

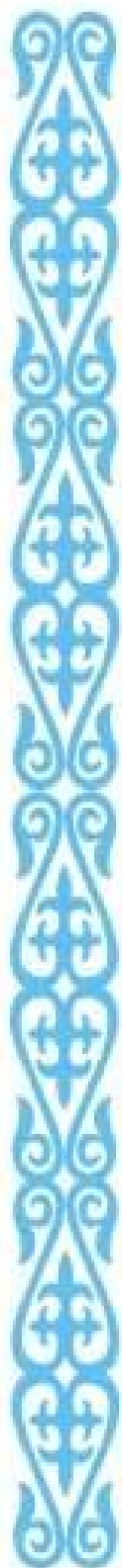
**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ
АЛМАТЫ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІ**

**НӨМІРДЕ:
В НОМЕРЕ:**

- ◆ Азаматтық құқық –
Гражданское право –
Civil law
- ◆ Әкімшілік құқық –
Административное право –
Administrative law
- ◆ Қылмыстық құқық, криминология –
Уголовное право, криминология –
Criminal law, criminology
- ◆ Қылмыстық процесс, криминалистика,
жедел-іздістіру қызметі –
Уголовный процесс, криминалистика,
оперативно-розыскная деятельность –
Criminal procedure, criminalistics,
operational investigative activities
- ◆ Ішкі істер органдары кадрларын дайындау –
Подготовка кадров органов внутренних дел –
Training of personnel of internal Affairs bodies
- ◆ Оқытушыларға көмек –
В помощь преподавателю –
To help the teacher
- ◆ Шетелдердің құқық қорғау қызметінің тәжірибесі –
Опыт правоохранительной деятельности
зарубежных стран –
Experience in law enforcement activities in
foreign countries
- ◆ Жас мамандар сөз алады
Слово молодым
A word to the young

**УЧЕНЫЕ ТРУДЫ
АЛМАТИНСКОЙ АКАДЕМИИ
МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**1 (66)
2021**

Жауапты редактор
заң ғылымдарының кандидаты
А.М. Сайтбеков

Редакция алқасы:
Ж.Р. Дильбарханова (з.ғ.д., профессор),
Р.А. Ромашов (з.ғ.д., профессор, Ресей Федерациясы),
Л.Ч. Сыдыкова (з.ғ.д., профессор, Қырғыз Республикасы),
С.И. Шелухин (PhD докторы, АҚШ),
Г.Р. Рүстемова (з.ғ.д., профессор),
А.Т. Байсеитова (з.ғ.д., қауымдастырылған профессор),
Ж.А. Кегембаева (з.ғ.д., профессор),
А.А. Аубакирова (з.ғ.д., доцент),
И.А. Шалқарова (Ким) (з.ғ.к., қауымдастырылған профессор),
А.Т. Алдабергенов (з.ғ.к.).

«Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы академиясының ғылыми еңбектері» мерзімді ғылыми басылымы Қазақстан мен шетелдердің құқық қорғау органдарының ғалымдары мен практикалық қызметкерлерінің ғылыми зерттеулерінің нәтижелерін ашық баспада жариялау мақсатында дайындалған. Мерзімі – тоқсанына 1 рет.

Жауапты хатшы:
А.Г. Кан (з.ғ.к.)

Беттеу:
Г.З. Исова

*****

Ұсынылған материалдардағы деректер үшін автор жауап береді.
Қолжазбалар авторға қайтарылмайды.
Журналға сілтеме жасау міндетті.

Редакцияның мекенжайы:
Қазақстан Республикасы ІІМ
М. Есболатов атындағы Алматы академиясының
ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмыстарын ұйымдастыру бөлімі
050060, Алматы қ., Өтепов көшесі, 29
тел.: 337-80-86

вебсайт: aacademymvd.kz
e-mail: gylymi_bolim@mail.kz

Басуға 25 наурыз 2021 ж. жіберілді.
Пішімі 60x84 ¹/₁₆. №1 баспаханалық қағаз
Ризографтық басылым. Есептік баспа табағы 9,8
Таралымы 200 дана.

*****

© Қазақстан Республикасы ІІМ
М. Есболатов атындағы Алматы академиясы, 2021 ж.
Журнал 2011 жылдың қыркүйек айында
Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде қайта тіркелді.
№11677-Ж тіркеу куәлігі.

Ответственный редактор
кандидат юридических наук
А.М. Сайтбеков

Редакционная коллегия:

Ж.Р. Дильбарханова (д.ю.н., профессор),
Р.А. Ромашов (д.ю.н., профессор, Российская Федерация),
Л.Ч. Сыдыкова (д.ю.н., профессор, Кыргызская Республика),
С.И. Шелухин (доктор PhD, США),
Г.Р. Рустемова (д.ю.н., профессор),
А.Т. Байсеитова (д.ю.н., ассоциированный профессор),
Ж.А. Кегембаева (д.ю.н., профессор),
А.А. Аубакирова (д.ю.н., доцент),
И.А. Шалкарлова (Ким) (к.ю.н., ассоциированный профессор),
А.Т. Алдабергенов (к.ю.н.).

Научное периодическое издание «Ученые труды Алматинской академии МВД Республики Казахстан» образовано в целях публикации в открытой печати результатов научных исследований ученых и практических работников правоохранительных органов Казахстана и зарубежных стран. Периодичность – 1 раз в квартал.

Ответственный секретарь:

А.Г. Кан (к.ю.н.)

Верстка:

Г.З. Исова

*****

За достоверность опубликованных материалов редакция ответственности не несет.
Рукописи не возвращаются и не рецензируются.
Ссылка на журнал обязательна.

Адрес редакции:

Отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы
Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова
050060, г. Алматы, ул. Утепова, 29
тел.: 337-80-86

вебсайт: aacademymvd.kz
e-mail: gylymi_bolim@mail.kz

Подписано в печать 25 марта 2021 г.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Бум. тип. №1.
Печать на ризографе. Уч.-изд. л. 9,8
Тираж 200 экз.

*****

© Алматинская академия МВД
Республики Казахстан им. М. Есбулатова, 2021 г.
Журнал перерегистрирован
в Министерстве информации и коммуникаций
Республики Казахстан в сентябре 2011 года.
Регистрационное свидетельство №11677-Ж.

Executive Editor
candidate of law
A.M. Saitbekov

Editorial Board:

Zh.R. Dilbarkhanova (doctor of law, professor),
R.A. Romashov (doctor of law, Professor, Russian Federation),
L.CH. Sydykova (doctor of law, Professor, The Kyrgyz Republic),
S.I. Sheluhin (PhD, USA),
G.R. Rustemova (doctor of law., professor),
A.T. Baiseitova (doctor of law., associate professor),
J.A. Kegembaeva (doctor of law, professor),
A.A. Aubakirova (doctor of law., associate professor),
I.A. Shalkharova (Kim) (candidate of law., associate Professor),
A.T. Aldabergenov (candidate of law).

The scientific periodical «*Scientific works of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan*» was established in order to publish in the open press the results of scientific research of scientists and practitioners of law enforcement agencies of Kazakhstan and foreign countries. Periodicity – 1 time per quarter.

Executive Secretary:

A.G. Kan (candidate of law)

Layout:

G.Z. Isova

*****

The editors are not responsible for the accuracy of the published materials.

Manuscripts are not returned or reviewed.

A link to the journal is required.

Address of edition:

Department of organization of research and editorial and publishing work
Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the
Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov
050060, Almaty, ul. Utepova, 29
tel.: 337-80-86

website: academymvd.kz

e-mail: gylymi_bolim@mail.kz

Signed to the press on March 25, 2021.

Format 60x84 1/16. Boom. type. no. 1.

Print on the risograph. Uch. - ed. 1. 9,8

Edition of 200 copies.

*****

© Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs
Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov, 2021

The journal was re-
registered in the Ministry of Information and Communications of the
Republic of Kazakhstan in September 2011.
Registration certificate No. 11677-Zh.

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

**АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ
ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО
CIVIL LAW**

АЛИМБЕКОВА Н.А.
Әйел құқықтарының қорғалу мәселелері..... 8

**ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ
АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО
ADMINISTRATIVE LAW**

СЕЙТАКОВА Б.М.
Административно-правовая характеристика правонарушения,
предусмотренного ст.73 КоАП Республики Казахстан..... 15

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ, КРИМИНОЛОГИЯ
УГОЛОВНОЕ ПРАВО, КРИМИНОЛОГИЯ
CRIMINAL LAW, CRIMINOLOGY**

СЕЙЛХАНОВА С.А.
Экономикалық қызмет саласындағы трансұлттық қылмыстылыққа
қарсы күрес жүргізу мәселелері 23

БЕРКІНБАЕВ Т.Б.
Ғаламтор желісі арқылы есірткі құралдары мен психотроптық заттарды тарату жолдарының
өзекті мәселелері және оларды шешу жолдары.....29

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА, ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІ
УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ**

CRIMINAL PROCEDURE, CRIMINALISTICS, OPERATIONAL INVESTIGATIVE ACTIVITIES
ДИЛЬБАРХАНОВА Ж.Р., УТЕПОВ А.У., ДЖУМАТОВ А.Б.
Қорқытып алушылық бойынша жүргізілген сауалнаманы анықтамалық талдау нәтижесі 36

ЖҰМАДІЛДАЕВ Қ.Т.
Ірі қалаларда жасалатын қалта ұрлықтарын анықтау және ашу ерекшеліктері 47

НАСЫРОВА Э.М.
Криминологическая и оперативно-розыскная профилактика уголовных правонарушений,
совершаемых несовершеннолетними 52

**ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ КАДРЛАРЫН ДАЙЫНДАУ
ПОДГОТОВКА КАДРОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
PERSONNEL TRAINING INTERNAL AFFAIRS BODIES**

АЛДАБЕРГЕНОВ А.Т.
Формирование престижа службы в полиции: актуальные вопросы профессиональной подготовки,
переподготовки и повышения квалификации в вузах МВД Республики Казахстан..... 60

ТОКСАНОВА М.Б.
Пути реализации сервисной модели в системе органов внутренних дел 69

АЛҒОЖАЕВ М.Б.
Ішкі істер органдары қызметтерін жүзеге асыруда арнайы-тактикалық даярлығын
калыптастырудың рөлі мен орны 76

АБДИХАЛИКОВ А.А.
Совершенствование подготовки сотрудников правоохранительных органов по противодействию
уголовным правонарушениям, совершаемым с использованием информационных технологий.....82

**ОҚЫТУШЫЛАРҒА КӨМЕК
В ПОМОЩЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЮ
TO HELP THE TEACHER**

ОКА А. Құқық қорғау органдары қызметкерлерінің көпшілік алдында сөйлеу өнері	88
МҰХАМЕТЖАНОВ Б.С. Ведомстволық ЖОО-ғы дене шынықтыру мен спорт – әлеуметтік феномен	95
VAISEITOVA A.K. Legal regulation of online education during pandemic	103
ДАЙЫРОВА А.Т. Құқық қорғау органдарында интеллектуалдық роботтардың функционалдық қабілеттілігіне жүгіну	107

**ШЕТЕЛДЕРДІҢ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІ
ОПЫТ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН
EXPERIENCE IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES IN FOREIGN COUNTRIES**

ЛАЗАРЕВА Л.В. Отдельные вопросы участия специалиста в уголовном судопроизводстве	113
---	-----

**ЖАС МАМАНДАР СӨЗ АЛАДЫ
СЛОВО МОЛОДЫМ
A WORD TO THE YOUNG**

КОСПАЕВ С.Ә. Правовые основы управления в органах внутренних дел	119
АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН АҚПАРАТ	127
ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ	128

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО

CIVIL LAW

Н.А. Алимбекова¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Алматы қ., Қазақстан

ӘЙЕЛ ҚҰҚЫҚТАРЫНЫҢ ҚОРҒАЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Өркениеттің алғашқы нышанының бірі – әйел теңдігі екенін ескерсек, тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың бастамасымен Гендерлік теңдікке үлкен мән беріліп, еліміздің БҰҰ конвенциясына қосылғаны тегін емес. Ал ата-бабаларымыздың ертеден «қыз – елдің көркі», «жұмақтың кілті – аналардың табанының астында» деп ерекше дәріптеуі – халқымыздың әйел баласын ерекше бөліп, қоғамда айрықша орын бергенін көрсетеді. Ал, еліміздегі жағдайға келсек, халқымыздың көп бөлігі әйелдерге тұрмыстық зорлық көрсету проблемасы бар екендігіне куә боламыз. Әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық – адамға қатысты зорлық-зомбылықтың бөлігі, оның салдары жалпы әлеуметтік ортаға әсерін тигізеді. Әйелдер құқығын қорғау саласындағы шынайы өмірдің жағымсыз жақтарын, онда қоғамдағы гендерлік теңдікке байланысты ірі мәселелердің болуы әлі де қоғамды аландататыны сөзсіз.

Түйінді сөздер: ҚР, Біріккен Ұлттар Ұйымы, Гендерлік күш, феминистік, патриархалды, сексуалдық зорлық, ұрып-соғу, психикалық жай .

Проблема защиты прав женщин

Учитывая, что одним из первых символов цивилизации является равенство женщин, в первые годы независимости, по инициативе Главы государства Н.А.Назарбаева, гендерному равенству придавалось большое значение, и не случайно наша страна присоединилась к Конвенции ООН. А то, что наши предки издавна прославляли «Кыз – елдің көркі», «ключ к раю – под ногами матерей» – говорит о том, что наш народ выделил особое место в обществе. Что касается ситуации в стране, то мы видим, что большая часть нашего населения имеет проблему бытового насилия над женщинами. Насилие в отношении женщин-это часть насилия в отношении человека, последствия которого влияют на общую социальную среду. Негативные стороны реальной жизни в области защиты прав женщин, где наличие крупных проблем, связанных с гендерным равенством в обществе, по-прежнему, безусловно, беспокоит общество.

Ключевые слова: РК, Организация Объединенных Наций, гендерная сила, феминистская, патриархальная, сексуальное насилие, избивание, психическое состояние .

The problem of protecting women's rights

Considering that one of the first symbols of civilization is the equality of women, in the first years of independence, at the initiative of the Head of State N.A. Nazarbayev, great importance was attached to gender equality, and it is no coincidence that our country joined the UN Convention. And the fact that our ancestors have long glorified "Kyz - eldin kurki", "the key to paradise - under the feet of mothers" - suggests that our people have allocated a special place in society. As for the situation in the country, we see that a large part of our population has a problem of domestic violence against women. Violence against women is part of violence against a person, the consequences of which affect the general social environment. The negative aspects of real life in the field of women's rights protection, where the presence of major problems related to gender equality in society, is still a matter of concern to society.

Key words: RK, United Nations, gender force, feminist, patriarchal, sexual violence, beating, mental state.

Әйелдің қоғамдағы орны белгілі бір ортада қабылданған мінез-құлықтың гендерлік рөлдік стереотиптеріне, осы қоғам үшін дәстүрлі мәдени, психологиялық және әлеуметтік стандарттарға қызғанышпен қарайтыны белгілі. Бізде дәстүр бойынша ерлер мен әйелдердің рөлдерін-кәсіптерін, лауазымдарын, қызмет салаларын ажырату әдетке айналған. Атап айтқанда, бұл әдетте, дәстүрлі-күнделікті, ғылыми негізделген емес, өйткені көп жағдайда ол әйел психикасы мен ақыл-ойының ерекшеліктерімен байланысты емес. Әрине, белгілі бір шектеулер әйелдердің қатысуын реттеуі мүмкін, бірақ олар әрқашан объективті негізге ие бола бермейді.

Әйел жынысындағы жасырын дискриминация басқарушылық әдебиеттерді талдауда айқын байқалады, онда гендерлік аспект нақты бағынышты позицияны алады. Сонымен қатар, әйелдің сыртқы ортаға реакциясының ерекшеліктері, оның іс-әрекеттерінің мотивациясы, жеке сипаттамалары жалпы қабылданған ережелерге ерекше назар аудару түрінде немесе өте шектеулі түрде қарастырылады. Бұл жағдай немен байланысты? Феминистік зерттеушілердің пікірінше, себептер бұқаралық санада тамыр жайған әйелдің рөліне патриархалды көзқарастарда жатыр. Біздің қоғам тарихи түрде барлық үй және отбасылық міндеттерді әйелге жүктеді. Ғасырлар бойы ер адам әйелді үйдегі жылудың қамқоршысы, балалар тәрбиешісі және ас үйдің қожайыны ретінде қабылдады.

Бұл мәселедегі әйелдердің ұстанымы екі жақты және жеке тұлғаға, қоршаған ортаға, білімге, отбасылық жағдайға, байлыққа және басқа факторларға байланысты. Көптеген әйелдер негізінен отбасы мен үй үшін өмір сүреді, ал олар үшін жанқиярлық – бұл отбасылық әл-ауқатты сақтаудың тәсілі. Сонымен қатар, әйелдердің маңызды бөлігі жоғары әлеуметтік мәртебеге, табысқа, мансапқа жетуге, кәсіби қызметтен қанағат алуға ұмтылатыны дәлелденген.

Әйелдер құқығын қорғау саласындағы шынайы өмірдің жағымсыз жақтарына тоқталатын болсақ, онда қоғамдағы гендерлік теңдікке байланысты ірі мәселелердің болуы. Дәстүрлі үлгіде қоғамдағы әйелдердің рөлін төмендету жағдайларының бар болуы да күнделікті көрініс тауып жатады.

Біріккен Ұлттар Ұйымының әйелдер даму қоры (ЮНИФЕМ) 1976 жылы БҰҰ-ның әйелдердің жағдайы жөніндегі алғашқы әлемдік конференциясына қатысқан елдердің бастамасымен құрылған ЮНИФЕМ – БҰҰ-ның даму қорымен тығыз ынтымақ тастықта жұмыс істейтін тәуелсіз ұйым болып табылады. Аталған қордың мамандары әйелдерге тұрмыстық зорлық көрсету және жұмыс орнындағы сексуалдық сипаттағы дәмешілдік мәселелеріне арналған социологиялық зерттеу жүргізді. Зерттеу жұмыстары Әзірбайжан, Беларусь, Қазақстан, Қырғызстан, Литва, Молдова, Ресей, Тәжікстан, Өзбекстан сияқты тоғыз елді қамтыды. Осы елдерде сұрау салынған дардың көпшілігі әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлықтың бар екендігімен келіскен. Бірақ зерттеу нәтижесі адамдардың зорлық дегеннің не екенін тым қарапайым түсінетіні туралы болжамды растап отыр. Олардың көпшілігінің санасында бұл ең алдымен, денсаулыққа зиян келтіру немесе денені зақымдауға байланысты физикалық зорлықпен немесе сексуалдық сипаттағы зорлықпен байланыстырылады. Зорлау сексуалдық зорлықтың бір түрі деген ұғым қалыптасқан. Сұрау жүргізілген барлық тоғыз мемлекеттен алынған зерттеу мәліметтері бойынша, әр түрлі елдерде әйелдер зорлықтың барлық түрлерінен белгілі бір дәрежеде зардап шегеді. Бұл жерде ерекшеленетін Беларусь қана. Онда әйелдер де, еркектер де тең дәрежеде физикалық және психологиялық зорлық көреді. Салыстырмалы түрде алып қарағанда, Литва мен Тәжікстан әйелдерге қатысты зорлық жасаудың ең жоғары деңгейімен ерекшеленеді, бірақ Тәжікстан әйелдері көбінесе экономикалық зорлықтан, Литвадағы әйелдер Психологиялық зорлықтан зардап шегеді [6, 16 б.].

Қазақстанның өзіндегі жағдайға келсек, халқымыздың көп бөлігі әйелдерге тұрмыстық зорлық көрсету проблемасы бар деп есептейді. Мұнымен әйелдердің 78,6 пайызы және еркектердің 64,3 пайызы келісіп отыр. Ұрып-соғу және сексуалдық зорлық (зорлау және сексуалдық қызмет көрсетуге мәжбүрлеу) зорлықтың ең көп танылатын түрі болып саналады. Сұрау салынғандардың жас бойынша барлық топтары зорлауды зорлықтың басқа

түрлеріне қарағанда жиірек айтады. Ал, психологиялық зорлықтың ұятсыз қалжыңдау, ұятсыз сөз айту сияқты түрлерін олар зорлық деп есептей бермейтін болып шыққан. Араққа салынудан гөрі, әйелдерді есірткі қабылдауға тарту зорлық көрсету болып саналады. Осы орайда, аорлықтың барлық түрлері мен нысандарын әйелдердің өздері ғана жақсырақ ажыратады. Ал, осы келеңсіз құбылыстың «шебер жасалатын» түрлері – әйелдің экономикалық және жеке мінез - құлқын шектеу, балағаттау, ұрысу, ұятсыз сөз айту, тіл тигізуді сұрау салынған дардың көпшілігі зорлау деп қарастырмайды. Тұрмыстық зорлықтың жағымсыз салдары ретінде көбіне әйелдің психикалық жай-күйінің (80,6 %) және денсаулығының нашарлауы (58,8 пайыз), сондай - ақ бала туу қабілетінен айырылуы (29,1 %) айтылады. Бұл мәселеге байланысты шағын қалалар мен ауылдық жерлердің тұрғындары астана мен облыс орталықтарының тұрғындарына қарағанда жауап беруге екі есе көп қиналды. Мұның өзі менталитет, білім, мәдениет жағынан айырмашылыққа байланысты көп нәрсені аңғартып отыр. Сұрау салынғандардың барлығы өмірінде бір рет болса да зорлықтың қандай да бір түріне душар болған. Бірақ, бұлардың ішінде ең кең тарағаны психологиялық зорлық (тіл тигізу, балағаттау, ұрысу) екендігі анықталды. Респонденттердің жартысына жуығы ғана зорлықтың бұл түрін басынан өткізбеген. Атап өтетін, әйелдер ер адамдарға қарағанда, зорлықтың барлық түрін жиірек көреді. Жеке - жеке алып қарағанда, сұрау салынған әйелдердің 24 пайызы турмыстағы дене зорлығының құрбаны болса, 10 пайызы жыныстық қатынас жасауға мәжбүрленген, 10 пайызы жұмыста не оқуға шек теу керген, 20 пайызы қорқыту, 58 пайызы тіл тигізу мен ұрысқа душар болған. Жиырма жасқа дейінгі жастар дене зорлығы мен өмірлік қажеті бар заттарды сатып алу үшін керек ақша бермеу сияқты экономикалық зорлықтан басқаларға қарағанда көбірек зардап шегуде. Қырық бір жастағылар және одан да ересектер тобы қорқыту, тіл тигізуге жиі тап болады. Зорлық шағын қалалар мен ауылдық жерлерге кеңірек тараған және де шағын қалаларда экономикалық зорлық басқа жерлерге қарағанда жиірек кездеседі, деп атап көрсетеді ЮНИСЕФ зерттеуі [5, 28-29 б]. Осының себебі ретінде бұрыннан қалыптасқан дәстүрлі құндылықтарды сақтап қалуға тырысу, шағын қалалар мен ауылдық жерлердегі экономикалық жағдайдың нашар екендігі, жұмысқа орналасудың қиындығы, әлеуметтік инфрақұрылымның қол жетерлік деңгейде еместігі ата лады. Елді мекендерде әйелдердің үкіметтік емес ұйымдарының белсенділік танытпай отырғаны да бұған ықпалын тигізуде. Зардап шеккен әйелдердің 40 пайыздан астамы зорлық құрбандарына көмек көрсететін дағдарыс орталықтары мен сенім телефондарының бар екендігін білмейтін болып шықты. БҰҰ - ның Әйелдер даму қоры зорлық проблемасы халықтың әр түрлі әлеуметтік топтары арасында дұрыс ашып көрсетілмеген және осы салада білім жетіспей отыр деген қорытындыға келіп отыр. Сұрау салынғандардың жартысынан астамының осы мәселеге орай кеңес беретін орындар ашу, яғни ақпарат алуға болатын орындар ашу керек деп есептеуі де тегін емес. Өркениетті елдерде әйелдерге қатысты кез келген зорлық жасау адам құқығын өрескел бұзу болып саналады. Зорлық қай елде жасалмасын, әйелдердің өмірі мен тағдырына елеулі нұқсан келтіреді, сондықтан нәсілдік, мәдени, экономикалық ерекшеліктердің шегінен шығатын бұл Қиянат адамзаттың алдында тұрған өзекті мәселелердің бірі ретінде қарастырылады.

Аталған мәселелерді салалап қарастыратын болсақ – отбасы, қоғам, мемлекет арасындағы ажырамас тығыз байланысты көреміз. Отбасы өз мүшелерін қоғамда өмір сүруге әзірлейді. Адам отбасында ғана негізгі өмірлік құндылықтарға ие болады, отбасында ғана ерлер мен әйелдер арасында міндеттерді, еңбекті бөлісу қағидалары қалыптасады. Әдетте, әйелдерге адам санын көбейтуші, бала туу мен тәрбиелеуші, отбасының ұйытқысы, отбасының әрбір мүшесіне қамқоршы, үй шарушылығын жүргізуші ретінде қарайды. Оған негіз- ер адамдар мен әйелдер арасындағы теңдігін формальды түрде растайтын гендерлік аспектіге бағытталған заңнаманың болмауы. Себебі, қоғам дәстүрді, менталитетті қолдайды. Қоғам белгілі дәрежеде ерлерге басымдық береді. Ерлер күш-қуатымен, жинақылығымен, өмірдің түрлі салаларындағы кең мүмкіндіктерімен сипатталады. Әдетте ер азамат – ол жетекші, бастық. Осылайша, ерлер әйелдердің түрлі өмір сүру салаларына бақылау жасауына

жеңіл болады. Мемлекет әйелдерге қарағанда ерлердің құқығына жанама түрде басымдық береді. Кемсітушілік заңдарының қабылдануы немесе заңдарды пайдаланудың кемсітушілік тәжірибесі құқықтық саясаттың көмегімен жүзеге асырылады. Гендерлік күш көрсету формаларына зорлық - зомбылық түрлері, оның пайда болу әдістері жатады. Мұнда мынадай түрлерді бөліп қарауға болады: тәндік күш көрсету; жыныстық күш көрсету; эмоциональдық күш көрсету; экономикалық күш көрсету. Жалпы, әйелдерге қатысты кемсіту-әйелдердің аяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени, азаматтық немесе кез келген басқа салалардағы адамның құқықтары мен негізгі бостандықтарын олардың отбасылық жағдайына қарамастан, ерлер мен әйелдердің теңдігі негізінде пайдалануын немесе іске асырылуын әлсіретуге немесе мойындалуын жоққа шығаратын жыныс белгісі бойынша кез келген айырмашылық, қоспай қою немесе шектеу деп анықталады [32, 9 б.]. Гендерлік күш көрсету түрлері қалай пайда болатындығына мысал ретінде отбасындағы зорлық-зомбылық проблемаларын қарастырайық.

Отбасындағы күш көрсету – ол жиілігі арта түсіп, қайталанып отыратын цикл. Оған бақылау мақсатындағы тәндік, ауызша, рухани және экономикалық жәбірлеулер, қорқыту, үрей сезімінің билеп алуы жатады. Мұнда бір адамның өзге біреудің жүріс тұрысы мен сезімін бақылауы немесе бақылауға ұмтылуы деген сөз. Отбасы ішіндегі зорлық-зомбылық ренжітуші мен ренжуші арасындағы табиғи қарым-қатынас анықтайтын арнаулы категориядан, сондай - ақ, олардың өмір сүру жағдайларынан тұрады. Мәселен: балаларға қатал қарау; жұбайына немесе құрбысына қарсы бағытталған зорлық-зомбылық; қарттарға қарсы күш көрсету. Қоғамда үйдегі (отбасылық) күш көрсету проблемалары туралы көптеген аңыз әңгімелер бар. Бұл проблемалардағы стереотиптер зорлық-зомбылыққа душар болған әйелдердің сыртқы келбеті мен әлеуметтік жағдайы туралы көріністерден басталады. Зорлық - зомбылық табыстың, білімнің, қоғамдағы жағдайдың деңгейіне қарамай, барлық әлеуметтік топтарда кездесе береді. Отбасылық институты ылғи да тарихи қалыптасқан күштердің ара қатынасын пайдаланудан тұрады. Бір жағынан адамдардың сезімдері арқылы байланысқан қамқорлық пен бағып-қағудың оң процестерінің дамуы болса, екінші жағынан, отбасы әйелдердің құқықтары қысымшылыққа ұшырайтын, әйелдер мен балаларға күш көрсететін әлеуметтік институт болуы да мүмкін. Отбасы көбінесе адам өмірінің жеке саласы ретінде қарастырылады. Отбасылық күш көрсету – бұл тәндік қатыгездік және жыныстық зорлық-зомбылық, отбасы бюджетін бөлудегі әйел құқықтарының қысымшылыққа ұшырауы, репродуктивті құқықтарынан қысым көруі деген сөз. Үй ішіндегі зорлық-зомбылық жағдайлары жалпы үй шаруашылығын жүргізуші отбасылық ортада немесе адам дар арасында орын алады. Бір адам өзге біреулерді моральдік немесе тәндік мәжбүрлеу жолымен өзіне бағындырып алады. Үйдегі зорлық-зомбылықтың шегі болмайды. Ондай жағдайлар ері мен әйелі арасында, бұрынғы ерлі-зайыптар арасында, отбасының ересек мүшелері мен балалар арасында, балалар мен олардың биологиялық ата-аналарының бірінің жаңа жұбайлары арасында, бір жынысты жұптар арасында, ата-аналар мен балалар арасында да кездесіп отыратыны сөзсіз.

Мысалы, 2020 жылдың 10 айының қорытындысына сәйкес бір ғана облыста Ішкі істер органдарына шағымданып келген әйелдерге қарсы 3883 сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай іс-әрекеті тіркелсе, оның ішінде 982-не қатысты қылмыстық іс қозғалған. Оның 309-ы Қызылорда қаласында тіркелсе, 673-і аудандарда орын алған. Оның 0,8 пайызы дене жарақатын салу, 3,1 пайызы зорлау, 3,4 пайызы отбасы-тұрмыстық жағдайда орын алған. Қылмыстардың 39,7 пайызы жәбірленушілердің тұрғылықты мекен-жайларында болған ұрыс-керіс кезінде орын алса, басым көпшілігі алкогольдік масаң жағдайда, яғни спирттік ішімдіктерін қабылдау салдарынан туындағандығы анықталған. Әрбір жәбір көруші қыз-келіншектердің, аналардың арыздары назардан тыс қалмай қаралып, олар бойынша тиісті тексеру-анықтау жұмыстары жүргізіліп, нәтижесінде заңды шешімдер қабылдануда.

Алайда, отбасындағы зорлық-зомбылық құрбандарының көпшілігі моральдық тұрғыдағы мінеуден қорқып, құқық қорғау органдарына шағымданудан бас тартып жатады. Осыған сәйкес, әйелдер мен қыздар арасында әйелдердің құқықтық сауаттылығын арттырып,

зорлық-зомбылықтың түрлері мен себептерін зерделеп, алдағы уақытта қылмыстық әрекеттерді болдырмау бағытында тиісті профилактикалық іс-шаралар жүргізіледі. Мекемелерде, ұжымдарда психологтар, медицина және мешіт қызметкерлерімен бірлесіп суицидті болдырмау және оның алдын алу жолдары бойынша кездесулер ұйымдастырылып, проблеманың шешілу жолдары талқыға салынып, лекциялар оқылып жатыр.

Әйелдердің қоғамда және саясат саласындағы рөлі төмен екендігін байқауға болады. Қазақстанда әйелдердің жағдайы немесе алатын орны отбасы мен некелік сипаттамаға негізделеді екен. Дегенмен, Қазақ қоғамындағы әйелдердің құқықтық дәрежесін анықтауға бағытталған көптеген зерттеулердің нәтижесі Орта Азия халықтарының әйелдерімен салыстырғанда өзіндік еркіндіктері мен құқықтық дербестігі жоғары екендігін көрсеткен. Қазақстан сыртқы саясат тұрғысынан интеграциялануы халықаралық бірлестіктерімен тиімде жүзеге асырылып жатыр.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 15 қыркүйектегі №1064 қаулысымен бекітілген Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияның орындалуы туралы Баяндаманы жүзеге асыру және әйелдер мәселелеріне қатысты Елбасы мемлекет алдына мынандай міндеттер қойды: мемлекеттік жергілікті басқару орындарында әйелдердің көбірек қызмет етулеріне жағдай жасау, еркін шешім қабылдауларына мүмкіндіктер беру, гендерлік теңдікке байланысты заңды жетілдіру және гендерлік саясат негізінде қызмет жасайтын институттардың іс-әрекеттерін қолдау, Қазақстан Республикасының «Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы» Заңындағы әйелдер қауіпсіздігін қамтамасыз ететін құқықтық механизмнің тиімді жұмыс атқаруын қадағалау, экономикалық салада қызмет атқаруға әйелдерді тарт, олар үшін экономикалық тұрғыдан жеңілдіктер мен преференциялар бөлу, ана мен бала денсаулығын жақсартуға қажетті іс - шара ларды жүзеге асыру, әйелдерді құқықтық және әлеуметтік тұрғыдан сақтандыру, тәрбиелік құндылықтарды сақтау, үлгілі отбасы мен некені қолдау.

Сонымен қатар гендерлік сала бойынша Қазақстанда екі негізгі бағыт өте тиімді қызмет атқаруда: Қазақстан Республикасының қолдауымен отбасымен әйелдер іс терімен айналысатын ұлттық комиссия құрылып, Республикадағы әйелдер жағдайы жақсартуға бағытталған іс әрекеттердің Ұлттық жоспары жасалынды. Мәжіліс Парламентінің Ұлттық комиссиясы инициативасының арқасында «Отбасы» жұмысшы секциясы құрылды. Қазақстанның гендерлік саясатының міндеттеріне: мемлекеттік билік құрылымдарында әйелдер мен ерлердің теңдігін қалыптастыру; экономикалық дербестігін сақтау; Жеке кәсіпкер ретінде дамуына және қызмет сатысы бойынша ер адамдар мен тең дәрежеде жоғарылауына жағдай жасау; Отбасында жауапкершілік пен міндеттерді тең деңгейде орындауға мүмкіндік беруде және жыныстық белгісі бойынша төмендетушіліктен сақтау бағыттары енгізілген [4, 36 б.].

Әйелдерге деген сүйіспеншілік пен олардың жұмысына берілгендік, оптимизм, шығармашылық бастама және жасампаздыққа деген ұмтылыс әйелді ер адамның лайықты іскери серіктесі етуге тырысатыны сөзсіз. Ұлттық менталитеті және әйел –анаға, еңбеккерге, рудың жалғастырушысына деген дәстүрлі құрметі бар Қазақстан өзінің болашақ гүлденуі үшін басқарудың жаңа гендерлік модельдерін іздейтін және табатын болады деген үміт бар.

Пайдаланған дереккөздер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Үкіметінің Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияның орындалуы туралы Баяндама. 15.09.2011 ж. №1064 қаулысымен бекітілген.
2. Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы ҚР Заңы [Мәтін] 08.12.2009 ж. №223-IV.
3. Сейдығалиев Т.Р., Исаева С.Н. Адам және азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау [Мәтін] / Т.Р. Сейдығалиев, С.Н. Исаев. – Қарағанды, 2006.
4. Кожабекова А.Д., Сақатова Н.Н. Әйел құқықтарының әлемдік деңгейде қорғалу мәселелері [Мәтін] / А.Д. Кожабекова, Н.Н. Сақатова – Алматы, 2011.

5. Әйелдерге зорлық көрсету – ақтауға болмайтын зұлымдық // Заң . – 3 – 2004.

6. Қазақстан Республикасындағы әйелдер құқықтарының мониторингі, Сорос-Қазақстан қоры - Алматы, 2015-2016 ж.

References:

1. Report on the implementation by the Government of the Republic of Kazakhstan of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Dated 15.09.2011, No. 1064.

2. Law of the Republic of Kazakhstan dated 08.12.2009 No. 223-IV" On State guarantees of equal rights and equal opportunities for men and women".

3. Sadygaliev T. R., Isaev S. N. protection of the rights and freedoms of man and citizen. - Karaganda, 2006.

4. Kozhabekova A.D., Sakatova N. N. Problems of women's rights protection at the world level.- Almaty, 2011.

5. Violence against women is an evil that cannot be justified. For the Year 3/2004.

6. Monitoring of Women's Rights in the Republic of Kazakhstan, Soros-Kazakhstan Foundation- Almaty, 2015-2016.

Автор туралы мәлімет

Алимбекова Нұрғұл Абдраманқызы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушы, заң ғылымдарының магистрі, полиция подполковнигі

Алимбекова Нургуль Абдрамановна – старший преподаватель кафедры общеюридических дисциплин Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есболатова, магистр юридических наук, подполковник полиции

Nurgul Abdramanovna Alimbekova – Senior Lecturer of the Department of General Legal Disciplines of the Makan Esbolatov Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Master of Law, Police Lieutenant Colonel.

ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО

ADMINISTRATIVE LAW

Б.М. Сейтакова¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Алматы, Казахстан

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТ.73 КоАП РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В статье дается характеристика правонарушению, содержащего противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений. Раскрыты обязательные условия наступления ответственности по указанной статье. Подробно рассмотрены родовая и факультативные объекты, характеризующиеся общественно опасным деянием, когда есть угроза здоровью, материальному благополучию. Субъективная сторона по указанной статье характеризуется прямым умыслом, объективная сторона содержит краткую характеристику квалифицирующих признаков правонарушения, такие как оскорбление нецензурной бранью, зачастую совершаемое в состоянии алкогольного опьянения, оскорбительное приставание, унижение, повреждение предметов домашнего обихода, приводящее в непригодность домашнее имущество, а также другие действия содержащие признаки административного правонарушения. Рассмотрены условия установления особых требований к правонарушителю. При изучении субъекта правонарушения обращено внимание на основания освобождения от административной ответственности с связи с примирением сторон обязательно выражающееся в обоюдном волеизъявлении сторон.

Ключевые слова: правонарушение, поведение, оскорбление, семейно-бытовые отношения, административная ответственность.

Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 73-бабымен қарастырылған құқық бұзушылықтың әкімшілік құқықтық сипаттамасы

Мақалада отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы заңсыз әрекеттерді қамтитын құқық бұзушылықтың сипаттамасы келтіріледі. Көрсетілген бап бойынша жауапкершіліктің туындауының міндетті шарттары ашылады. Денсаулық пен материалдық әл-ауқатқа қоғамдық қауіпті әрекетпен сипатталған жалпы және факультативті объектілер егжей-тегжейлі қарастырылады. Осы баптың субъективтік жағы тікелей қасақаналықпен, объективтік жағы көбінесе мас күйінде жасалған дәрекі сөздермен, қорлау, балағаттау, тұрмыстық заттарға зиян келтіру сияқты құқық бұзушылықты саралау белгілерінің қысқаша сипаттамасы бар, пайдалануға жарамсыз тұрмыстық мүлік және әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар басқа да әрекеттермен сипатталады. Құқық бұзушыға ерекше талаптарды орнату шарттары қарастырылады. Құқық бұзушылықтың субъектісін зерделеу кезінде тараптардың міндетті түрде келісуі арқылы олардың татуласуына байланысты әкімшілік жауапкершіліктен босатылуының негізіне назар аударылады.

Түйінді сөздер: құқық бұзушылық, мінез-құлық, қорлау, отбасылық-тұрмыстық қатынастар, әкімшілік жауапкершілік.

Administrative legal Characteristic of the offense provided by article 73 of the code of the republic of Kazakhstan on administrative offenses

The article provides a characteristic of an offense containing illegal actions in the field of family and domestic relations. The mandatory conditions for the occurrence of liability under this article are disclosed. The generic and optional objects characterized by a socially dangerous act when there is a threat to health and material well-being are considered in detail. The subjective side of this article is characterized by direct intent, the objective side contains a brief description of the qualifying signs of an offense, such as insult by foul language, often committed while intoxicated, insulting harassment, humiliation, damage to household items, making household property unusable, and others actions containing signs of an administrative offense. The conditions for establishing special requirements for the offender are considered. When studying the subject of the offense, attention is drawn to the grounds for exemption from administrative responsibility due to the reconciliation of the parties, which is necessarily expressed in the mutual expression of the will of the parties.

Key words: offense, behavior, insult, family and household relations, administrative responsibility.

На сегодняшний день одной из приоритетных задач, стоящих перед Казахстаном, является укрепление и благополучие института семьи, которые являются основой стабильности общества и успешного развития страны, ведь именно в семье ребенку прививаются духовно-нравственные ценности, нормы морали, семейные традиции, общепринятые понятия – честь, добро, справедливость.

Сегодня, как никогда раньше, важно всемерно укреплять институт семьи, при этом необходимо уделять внимание факторам, которые влияют на прочность семейных отношений. Прежде всего, это касается семейно-бытовых отношений, материального состояния и психологических вопросов.

Однако на сегодняшний день отмечается рост объективных и субъективных предпосылок, негативно влияющих на морально-психологический климат в семье и порождающих факты семейно-бытового насилия.

К числу таких предпосылок можно отнести насильственные действия членов семьи по отношению друг к другу, преднамеренное причинение близким людям физической и психологической боли, лишение и ограничение в необходимых благах, а также ряд конституционных прав и свобод человека.

При оценке масштабов применения мер административной ответственности в сфере семейно-бытовых отношений следует учитывать то обстоятельство, что не все административные правонарушения выявляются, так как носят латентный характер, а потому обоснованные прогнозы относительно реальной ситуации с административными правонарушениями в сфере семейно-бытовых отношений затруднены.

Нередко семейно-бытовые конфликты происходят и в семьях, считающихся добропорядочными, где порой совершается насилие в «тихой» форме. Граждане, в отношении которых оно осуществляется, не решаются обратиться за помощью, боясь испортить репутацию семьи или лишиться средств к существованию. Скопившиеся негативные реакции могут проявляться в виде открытой агрессивности или подавления ее в себе до тех пор, пока не наступит ситуация «последней капли». Отсюда и могут возникнуть преступления (убийства, причинение тяжкого и среднего вреда здоровью), совершенные потерпевшими в отношении обидчика.

Административная ответственность за правонарушения в сфере быта является институтом, участвующим в обеспечении гарантий защищенности прав лиц, подвергающихся бытовому насилию. В законодательстве об административных правонарушениях одной из задач административной ответственности является противодействие не только правонарушениям, но и уголовным деяниям, то есть мы отмечаем позитивную роль административной ответственности в борьбе с преступностью и профилактике семейно-бытовых уголовных правонарушений.

Применение мер принуждения в виде оперативного привлечения к административной ответственности лиц, допускающих правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений, также будет являться одной из форм профилактики бытового насилия и предупреждения развития бытового конфликта с более тяжкими последствиями. Но не за все виды бытового насилия предусматривается административная ответственность. Например, ни одной нормой КоАП Республики Казахстан прямо не предусмотрена административная ответственность за сексуальное или экономическое бытовое насилие.

Прямое отношение к семейно-бытовому насилию имеет статья 73 КоАП Республики Казахстан «Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений».

Как показывает судебная практика, несмотря на близкие отношения между супругами, близкими родственниками, именно эта сфера отношений наиболее подвержена конфликтам.

В настоящее время семейно-бытовые правонарушения относятся к числу сложных социальных проблем.

Действующая статья 73 КоАП Республики Казахстан предусматривает обязательное условие наступления ответственности – деяние должно быть совершено в индивидуальном жилом доме, квартире или ином жилище.

Вместе с тем, согласно примечанию данной статьи стороны конфликта должны быть «супругами, бывшими супругами, лицами, проживающими или проживавшими совместно, близкими родственниками, лицами, имеющими общего ребенка (детей)». Родовым объектом бытового правонарушения выступает благополучие физических лиц в сфере семейно-бытовых отношений. Правонарушение характеризуется общественно опасным деянием, когда создаются условия угрозы здоровью в результате действия по указанной статье. Общественная безопасность является факультативным объектом, когда есть угроза здоровью, материальному благополучию и нарушению нормальной жизнедеятельности физических лиц.

В случаях проявления данных угроз, а также применения насилия, такие деяния квалифицируются как уголовные проступки и преступления и квалифицируются по статьям УК Республики Казахстан за уголовные правонарушения против личности.

Объективная сторона ч. 1 статьи 73 КоАП Республики Казахстан характеризуется следующими квалифицирующими действиями:

- 1) оскорбление нецензурной бранью лиц, состоящих с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях;
- 2) оскорбительное приставание к гражданам, состоящим с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях;
- 3) унижение граждан, состоящих с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях;
- 4) повреждение предметов домашнего обихода;
- 5) другие действия, выражающие неуважение к гражданам, состоящим с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях [1].

За каждое из них в отдельности или в совокупности может наступить административная ответственность. Приведем краткие характеристики вышеперечисленных признаков правонарушения.

Действие 1. Законодательство Республики Казахстан не дает четкого понятия нецензурной брани и не уточняет, как ее отличить от простой брани.

Брань следует признавать нецензурной, если ее таковой воспринимают члены семейно-бытовых отношений и окружающие граждане.

Одной из основных причин совершения правонарушения является нахождение в состоянии алкогольного опьянения, которое наносит огромный материальный и моральный ущерб. В большинстве случаев правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений совершаются в состоянии алкогольного опьянения. Характеризуя тип пьяного семейно-бытового правонарушителя, можно выделить основные характеристики: высокая степень агрессивности, склонен к домашнему насилию на почве пьянства, наркомании, что, в свою очередь, провоцирует семейно-бытовой конфликт. Как правило, ранее не раз привлекался к административной ответственности за аналогичные правонарушения. Данный тип распространен среди лиц, находящихся на профилактическом учете внутренних дел; больных алкоголизмом и наркоманией; привлекавшихся к административной ответственности за мелкое хулиганство, употребление алкоголя, наркотиков в общественных местах и т.п. [2, с. 94].

Действие 2. Оскорбительное приставание в сфере семейно-бытовых отношений представляет навязчивые или назойливые действия, которые совершаются при непосредственном присутствии потерпевшего, т.к. именно в такой обстановке нарушителю удастся в большей мере продемонстрировать свое неуважение к близкому человеку.

Действие 3. Под унижением граждан, состоящих с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях, следует понимать действия психологического характера, выражающиеся в неприличной форме, причиняющие эмоциональный вред в виде унижения чести и достоинства. Например, обвинение в проступках из прошлого, упреки в физическом и материальном недостатках, в том числе интимного характера, оскорбление близких родственников, публичное высказывание мнение при членах семьи об интимной несостоятельности жертвы бытового насилия и др.

Действие 4. Под повреждением предметов домашнего обихода следует понимать причинение такого вреда предмету, что приводит в непригодность его назначение, исключаящее его использование в полном или частичном объеме, вследствие этого испорченное домашнее имущество утрачивает свою ценность, при этом имущество может принадлежать лично потерпевшему либо оно было нажито совместно. Если нанесенный ущерб от порчи имущества превышает в двести раз месячный расчетный показатель, то такие действия могут квалифицироваться по статье 202 «Умышленное уничтожение или повреждение чужого имущества» или по статье 293 «Хулиганство» УК Республики Казахстан [3].

Действие 5. Под другими действиями, выражающими неуважение к гражданам, состоящим с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях, следует понимать такие действия, которые сопровождаются демонстративным пренебрежением к общепринятым нормам нравственности и морали в сфере семейно-бытовых отношений, и могут подпадать под действие статьи 434 КоАП Республики Казахстан («Мелкое хулиганство»), то есть не содержать признаков уголовно-наказуемого деяния.

Так как совершение правонарушения по ст. 73 КоАП Республики Казахстан определено в рамках индивидуального жилого дома или квартиры, то административные правонарушения в сфере быта, совершенные в общественном месте, следует квалифицировать как мелкое хулиганство (ст. 434 КоАП Республики Казахстан). Судом в соответствии со статьей 54 КоАП Республики Казахстан («Установление особых требований к поведению правонарушителя») по собственной инициативе либо по ходатайству органов полиции или других участников производства по делу об административном правонарушении могут быть установлены особые требования к поведению лица, совершившего административное правонарушение, на срок от трех месяцев до одного года, предусматривающие в полном объеме или отдельно запрет:

- 1) вопреки воле потерпевшего разыскивать, преследовать, посещать потерпевшего, вести устные, телефонные переговоры и вступать с ним в контакты иными способами, включая несовершеннолетних и (или) недееспособных членов его семьи;
- 2) приобретать, хранить, носить и использовать огнестрельное и другие виды оружия;
- 3) несовершеннолетним посещать определенные места, выезжать в другие местности без разрешения комиссии по защите прав несовершеннолетних;
- 4) употреблять алкогольные напитки, наркотические средства, психотропные вещества.

При установлении особых требований к поведению лица, совершившего административное правонарушение в сфере семейно-бытовых отношений, для охраны и защиты потерпевшего и членов его семьи суд в исключительных случаях вправе применить на срок до тридцати суток меру административно-правового воздействия в виде запрета лицу, совершившему бытовое насилие, проживать в индивидуальном жилом доме, квартире или ином жилище с потерпевшим в случае наличия у этого лица другого жилища [1].

Потерпевшими по статье 73 КоАП Республики Казахстан являются супруги, бывшие супруги, лица, проживающие или проживавшие совместно, близкие родственники, лица, имеющие общего ребенка (детей).

Лицами, имеющими общего ребенка (детей), могут являться мужчина и женщина, ко-

торые являются биологическими родителями, но ранее никогда не проживающими вместе. На практике бывают случаи, когда женщина просит сексуального партнера родить от него ребенка, обещая в дальнейшем самой воспитывать ребенка и не предъявлять к нему претензий. Но из-за материальных трудностей после родов начинает совершать в отношении биологического отца психологическое насилие, угрожая рассказать о факте его отцовства его жене. Такое насилие должно признавать бытовым, если оно совершено в пределах индивидуального жилого дома, квартиры или иного жилища [4, с. 42].

Если противоправные действия, указанные в статье 73 КоАП Республики Казахстан, совершены в отношении других лиц, не перечисленных в примечании указанной статьи, а также проживающих вне жилого дома или квартиры, где совершается правонарушение по бытовому мотиву, то правонарушение должно квалифицироваться по статье 434 КоАП Республики Казахстан («Мелкое хулиганство») или по 435 КоАП Республики Казахстан («Хулиганство, совершенное несовершеннолетним»), если совершено несовершеннолетним.

На основании Нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан от 6 октября 2017 года № 7 «О некоторых вопросах применения судами норм Особой части Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях» совершение правонарушителем в индивидуальном жилом доме (включая двор или приусадебный участок), квартире или ином жилище любого из перечисленных в данной статье действий должно выражать неуважение к лицам, состоящим с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях, и нарушать их спокойствие. Деяния, описанные в диспозиции данной статьи, совершенные в отношении лиц, не соответствующих признакам, перечисленным в Примечании к данной статье (например, приходящихся правонарушителю дальними родственниками или свойственниками, то есть близкими родственниками со стороны супруги, но проживающих отдельно от правонарушителя), следует квалифицировать по соответствующим статьям КоАП Республики Казахстан и Уголовного кодекса Республики Казахстан, предусматривающим ответственность за правонарушения против личности. Те же деяния, нарушающие покой любых лиц, находящихся за пределами указанных в данной статье помещений (например, на лестничных площадках, в подъездах многоквартирных жилых домов), выражающие неуважение к ним, не влекут ответственности по статье 73 КоАП Республики Казахстан [5].

С субъективной стороны противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений характеризуются умышленной формой вины.

Субъектом правонарушения по статье 73 КоАП Республики Казахстан является физическое вменяемое лицо, достигшее к моменту окончания или пресечения административного правонарушения шестнадцатилетнего возраста (ст. 28 КоАП). В соответствии с ч. 2 ст. 73 КоАП Республики Казахстан не применима мера наказания в виде ареста в отношении: 1) беременных женщин; 2) женщин, имеющих детей в возрасте до четырнадцати лет; 3) лиц, не достигших восемнадцатилетнего возраста; 4) инвалидов 1 и 2 группы; 5) женщин в возрасте свыше пятидесяти восьми лет; 6) мужчин в возрасте свыше шестидесяти трех лет; 7) мужчин, в одиночку воспитывающих детей, не достигших четырнадцатилетнего возраста (ст. 50 КоАП Республики Казахстан) [1].

Дела об административных правонарушениях по ст. 73 КоАП Республики Казахстан рассматриваются не иначе как по заявлению потерпевшего.

Необходимо обратить внимание на проблему увеличения дел данной категории. Часто заявления в органы внутренних дел служат инструментом временного воздействия на семейно-бытового правонарушителя с последующим публичным прощением в суде.

Правонарушитель может уйти от ответственности из-за примирения с потерпевшей стороной. Примирение должно быть выражено в обоюдном волеизъявлении конфликтующих сторон и является обязательным условием прекращения дела на основании статьи 64 КоАП

Республики Казахстан. В таких случаях ОВД наделены правом вынести защитное предписание в отношении бытового насильника в порядке, предусмотренном статьей 20 Закона Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» [6].

Дела об административном правонарушении по статье 73 КоАП Республики Казахстан подлежат прекращению за примирением его с лицом, совершившим административное правонарушение, на основе письменного соглашения, подписанного потерпевшим и лицом. Статья 64 КоАП «Освобождение от административной ответственности в связи с примирением сторон» дополнена частью 1-1 следующего содержания: «Лица, впервые совершившие административные правонарушения, предусмотренные статьями 73, 73-1 или 73-2 (в сфере семейно-бытовых отношений) настоящего Кодекса, могут быть освобождены судом от административной ответственности, если они примирились с потерпевшими, заявителями, в том числе в порядке медиации, и загладили причиненный вред» [1]. При повторном правонарушении примирение не предусмотрено, т.е. законодателем усилена ответственность за повторность правонарушения.

В отношении правонарушителя в течение срока действия особых требований может быть возложена судом обязанность являться в органы внутренних дел для профилактической беседы (от одного до четырех раз в месяц) согласно ч. 3 ст. 54 КоАП Республики Казахстан. Необходимо отметить, что эффективность индивидуальной профилактики во многом зависит от правильной ее организации и детальной регламентации правового положения лица, состоящего на учете. Проведение профилактических бесед и проверка по месту жительства лиц, совершивших административные правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений, являются действенными мерами предупредительного воздействия на сознание правонарушителя, позволяют создать необходимые правовые условия для устранения угрозы личной безопасности потерпевших от семейно-бытового насилия.

Список использованных источников:

1. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях [Текст] / 5 июля 2014 г. № 235.
2. Сейтакова Б.М. Понятие насилия в сфере семейно-бытовых отношений, криминологическая характеристика лиц, совершающих данное насилие // Отбасылық-тұрмыстық қатынастарға байланысты қылмыстардың алдын алудағы заманауи мәселелер: халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары (15 мамыр 2019 ж.) = Современные проблемы предупреждения преступлений в сфере семейно-бытовых отношений: материалы международной научно-практической конференции. – Алматы: Қазақстан Республикасы ИМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы, ФЗО, 2019. – С. 92–96 (292 б.)
3. Уголовный кодекс Республики Казахстан [Текст] / 3 июля 2014 г. № 226.
4. Корнейчук С.В., Гладырь Н.С. Предупреждение и профилактика бытового насилия органами внутренних дел [Текст]: Учебно-практическое пособие/ С.В. Корнейчук, Н.С. Гладырь. – Алматы, 2017. – С. 162.
5. О некоторых вопросах применения судами норм Особенной части Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях [Текст]/ Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 6 октября 2017 года № 7.
6. О профилактики бытового насилия [Текст]/ Закон Республики Казахстан от 4 декабря 2009 года №214.

List of sources used:

1. The Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offenses dated July 5, 2014 No. 235.
2. Seytakova B. M. The concept of violence in the sphere of family and domestic relations, criminological characteristics of the perpetrators of this violence // Otbasylыk-tormыstyq katynastарға bayanıstyq kылmыstardыk aldyn aluday zamanauı мәseleler: khalыkaralyk conference kylylymi-tәzhir 2019 Modern problems of crime prevention in the sphere of family and domestic relations: materials of the international

scientific and practical conference. - Almaty: Kazakhstan Respublikasy IIM M. Esbolatov atyndaky Almaty academies, FZO, 2019. 92–96 (292 p.)

3. The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2014 No. 226.

4. Korneichuk SV, Gladyr NS Prevention and prevention of domestic violence by the internal affairs bodies. Educational and practical guide. - Almaty, 2017.-- P. 162.

5. On some issues of the application by courts of the norms of the Special Part of the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offenses. Regulatory Resolution of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan dated October 6, 2017 No. 7.

6. On the prevention of domestic violence. Law of the Republic of Kazakhstan dated December 4, 2009 No. 214.

Сведения об авторе

Сейтакова Ботакөз Мақошовна – старший научный сотрудник Научно-исследовательского центра Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. Макана Есбулатова подполковник полиции

Сейтакова Ботакөз Мақошқызы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Ғылыми-зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері полиция подполковнигі

Seitakova Botakoz Makoshovna – Senior Researcher of the Scientific Research Center of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatova Police Lieutenant Colonel

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ,
КРИМИНОЛОГИЯ**

**УГОЛОВНОЕ ПРАВО,
КРИМИНОЛОГИЯ**

CRIMINAL LAW, CRIMINOLOGY

С.А. Сейлханова¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТ САЛАСЫНДАҒЫ ТРАНСҰЛТТЫҚ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ КҮРЕС ЖҮРГІЗУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақалада қоғамдық қатынастардың экономикалық саласына трансұлттық қылмыстылықтың ықпал етуіндегі негізгі ауқымды аспектілер кеңінен түсіндірілді. Трансұлттық экономикалық қылмыстылық ұғымын мазмұндайтын сұрақтары айтылды. Қолданыстағы қылмыстық заңнама мен трансұлттық қылмыстық топ қызметіне қарсы әрекет етудің халықаралық тәжірибе практикасына талдау жасалды. Қылмыстық әрекеттің ұйымдасқан нысанының криминалдық белсенділігін трансұлттандыру жағдайында экономикалық қылмыстылықтың даму үрдісін шарттайтын экономикалық қатынастар жүйесі себептерінің ерекшеліктері айқындалады. Трансұлттық белгілері бар экономикалық қылмыстылықты ескерту бойынша ұсынымдар берілді. Автор қазіргі трансұлттық қылмысқа қарсы іс-қимыл белгілі бір қылмыстық іс-әрекеттің түрлері бойынша жүзеге асырылуы және олардың экономиканың жекелеген секторларына теріс әсер ету салаларын ескеруі керек екендігіне назар аударады. Экономикалық процестердің өзгеруі жағдайында қылмыстық саясат пен криминологиялық сипаттамаларды талдау негізінде білім объектісін жан-жақты зерттеу қажеттілігі негізделген. Қазіргі трансұлттық экономикалық қылмыстың сипаттамасы және оған қарсы шаралар оларды сипаттайтын белгілердің ұқсастығы негізінде ұйымдасқан қылмыспен тығыз байланысты ескеруі керек.

Түйінді сөздер: трансұлттық экономикалық қылмыстылық, қарсы әрекет, ескерту, трансұлттық қылмыстылықтың детерминанттары, криминалдық экономика.

Вопросы противодействия транснациональной преступности в сфере экономической деятельности

В статье раскрываются основные содержательные аспекты влияния транснациональной преступности на экономическую сферу общественных отношений. Излагаются вопросы содержания понятия транснациональной экономической преступности. Проводится анализ действующего уголовного законодательства и практика международного опыта противодействия деятельности транснациональных преступных групп. Определяются особенности детерминантов системы экономических отношений, обуславливающих тенденции развития экономической преступности в условиях транснационализации криминальной активности организованных форм преступной деятельности. Автор обращает внимание на то обстоятельство, что противодействие современной транснациональной преступности должна осуществляться по видам конкретной преступной деятельности и учитывать сферы их негативного влияния на отдельные сектора экономики. Обосновывается необходимость комплексного исследования объекта познания на основе анализа уголовной политики и криминологической характеристики в условиях трансформации экономических процессов. Описание современной транснациональной экономической преступности и меры противодействия ей должны учитывать тесную связь с организованной преступностью, обусловленную сходством характеризующих их признаков.

Ключевые слова: транснациональная экономическая преступность, противодействие, предупреждение, детерминанты транснациональной преступности, криминальная экономика.

The issues of combating transnational crime in the sphere of economic activity

The article reveals the main substantive aspects of the influence of transnational crime on the economic sphere of social relations. The article deals with the content of the concept of transnational economic crime. The analysis of the current criminal legislation and the practice of international experience in countering the activities of transnational criminal groups. Features of determinants of system of the economic relations causing tendencies of development of economic crime in the conditions of transnationalization of criminal activity of the organized forms of criminal activity are defined. Features of determinants of system of the economic relations causing tendencies of development of economic crime in the conditions of transnationalization of criminal activity of the organized forms of criminal activity are defined. Recommendations on the prevention of economic crime with signs of transnational character are given. The author draws attention to the fact that the counteraction of modern transnational crime should be carried out according to the types of specific criminal activities and take into account the areas of their negative impact on individual sectors of the economy. The article substantiates the need for a comprehensive study of the object of knowledge based on the analysis of criminal policy and criminological characteristics in the context of the transformation of economic processes. The description of modern transnational economic crime and measures to counter it should take into account the close relationship with organized crime, due to the similarity of their characteristics.

Keyword: transnational economic crime, counteraction, caution, determinants of transnational crime, criminal economy.

Қазақстан Республикасындағы нарықтық қатынастарды дамытудың қазіргі кезеңі, экономикада ғана емес, сонымен қатар қоғамда болып жатқан басқа да өзгерістер қоғамдық қатынастар жүйесінде терең өзгерістермен сипатталады.

Кез келген мемлекет экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге ұмтылады, алайда экономиканы реформалау үдерісіне тек экономикалық қана емес, сонымен қатар құқықтық сипаттағы факторлар да әсер етеді. Қылмыстық қол сұғушылықтан қорғаныс механизмінің жоқтығы, қылмыстық, банктік, салықтық, азаматтық заңнамалардың жетілдірілмегендігі қылмыстық құрылымдардың экономикалық қызмет негіздеріне белсенді ықпал етуге мүмкіндік береді. Экономикалық қылмыстың сипатын зерттеген танымал заңгер ғалымдардың айтуы бойынша, көптеген қылмыстық құқық бұзушылықтар негізінде экономикалық сипаттағы себептер экономикалық қылмыстың тұжырымдамасын анықтауға әртүрлі тәсілдерді алдын ала белгілеп, ұсынып отырады.

Қазіргі заманғы әдебиетте «трансұлттық экономикалық қылмыстылық» термині ғылыми ортада ғана емес, сондай-ақ түрлі мемлекеттік және басқа да құрылымдардың өкілдерімен нормативтік дереккөздерде және процессуалдық құжаттарда жиі қолданылады.

Бас Ассамблеяның 2000 жылғы 15 қарашадағы 55/25 қарарымен қабылданған БҰҰ трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа қарсы Конвенциясында (әрі қарай – Конвенция) қылмыс, егер ол: бірнеше мемлекетте жасалса; бір мемлекетте жасалса, бірақ оны дайындау, жоспарлау, басқару немесе бақылаудың маңызды бөлігі басқа мемлекетте орын алса; бір мемлекетте қылмыстық әрекетін жүзеге асыратын ұйымдасқан қылмыстық топтың қатысуымен болса, бірақ оның айтарлықтай салдары басқа да елде орын алса, трансұлттық сипатқа ие болатыны айтылған [1].

Конвенцияда көзделген трансұлттық ұйымдасқан қылмыс сипаттамаларының мазмұны Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде көзделген трансұлттық қылмыстық топтарына қатысу нысандарын заңнамалық түрде айқындау үшін негіз болып табылады. Осылайша, ҚК 3 б. 33, 34, 35 – тармақшаларында трансұлттық ұйымдасқан топ – екі немесе одан да көп мемлекеттің не бір мемлекеттің аумағында іс-әрекет жасауды ұйымдастыру немесе оның орындалуын басқа мемлекеттің аумағынан басқару кезінде, сол сияқты басқа мемлекеттің азаматтары қатысқан кезде бір немесе бірнеше қылмыстық құқық бұзушылық жасау мақсатын көздейтін ұйымдасқан топ; трансұлттық қылмыстық ұйым – екі немесе одан да көп мемлекеттің не бір мемлекеттің аумағында іс-әрекет жасауды ұйымдастыру немесе оның орындалуын басқа мемлекеттің аумағынан басқару кезінде, сол

сияқты басқа мемлекеттің азаматтары қатысқан кезде бір немесе бірнеше қылмыстық құқық бұзушылық жасау мақсатын көздейтін қылмыстық ұйым; трансұлттық қылмыстық қоғамдастық – екі немесе одан да көп трансұлттық қылмыстық ұйым бірлестігі деп түсіндіріледі [2].

Ғылыми зерттеулерде жеткілікті көлемде қылмыстық әрекеттің трансұлттық сипатына тән ерекше белгілері қалыптасқан, олардың арасында: қылмыстылықтың мемлекет шекарасынан асып кетуі, қызметтік үздіксіздігі; қылмыстық әрекеттердің ауқымды спектрі, бейімделу мен латенттіліктің және бірқатар мәселелердің жоғарғы деңгейі. Тәжірибе көрсеткендей, қазіргі кезде қылмыстық бизнес саласының бір ғана бағытын ұстанған трансұлттық қылмыстық топтар жоқ.

Экономиканың қылмыстық әрекеттің ұйымдасқан нысандарының ең маңызды ерекшеліктері арасында В.Н. Быков, В.В. Колесниченко экономикалық сипаттағы қылмыстылықтың генезисін мынадай сипатта айқындайды: қысқа және кең ауқымды процестермен елеулі қылмыстық капиталды жинақтау, кәсіпкерлік қызметтің рұқсат етілген нысандарын пайдалану нәтижесінде қылмыстық экономика, сондай-ақ заңсыз шаруашылық саласында пайда алудың тұрақты қайнар көздері бар, қылмыстық ұйымдармен өзінің жеке экономикалық және қаржылық негіздерін қалыптастыру; үкіметтің барлық деңгейіндегі билік құрылымдарындағы бастапқы қылмыстық капиталын ендіру [3].

Қазіргі уақытта экономикалық қылмыстылықтың себептеріне қарай ұлттық шаруашылықта кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру үшін өздерінің қылмыстық жолмен табылған табыстарын заңдастыруға талпынатын көлеңкелі және қылмыстық капиталдар зор қауіп әкеледі.

Экономикалық қызмет саласында қылмыстық нысанда көрініс тапқан, экономикалық қатынастардың түріне және экономиканың белгілі бір бағыттарына сәйкескелетін, қылмыстарды түсіндірудегі әртүрлі тәсілдер. Мұндай қызметтің негізгі бағыттары экономикалық қызметті криминалдандыру немесе экономикалық қылмыстың тыйым салынған түрлерін жүзеге асыру арқылы қылмыстық кірістерді алу болып табылады. С.В. Богданчиков: «Экономикалық қылмыстылықтұжырымдамасы қоғам өмірінің әртүрлі салаларында қалыптасатын немесе экономика ғана қамтитын немесе қатаң бизнес пен кәсіпкерлікпен шектелетін экономикалық қарым-қатынас саласын қамтуы мүмкін. Соңғы жағдайда, экономикалық қызмет саласындағы қылмыстылық ретінде экономикалық қылмыстылық туралы айтуға негіз бар» екенін атап өтеді [4].

Анықтамаларды ашып көрсетуде автор «экономикалық қылмыстылық» және «экономикалық қызмет саласындағы қылмыстылық» деген ұғымды балама деп санайды. М.В. Талан өзінің экономикалық қызмет саласындағы қылмыстарды зерттеуде, экономикалық қылмыстардың бірыңғай тұжырымдамасының бар екенін жоққа шығарады, алайда бұл қылмыстардың белгілері туралы ғана айтуға болатынын көрсетеді. Автордың пікірі бойынша: «Экономикалық қылмыстардың өзегі, экономикалық қызмет саласындағы қылмыстар болып табылады» [5, 24 б.]. Экономикалық қылмыстылықтың әлеуметтік құбылыс ретінде қарастырылуын талап ететін авторлардың бағыты қызықты. Дәл осы аталған контекстіндегі қылмыстылықты экономикалық қызметтің нақты түрі ретінде сипаттауға болады. Сонымен қатар, салық салудан табысын жасырып қалу немесе түсетін кірістерді ұстап қалудың заңсыз тәсілдерін пайдалану (заңды және заңсыз экономикалық қызметтен алу) арқылы жүзеге асырылған экономикалық қызмет қана, экономикалық қылмыстылықтың санатына жатқызылады [6, 91 б.]. Барлық бекітілген бағыттар криминологиялық әдебиетте анықталған тұжырымдамалар пікірталас тудырушы ретінде қала береді, өйткені олардың әрқайсысы пайдаланылған терминологияға өз мәнін басқаша енгізеді.

А.Ю. Чупрованың пікірінше, трансұлттық экономикалық қылмыстылықтың ең қауіпті түрі, ол компьютерлік қылмыстылық екен. БҰҰ өзінің 11-ші Конгресінде жиырма жылдан астам уақыт бойы заңсыз қызметтің жаңа түрі – киберқылмыстың күрт өсуіне ерекше алаңдаушылығын білдірді және экономиканың кез келген аймағына зиян келтіру мүмкіндігін атап өтті. Қазіргі заманғы коммуникациялық технологиялар және ұйымдасқан

қылмыстылықтың кеңейтілген байланысы басқа елдердегі және басқа континенттердегі серіктестермен байланыс орнатуды жеңілдетеді; қазіргі заманғы банктік электронды төлемдер жүйесі заңсыз жолмен алынған табыстарды «жылыстау» кезінде халықаралық қылмыстық операцияларды жүзеге асыруға, сондай-ақ қаржылық алаяқтықтың әртүрлі түрлерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді [6, 91-94 б.].

Экономикалық қызмет саласындағы трансұлттық қылмыстылықтың криминалдық белгілерінің айтарлықтай бөлігі қылмыстық экономика саласында көрініс табады. Айта кету керек, қылмыстық экономикада екі кіші жүйе бар – қылмыстық экономика және заңсыз экономика (қылмыстық экономиканың өзі) [7, 267 б.].

Алғашқы шағын жүйе, «криминализацияланған экономика», заңды экономикалық құрылымдар мен олардың субъектілері ұлттық экономикалық жүйеде ресми түрде жұмыс істейді. Криминализацияланған экономика қылмыстық қатынастардың құқықтық экономикалық жүйеге енуіне тікелей байланысты. Мұнда заңсыз қылмыстық бизнес-құрылымдар мен кәсіпкерлер – құқық бұзушылар, сонымен қатар, заңсыз (зорлық-зомбылықсыз) пайда табу және экономикалық тауарларды иемдену әдістері қолданылады. Басқаша айтқанда, мұнда экономикалық қылмыстар заңды бизнес-құрылымдар тарапынан экономикалық күрестегі қандай да бір (заңсыз) құрал ретінде заңды бизнестік іс-әрекеттердің шеңберінде және шегінде қолданылады. Екінші шағын жүйе – «заңсыз экономика» немесе «қылмыстық экономика» – жалпы мемлекет тыйым салынатын заңсыз бизнес құрылымдар ретінде көрініс табады [7, 270 б.]. Осы екі шағын жүйелерді анықтау экономикалық қатынастар саласындағы қылмыстық әрекеттің трансұлттық белгілердің болмысын зерттеуде криминологиялық аспектілерді зерттеу үшін маңызды болып табылады.

Экономикалық қызмет саласындағы трансұлттық қылмыстылыққа қарсы тұру проблемалары құқықтық, ұйымдастырушылық, техникалық бөліктерге бөлінуі мүмкін. Кешенді шаралардың құқықтық негізі ұлттық заңнаманың жетілмегендігін анықтайды, ұйымдастырушылық-қылмыстық үрдістерді төмендетуге бағытталған іс-шаралар, техникалық шаралар – алдын алу шаралары шеңберінде өзара әрекеттесуді жүзеге асыру үшін қажетті қазіргі заманғы техникалық мүмкіндіктерді қолдану мүмкіндігімен байланысты.

Қазіргі уақытта экономикалық қызмет саласындағы трансұлттық қылмыстылықтың көптеген аспектілері тиісті криминологиялық зерттеулерсіз қалды. Қазіргі заманғы трансұлттық қылмыстылықтың криминогендік жағдайының үрдістері осы қылмыстық құбылысқа қарсы тұру үшін құқық қолдану тәжірибесін одан әрі жетілдіруді қажет етеді.

Қатты экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін, қылмыстың алдын алудың жүйелі және тиімді саясатын, оның ішінде экономикалық қызмет саласында, барлық мүдделі тараптардың күш-жігерлерін шоғырландыру қажет. Криминологиялық зерттеулер әлеуметтік қатынастардағы өзгерістерді, соның ішінде белгілі бір кезеңдегі қылмыстылықтың динамикасын, деңгейін, құрылымын қадағалауға, заңнамаға дәйекті және уақытылы толықтырулар мен өзгерістер енгізуге тиіс. Сондай-ақ экономикалық қатынастарда қылмыстық қызметтің белгілі бір көріністеріне құқықтық нормаларды дұрыс қолдануға ықпал ететін анықтамаларды әзірлеу қажет.

Қазіргі заманғы әлемде қылмыстық кірістерді жылыстатудың оңайлатылған процесінің болуы қаржылық және басқа да экономикалық институттардың заңды ақшалай ағымдарды реттеуге және ақшаның көзін жасыру үшін заңды бұзған кез келген заңсыз әрекеттерге бақылау жасаудың құқықтық базасын үнемі жетілдіруді талап етеді. Трансұлттық экономикалық қылмыстылыққа қарсы күрес жүргізу кешенді және ауқымды сипатқа ие болуы тиіс, әрі оның тиімділігі үшін мемлекет тек қана заңнамалық емес, сонымен бірге ұйымдастырушылық, әлеуметтік және экономикалық қатынастардың барлық салаларына нақты әсер етуге бағытталған шаралар кешенін әзірлеуі керек, өйткені экономикадағы интеграциялық үрдістердің бағыттары бір-біріне тәуелді.

Экономикалық қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауаптылық туралы нормалардың көпшілігі экономикалық қызмет субъектілерінің қаржылық жағдайының нақты жағдайын жасыруға көмектесетін жалған ақпарат ұсынғаны немесе ұсынбағаны үшін

жауаптылық қарастырылған, сондықтан қаржылық қызметтер нарығындағы, соның ішінде көлеңкелі сектордағы ақша-қаражаттарының нақты айналымын, өзара іс-қимылдың ұйымдастырылған нысандарын бағалау мүмкін емес.

Экономикалық қызмет саласындағы ұйымдасқан қылмыстылық өзінің экономикалық әлеуетін арттыруда корпоративтік мүдде түріндегі трансұлттық белгілерді өзіне жинай отырып, халықаралық қылмыстылықпен біріктіріледі. Заңды қызмет белгілерінің бірі ретінде қылмыстық қызметтер нарығының монополияландыруы болып табылады, бұл ұйымдасқан қылмыстық топтардың билік құрылымдарына енуіне, инвестицияларға, банктік және қаржы секторына қол жеткізуге ықпал етеді. Іскерлік қылмыстық белсенділіктің детерминанттары ретінде мемлекеттің, қаржы институттарының және тұтастай қоғамның қылмыстық қол сұғушылықтарын бақылау мен қорғаудың тиісті механизмі жоқ. Қойылған міндеттерді шешу банктік, салықтық, кәсіпкерлік және азаматтық заңнаманың заңдық базасын жетілдіру жолымен экономиканы уақтылы реформалау біркелкі болып тұр.

Трансұлттық экономикалық қылмыстылықтың құбылыстарын зерттеуге негізделген келесі тұжырымдарды құруға болады:

- экономикалық қызмет саласындағы трансұлттық қылмыстылық – экономиканың әртүрлі секторларына және экономикалық қызметке қол сұғатын қоғамға қауіпті, заңсыз әрекеттердің дербес тобы;

- трансұлттық топтардың қылмыстық әрекеттерінің өзіне тән ерекшелігі мемлекеттің ұлттық шекарасынан тыс жерде қылмыстың жасалуы болып табылады;

- трансұлттық қылмыс қомақты табыстар алуға және баюға бағытталған жоғары ұйымшылдығымен, жоғарғы ұйымдастырушылығымен және өзіндік пиғылымен ерекшеленеді;

- экономикалық алғышарттар экономикалық қызмет саласында ғана емес, қылмыстың басқа түрлерінде де қылмыстық әрекеттің негізі болып табылады;

- қылмыстың жоғары латенттілігі, қызметтің күрделі схемалары, қылмыстық әрекеттердің көріністеріне уақтылы жауап қайтару мүмкін еместігі және көптеген басқа объективті алғышарттар, трансұлттық қылмыстың күрделі әлеуметтік және құқықтық құбылысы ретінде сипатталады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. БҰҰ трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа қарсы Конвенциясы (Палермо қ., 2000 жылғы 13 желтоқсан) (БҰҰ Бас Ассамблеясының 2000 жылғы 15 қарашадағы 55/25 қарарымен қабылданған)// Интернет-ресурс: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orgcrime.shtml

2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі [Мәтін]. – Алматы: ЖШС «Издательство Норма-К», 2018. – 244 б.

3. Быков В.Н., Колесников В.В. Сборник научных статей «Проблемы системной модернизации экономики России: социально-политический, финансово-экономический и экологический аспекты», СПб.: Институт бизнеса и права, 2010// [электронный-ресурс]: <https://cyberleninka.ru/article/n/modernizatsiya-ekonomiki-rossii-perspektivy-i-problemy>

4. Богданчиков С.В. Проблемы организованной преступности [Текст]/ Государство и право// [Электронный-ресурс]: <https://cyberleninka.ru>

5. Талан, М.В. Преступления в сфере экономической деятельности: вопросы теории, законодательного регулирования и судебной практики [Текст]: автореф. дис... докт.юр. наук/ М.В. Талан. – Казань, 2002. – 43 с.

6. Чупрова, А.Ю. Транснациональная экономическая преступность: вопросы противодействия [Текст]: «Черные дыры» в Российском законодательстве/ А.Ю. Чупрова – 2009. – № 1. – С. 91-94.

7. Современные проблемы и стратегия борьбы с преступностью [Текст] / Науч. ред. В.Н. Бурлаков, Б.В. Волженкин – СПб.: Издательский дом С.-Петербур. гос. ун-та, Издательство юридического факультета С.-Петербур. гос. ун-та, 2005. – 592 с.

8. Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности (г. Палермо, 13 декабря 2000 г.) (принята резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи ООН от 15 ноября 2000 г.)// Интернет-ресурс: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orgcrime.shtml

9. Уголовный кодекс Республики Казахстан [Текст] 3 июля 2014 года № 226-V – Алматы: ТОО«Издательство Норма-К», 2018. – 244 с.

10. Быков В.Н., Колесников В.В. Сборник научных статей «Проблемы системной модернизации экономики России: социально-политический, финансово-экономический и экологический аспекты», СПб.: Институт бизнеса и права, 2010. // [электронный ресурс]: <https://cyberleninka.ru/article/n/modernizatsiya-ekonomiki-rossii-perspektivy-i-problemy>

11. Богданчиков С.В. Проблемы организованной преступности [Текст]: Государство и право // [электронный ресурс]: <https://cyberleninka.ru>.

12. Талан, М.В. Преступления в сфере экономической деятельности: вопросы теории, законодательного регулирования и судебной практики [Текст]: автореф. дис... докт.юрид. наук/ М.В. Талан. – Казань, 2002. – 43 с.

13. Чупрова А.Ю. Транснациональная экономическая преступность: вопросы противодействия [Текст]: «Черные дыры» в Российском законодательстве /А.Ю. Чупрова. – 2009. –№ 1. – С. 91-94.

14. Современные проблемы и стратегия борьбы с преступностью/Науч. ред. В.Н. Бурлаков, Б.В. Волженкин – СПб.: Издательский дом С.-Петерб. гос. ун-та, Издательство юридического факультета С.-Петерб. гос. ун-та, 2005. – 592 с.

References

1 UN Convention against Transnational Organized Crime (Palermo, December 13, 2000) (adopted by UN General Assembly Resolution 55/25 of November 15, 2000) //Internet resource: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orgcrime.shtml

2 Criminal code of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2014 No. 226-V-Almaty: LLP «Publishing House Norma-K», 2018 – - 244 p.

3 Bykov V. N., Kolesnikov V.V. Collection of scientific articles «Problems of system modernization of the Russian economy: socio-political, financial, economic and environmental aspects», St. Petersburg: Institute of Business and Law, 2010. // Online resource: <https://cyberleninka.ru/article/n/modernizatsiya-ekonomiki-rossii-perspektivy-i-problemy>

4 Bogdanchikov S.V. Problems of organized crime. State and Law/ / Internet resource: <https://cyberleninka.ru>

5 Talan M. V. Crimes in the sphere of economic activity: questions of theory, legislative regulation and judicial practice: autoref. ... doct. jurid. sciences'. - Kazan, 2002. - 43 p.

6 Chuprova A. Yu. Transnational economic crime: Issues of counteraction/A. Yu. Chuprova. // «Black-holes» in Russian legislation . - 2009. - No. 1. - P. 91 – 94.

7 Contemporary issues and strategy against crime / Nauch.ed. by V. N. Burlakov, B. V. Volzhenkin – SPb.: Publishing house of St. Petersburg. state University, Publishing house of the law faculty of St. Petersburg. GOS. UN-TA, 2005. – 592 p.

Автор туралы мәлімет

Сейлханова Саида Айдарбековна – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты, полиция подполковнигі

Сейлханова Саида Айдарбековна – доцент кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, кандидат юридических наук, подполковник полиции

Seilkhanova Saida Aidarbekovna – Associate professor of the department of criminal law and criminology of the Almaty academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makan Yessbulatov, candidate of lawsciences, police lieutenant colonel

Т.Б. Беркінбаев¹, Ж. Жайлау²

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы,

²Алматы Университеті, Қазақстан, Алматы

ҒАЛАМТОР ЖЕЛІСІ АРҚЫЛЫ ЕСІРТКІ ҚҰРАЛДАРЫ МЕН ПСИХОТРОПТЫҚ ЗАТТАРДЫ ТАРАТУ ЖОЛДАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Мақалада есірткі құралдары және психотропты заттарды ғаламтор желісі арқылы белсенді тарату жолдарының алғышарттары ашылады. Мемлекеттің, қоғамның және жеке адамдардың қауіпсіздігіне қатер ретінде есірткімен байланысты қылмысқа қарсы күрес мәселелері қарастырылады. Авторлар зерттеу барысында ғаламтор арқылы есірткі құралдарының, психотроптық заттардың және олардың аналогтарының заңсыз айналымының дамуына ықпал ететін проблемалар, себептер мен жағдайларды анықтайды.

Еңбекте шетел мемлекеттерінің тәжірибесіне де шолу жасалынады. Мемлекет, оның ішінде ішкі істер органдары қарастырылып отырған салаға ерекше көңіл бөліну қажеттілігіне баса назар аударылады. Мақала ғаламтор арқылы нашакорлықпен күресу үшін заңды шараларға мұқтаж екендігі туралы тұжырым жасайды. Қорытындылай келе, авторлар қылмыстың осы түріне қарсы тұруға көмектесетін бірқатар тиімді шараларды ұсынады.

Түйінді сөздер: ақпараттық құқық, қылмыстық құқық, интернет, есірткі құралдары, психотропты заттар, жаһандандыру.

Актуальные проблемы и пути решения распространения наркотических средств и психотропных веществ посредством интернет

В статье раскрыты причины активного использования сети Интернет для нелегального оборота наркотических средств, психотропных веществ и их аналогов, описаны способы наркоторговли при помощи Интернета, рассматриваются вопросы противодействия наркопреступности как угрозы безопасности государства, общества и личности. Исследование авторов выявило основные проблемы, причины и условия, способствующие развитию нелегального оборота наркотических средств, психотропных веществ и их аналогов посредством сети Интернет.

В работе обобщается опыт зарубежных стран в данном направлении. Ставится акцент на необходимость уделения особого внимания рассматриваемому направлению со стороны государства, в том числе и органов внутренних дел. В статье сделан вывод о необходимости правовых мер по борьбе с наркоманией через пространство Интернет. В заключении авторы предлагают ряд действенных мер, которые должны помочь в противодействии данному виду преступности.

Ключевые слова: информационное право, уголовное право, интернет, наркотические средства, психотропные вещества, глобализация.

Topical problems and ways to solve the distribution of narcotic drugs and psychotropic substances through the internet

The article reveals the reasons for the active use of the Internet for the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues, the issues of combating drug-related crime as a threat to the state, society and individuals' security are considered. The authors' research identified the main problems, causes and conditions that contribute to the development of illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues through the Internet.

The work summarizes the experience of foreign countries in this direction. Emphasis is placed on the need to pay special attention to the area under consideration on the part of the state, including the internal affairs bodies. The article concludes about the need for legal measures to combat drug addiction through the Internet. In conclusion, the authors propose a number of effective measures that should help in countering this type of crime.

Key words: information law, criminal law, internet, narcotic drugs, psychotropic substances, globalization.

Ғаламтор желісі қазіргі қоғам өмірінде аса маңызды орын алады, ол әлеуметтік-экономикалық аядан бастап саяси аяға дейін өзінің едәуір ықпалын тигізеді. Ғалымдар мен қоғам қайраткерлері қазіргі таңдағы ақпараттық қауіпсіздік ұлттық қауіпсіздіктің аса маңызды құрамдас бөлігі болып табылады деп жиі пайымдайды.

Ақпараттық кеңістіктегі Ғаламтор рөлінің өсуімен адам мен қоғамның құқықтары мен бостандықтарын зорлық-зомбылық пен қатыгездікті насихаттайтын ақпараттан, оларға қате және жалған ақпарат енгізуден, жас ұрпақтың теріс дүниетанымын мақсатты түрде қалыптастырудан қорғау қажеттілігі туындайды. Бұл ретте, сыртқы қауіп-қатер көздері Қазақстан Республикасы заңнамасының юрисдикциясынан тыс болуы мүмкін, бұл құқықтық шаралар жүйесін қолдануды айтарлықтай қиындатады [1].

Өкінішке орай, интернет қолданушыларының қызметі әрдайым заңды бола бермейді: бүгінгі таңда әлемде есірткі құралдарының, психотроп заттардың және олардың аналогтарының жаһандық ақпараттық желіні қолдану арқылы мемлекет ішінде де, халықаралық деңгейде де таралу мәселесі өзекті болып тұр. Ғалымдардың айтуы бойынша, есірткі құралдарының заңсыз айналым күшею себептерінің бірі шетелден, атап айтсақ Орталық Азия мен Кавказ елдерінен келетін есірткі ағынның өсуі болып саналады. Ресей мен Қазақстан Республикасына Латын Америкасының лордтарынан, сондай-ақ «Алтан Ай» мен «Алтын үшбұрыштан» тек тасымалдау базасы ретінде ғана емес, сонымен қатар негізгі сату нарығы ретінде қызығушылықтың едәуір артуы байқалады [2].

Қолжетімділік, қолданыстағы қарапайымдылық, құқық қорғау органдарының тиісті бақылауының болмауы – осының бәрі өз кезегінде тыйым салынған заттарды тарату үшін Ғаламторды белсенді пайдаланудың себептері болып табылады. Бұл мәселенің қауіптілігі ретінде жаһанды ақпараттық желінің белсенді қолданушылары болып балалар мен жасөспірімдер танылатынын атап өткен жөн. Оларға есірткі құралдарының жағымды екені және «заңды ұнтақтар» пайда болды деген ақпарат жүктелініп, есірткі мен психотропты заттарды жылдам әрі арзан сатып алуға мүмкіндік бар деп ақпарат таратылады.

Ғаламтор желісі арқылы есірткіні таратудың орасан көп амалдары бар: танымал әлеуметтік желілер арқылы, жекеменшік сайттар мен виртуалды дүкендер және тағы басқалар арқылы есірткі құралдын заңсыз сату жүзеге асып отыр. Мысалы, интернет-дүкенді ашу үшін қолданушыға не бәрі сәйкес сайтты таңдап, онда іркелініп, өзі және өз тауары жайлы мәлімет қалдырса болды. Ал есірткі құралдары мен психотропты заттар заңға қайшы келмейтін құралдар (тышқандарға қарсы у, өсімдік тығайтқыштары т.с.с) түрінде жиі сатылатындығы да мәлім. Дәл осы сияқты 2011 жылы Қытайдан келген JWH-250 есірткінің жаңа классификация түрі туралы мағлұмат пайда болды. Бұл есірткінің түріне ваннаға арналған тұз ретінде тапсырыс беруге мүмкіндік туады [3].

Есірткі сатушыларына, сондай-ақ, жекеменшік сайттар жүктелінеді, оларды тіркеу үшін қолданушылардың біреуінің ұсынысы ғана қажет етіледі. Бұндай әдіс, әрине, кішкене күрделілеу. Әдетте сатып алушыға сатып алынған есірткі құралдар Ғаламтор желісі арқылы заңсыз айналымға беру үшін өнімді жеткізу әдісін таңдау ұсынылады, мысалы, курьер немесе пошта арқылы. Сонымен қатар, есірткі құралдарын «бетбелгі» («закладка») немесе «құпия жер» («тайник») арқылы сату жолдары да танымал. Атап айтсақ, тұтынушы Ғаламторда немесе жалған ұялы телефон арқылы есірткі сатушымен байланысқа түсу арқылы өнімге тапсырыс береді, оны электронды төлем жүйесі арқылы төлейді (мысалы,

Web money), содан кейін ғана барып өнімнің нақты орналасқан жері туралы ақпарат ала алады, ақпарат алынған соң, өнімді айтылған жерден барып өз бетінше алып кетеді.

Есірткі бизнесіндегі қылмыстың жоғары деңгейі заңнамадағы олқылықтар және қылмысты тергеуге қажетті техникалық құралдардың болмауы сияқты түрлі факторларға байланысты. Қазақстан Республикасының заңнамасында (ҚР ҚК 2014ж.) есірткі құралдарын, психотроптық заттарды және оның аналогтарын заңсыз өндіру, сату немесе беру, сондай-ақ, құрамында есірткі, психотроптық заттары бар өсімдіктерді немесе оның бөліктерін заңсыз сату, беру сияқты құқық бұзушылықтар қарастырылған [4]. Желіні қолданып есірткі құралдарын тарату бұл қылмыстардың белгілері болып табылады, алайда бұған онша назар аударылмайды және Ғаламтор тек бұқаралық ақпарат құралдарының түрлерінің бірі ретінде қарастырылады. Дегенімен, елімізде есірткі заттарын сату мен тарату бойынша жаза күшейтілді. Енді Қазақстан Республикасының заңнамасында ғимараттада есірткі заттары жарнамаларының көбеюіне орай арнайы жаза қарастырылған болатын. 2020 жылдың 11 қаңтарынан бастап қылмыстық заңнамаға есірткіні насихаттайтын және сататын интернет-сайттарға сілтемелерді таратуға қатысты түзетулер күшіне енді. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне есірткіні насихаттау немесе заңсыз жарнамалау үшін жаңа 299-1 бап енгізілді. Бұл бап бойынша жаза үш жылға дейінгі бас бостандығынан айырылу көзделінеді. Бұл қылмысты адамдар тобы бірнеше рет, білім беру ұйымдарында немесе бұқаралық ақпарат құралдарын немесе электрондық ақпараттық ресурстарды пайдаланатын адамдардың жаппай жиналатын орындарында, қызметтік жағдайын пайдаланып бірнеше рет жасаған жағдайда, жаза – 3 жылдан 6 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру болып табылады. Сонымен қатар, қабылданған заң бірқатар қылмыстық баптарға «электрондық ақпараттық ресурстарды пайдалану арқылы» жаңа біліктілік белгісін енгізді. Бұл шаралар есірткіні таратудың жаңа әдістері үшін жазаның сөзсіз орындалуы үшін қажет. Олардың қатарына интернет-технологияларды, яғни сайттар мен электрондық әлеуметтік желілерді: Instagram, Telegram, Facebook, сондай-ақ электронды төлем жүйелерін (Qіwі әмиян, Yandex–ақша және тағы басқа) қолдану жатады. Бұл қылмыстар ауыр және ерекше ауыр қылмыстар қатарына жатады. Электрондық ақпараттық ресурстарды пайдаланып есірткі сату үшін 10 жылдан 15 жылға дейінгі бас бостандығынан айыру жазасы қарастырылған. Электрондық ресурстар арқылы есірткіні қолдануға 3 жылдан 8 жылға дейін бас бостандығынан айыруға әкеп соғады. Есірткі өндірісі үшін пайдаланатын заттарды сатумен байланысты қолданыстағы құқық бұзушылықтар үшін жаза да күшейтілді [5].

Қазақстанда мемлекеттік биліктің синтетикалық есірткіні таратқаны үшін жазаны қатандатуды тырысқанына қарамастан, оларды электрондық ресурстар арқылы еркін сату жалғасуда. Сарапшылардың айтуы бойынша, бұл мәселемен күресу шаралары нәтижесіз болып отыр. Олар тұтыну себептерін жою және табыстың құралы ретінде маркетингтің танымалдылығын құрту арқылы мәселеге қарсы тұру керек деп санайды. Қатаң тәрбиелеу әдістері Қазақстан жайлаған синтетикалық есірткі толқынына қарсы тиімді емес, өкінішке орай, оның құрбандары көбіне жастар мен жасөспірімдер болып табылады. Қазақстанның мемлекеттік билігі «синтетиканы» еркін сатуды әлі күнге дейін тоқтата алмай келеді – оларды сатудың жүздеген нүктелері әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде, сайттарда жұмыс істейді [6].

Кейбір сайттар есірткі құралдары мен психотроптық заттарды насихаттап, таратып жатқандығына байланысты сот шешімімен жабылды. Алайда бұғатталған сайттардың орнына жаңалары пайда болып, жетілдірілген және құқық қорғау органдарының анықтауға қиындық туғызатын сайттардың саны да өсуде.

Сонымен бірге, күрделі жайттардың қатарына есірткі құралдары мен психотроптық заттардың тыйым салынған тізімге енген жаңа түрлерінің үнемі пайда болуы жатады. «Қазақстан Республикасында бақылауға жататын есірткі, психотроптық заттар мен прекурсорлар тізімін, заңсыз айналымында жүргені анықталған есірткі, психотроптық

заттарды, сол тектестер мен прекурсорларды шағын, ірі және аса ірі мөлшерге жатқызу туралы жиынтық кестені, Есірткі, психотроптық заттардың құрылымдық формулаларындағы сутегі, галогендер және (немесе) гидроксильді топтар атомдарын алмастырғыштар тізімін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 3 шілдедегі № 470 қаулысына енгізілген өзгерістер мен толықтырулар есірткі, психотроптық заттар мен прекурсорлардың тізіміне жататын «синтетиканың» таралуына қарсы күресте едәуір септігін тигізді [7]. Бұл өзгертулер мен толықтырулар көмегімен есірткінің жаңа 89 түрі анықталынып, олардың айналымы үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылу жазасы белгіленді. Бүгінгі таңда, жоғарыда аталып кеткен тізім бойынша барлығы 368 дәрі-дәрмек заттар белгілі болып отыр.

Әрине, мәселені есірткі бизнесінің заңдық реттеуін жетілдіру арқылы ғана шешу мүмкін емес. Есірткі бизнесімен байланысты қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың санын азайту, олардың алдын-алу мен болдыртау үшін бірқатар алғышарттар орындалуы ықтимал:

- Қазіргі заман ақпараттық технологияларды қолдана отырып есірткі бизнесімен байланысты қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың санын азайту үшін жасалған қылмыстарды анықтау және жолын кесу тетіктерін әзірлеу;

- Құқық қорғау органдарында тек Ғаламтордағы қылмыстарды бақылайтын мамандандырылған бөлімдер құру қажет. РФ атақты ғалым-криминалисті, з.ғ.д. Е.П. Ищенко бұндай бөлім ретінде Интернет-полиция құруды ұсынады. Ол өзінің 2013 жылы жарық көрген «Виртуалды қылмыс» монографиясында АҚШ құқық қорғау органдарының тәжірибиесіне жүгінеді.

- Жедел төлем бастамасы бойынша банктік шоттарды (депозиттерді) және электронды төлем құралдарын бұғаттаудың соттан тыс механизмін енгізуді қоса алғанда, есірткі бизнесімен байланысты қылмыстар жасау кезінде жеке және (немесе) заңды тұлғаларға қатысты олардың қатысуы туралы ақпарат немесе есірткі бизнесіне қатысы бар деп күдіктенуге жеткілікті негізі болған жағдайда электрондық төлем құралдарын пайдаланудың жолын кесуге бағытталған шараларды жетілдіру керек. Сонымен қатар, ақша қаражаттарын банктік шоттарға және электронды төлем құралдарына салу бойынша қаржылық операциялардың жүзеге асырылуын бақылауды күшейту, сондай-ақ, өз атына шығарылған қаржы құралдарын үшінші тұлғаларға беретін тұлғалар үшін қылмыстық әрекеттер, соның ішінде есірткі бизнесімен байланысты фактілер орын алса, әкімшілік жауапкершілікті белгілеу ықтимал.

- Тағы бір қиындық туғызатын мәселелердің бірі –жеке тұлғаның ақпараттық қауіпсіздігі, мұнда заң шығарушы да, құқық қорғау органның қызметкері де қылмысты анықтау мен жеке өмірге қол сұғу арасындағы шекараны белгілеуі керек. Жазықсыз адамдар, яғни аккаунттарын хакерлермен бұзылған (қазіргі таңда өте жиі кездесетін ақаулық) қолданушылар, блогерлер мен БАҚ әкімшілік (болашақта қылмыстық) жауапкершілікке тартылуы мүмкін. Сонымен қатар бұзақылармен қалдырылған түсініктемелер (комментарий) үшін басылымға үлкен айыппұл салынуы мүмкін. Өкінішке орай, қазіргі таңда күзиретті органдарда мұндай жағдайларға қатысты біржақты түсіндіру әлі күнге дейін жоқ.

- Ғаламтор желісі арқылы есірткі құралдары мен психотроптық заттарды тарату іс- шаралары әлеуметтік жағынан да өте қауіпті, өйткені олар миллиондаған аудиторияны қамтиды, олардың едәуір көп бөлігі кәмелет жасқа толмағандар, сондай-ақ, есірткіге деген тұрақты сұраныстың пайда болуына ықпал етеді, заңсыз заттар нарығының кеңеюіне әкеліп соқтырады. Жастарды есірткіге тарту көбінесе әлеуметтік желілер, вирустық жарнамалар, форумдар, бұзық суреттер мен күлкілі видеолар көрсету арқылы өтетіні айғақ. Желіні мұндай мазмұнды ақпараттардан тазартып қана қоймай, онымен бірге осындай басылымдардың қатаң түрде алдын-алынуы қажет. Есірткіні насихаттау, өкінішке орай, Ғаламторда жаппай дамыған, есірткі қолдануды насихаттайтын мемдер де, бейнелер де

күшпен алынып тасталынуы керек. Мүмкін бұндай шаралар тұтқындаулар санына немесе есірткі бизнесінің азаюына тікелей әсер етпейтін де шығар, дегенімен Ғаламтор жастардың қарым-қатынас жасауының басты тәсілі ретінде ондай мазмұннан қорғалатындығы өте қажет нәрсе. Ғаламторда есірткіні насихаттау үшін жауапкершілік ең қатал жазамен қамтамасыз етілуі ықтимал. Өйткені мұндай жарнамалар ең бірінші кезекте балалар мен жасөспірімдер аудиториясын қамтиды.

- Есірткінің заңсыз қолданылуын болдырмау мен алдын-ала анықтау үшін стратегияның болуы, мысалы, білім беру бағдарламалары мен кәмілет жасқа толмаған балалардың заңсыз мінез-құлқының алдын алу әдістерін электрондық білім беру ресурстарына қосуды қарастырады. Есірткімен күресте қоғамдық ұйымдардың рөлі де маңызды. Қылмыскерлердің әрекеттеріне жауап ретінде есірткіден бас тартуды насихаттайтын [http:// fondsbn.ru](http://fondsbn.ru) , <http://narkotikam.net>, [http:// stop-narkotik.ru](http://stop-narkotik.ru) есірткіге қарсы веб-сайттар құрылған. Кейбір сайттарда психологтардың көмегіне жүгінуге, өз проблемаңызды айтуға, есірткі сататын немесе есірткі сатушының қайда екендігі туралы ақпараттарды хабарлауға болады.

Қорытындылай келе, есірткі құралдары мен психотропты заттардың және оның аналогтарының заңсыз айналымы үшін Интернетті пайдалану қазіргі қоғамның нақты проблемасы болып табылады, оны шешу үшін біршама уақыт пен едәуір күш-қуат қажет. Ұлттық заңнаманы, ішкі істер органдарын техникалық қамтамасыз етуді жетілдіру, киберкеңістіктегі қылмыстарды тергеудің тиімді әдістерін әзірлеу қажет. Бірақ, ең бастысы, қоғамдық санаға әсер ету, қызметі есірткімен күресуге бағытталған қоғамдық ұйымдардың жұмысын ынталандыру және біздің мемлекетімізде «заңды ұнтақтар» мен «зиянсыз темекі қоспалары» жоқ екенін ұмытпау керек.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Буашев Е.Ж. Киберқылмыстың кейбір аспектілеріне заманауи көзқарастар [Мәтін]: Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы/ Е.Ж. Буашев – №4(65) – 2020. – 79 б.
2. Криминалистика [Мәтін]: Учебник /под ред. Ищенко Е.П. – М.: Проспект, 2011. – С. 365.
3. Наркотики под видом соли для ванн поступают из Китая в Россию // Городской портал г. Читы / [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://news.chita.ru/27796/>
4. http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K970000167_
5. www.kt.kz
https://www.kt.kz/rus/state/ugolovnaya_otvetstvennost_vvedena_v_kazahstane_za_1377893072.html
6. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-somebodys-tragedy-somebodys-profit-how-to-stop-the-spread-of-synthtetic-drugs/30619431.html>
7. <https://primeminister.kz/kz/decisions/25122019-975>

List of sources used

1. Буашев Е.Ж. «Modern views on some aspects of cybercrime» // Scientific works of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, №4(65)2020. P.79
2. Criminalistics: textbook edited by Ishenko E.P. - M.: Prospect, 2011. P. 365.
3. Drugs under the guise of bath salts come from China to Russia // Chita city portal / [Electronic resource]. –Access mode: <http://news.chita.ru/27796/>
4. [Электронный ресурс]. – http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K970000167_
5. [Электронный ресурс]. –www.kt.kz.
https://www.kt.kz/rus/state/ugolovnaya_otvetstvennost_vvedena_v_kazahstane_za_1377893072.html
6. [Электронный ресурс] – <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-somebodys-tragedy-somebodys-profit-how-to-stop-the-spread-of-synthtetic-drugs/30619431.html>.
7. [Электронный ресурс] – <https://primeminister.kz/kz/decisions/25122019-975>

Авторлар туралы мәлімет

Беркінбаев Талғат Бахытжанұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Есірткі қылмысына қарсы іс-қимыл жөніндегі мамандарды даярлау жөніндегі ведомствоаралық орталығының аға оқытушы-әдіскері, заң ғылымдарының кандидаты, полиция подполковнигі

Жайлау Жанат – Алматы Университеті «экономика, қызмет және құқық» кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты.

Беркинбаев Талгат Бахытжанович – старший преподаватель-методист Межведомственного центра по подготовке специалистов по противодействию наркопреступности Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есболатова, кандидат юридических наук, подполковник полиции

Жайлау Жанат – доцент кафедры «экономика, услуги и право» Алматы Университет, кандидат юридических наук

Berkinbayev Talgat Bakhytzhonovich – senior teacher methodologist of the Interdepartmental center for training specialists in countering drug crime of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, candidate of juridical sciences, police lieutenant colonel;

Zhailau Zhanat - candidate of juridical sciences, associate professor of the «Economic, services and law» department of the Almaty University.

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС,
КРИМИНАЛИСТИКА,
ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІ**

**УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС,
КРИМИНАЛИСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ**

**CRIMINAL PROCEDURE,
CRIMINALISTICS, OPERATIONAL
INVESTIGATIVE ACTIVITIES**

Ж.Р. Дильбарханова¹, А.У. Утепов¹, А.Б. Джуматов¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы

ҚОРҚЫТЫП АЛУШЫЛЫҚ БОЙЫНША ЖҮРГІЗІЛГЕН САУАЛНАМАНЫ АНЫҚТАМАЛЫҚ ТАЛДАУ НӘТИЖЕСІ

Мақалада қорқытып алушылықпен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша ішкі істер органы қызметкерлері арасында жүргізілген сауалнама нәтижелері талданған.

Зерттеуде аталған санаттағы қылмыстық құқық бұзушылықтар, оларды жасау жиілігі мен орындары, күдіктілердің орташа жас шамасы, тұрмыстық жағдайы, олардың жұмыспен қамтамасыз етілу дәрежесі мен субъективтік бейнелері, осы тектес қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасау барысында күдіктілермен жиі қолданылатын қару түрлері, күдіктілер мен куәгерлерді іздеуде қолданылатын ақпарат түрлері зерделенген.

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарының қазіргі таңда өзекті болып табылатындығы туралы мәселе, сонымен қатар заңнамадағы нормаларға қатысты өзгерту енгізу қажеттілігі зерттелді.

Қорқытып алушылықпен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу, жолын кесу мен анықтау бойынша іс-шаралар кешенін жүргізу, онымен сәйкес қолданыстағы заңнамаға өзгертулер мен толықтыруларды енгізу қажеттілігі қарастырылған.

Түйінді сөздер: жедел-іздістіру қызметі, қылмыстық құқық бұзушылық, қорқытып алу, жедел-іздістіру шаралары, сауалнама, ақпарат, жедел уәкіл, күдікті, жәбірленуші, куә.

Результаты справочного анализа анкетирования по вымогательству

В статье проанализированы результаты анкетирования проведенной среди сотрудников органов внутренних дел по уголовным правонарушениям, связанным с вымогательством.

В исследовании изучены уголовные правонарушения данной категории, частота и место их совершения, средний возраст подозреваемых, бытовые условия подозреваемых, их совершающих, степень их занятости и субъективные портреты, виды оружия, которые часто применяются подозреваемыми в совершении аналогичных уголовных правонарушений, виды информации, используемой в розыске подозреваемых и свидетелей.

Исследован вопрос о том, является ли уголовное правонарушение вымогательство актуальным в настоящее время, а также необходимость внесения изменений, касающихся норм законодательства.

Рассмотрены необходимость проведения комплекса мероприятий по предупреждению, пресечению и выявлению уголовных правонарушений, связанных с вымогательством, внедрения соответствующих изменений и дополнений в действующее законодательство.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, уголовное правонарушения, вымогательство, оперативно-розыскные мероприятия, анкетирование, оперуполномоченный, информация, подозреваемый, потерпевший, свидетель.

Results of the reference analysis of the extortion questionnaire

The article analyzes the results of a survey conducted among employees of the internal Affairs bodies on criminal offenses related to extortion.

The study examined criminal offenses of this category, the frequency and place of their commission, the average age of suspects, the living conditions of suspects, their perpetrators, the degree of their employment and subjective portraits, types of weapons that are often used by suspects in the commission of similar criminal offenses, types of information used in the search for suspects and witnesses.

The problems of whether a criminal offence extortion is relevant at the present time, as well as the need for changes in legislation, have been investigated.

The necessity of carrying out a set of measures for the prevention, intersection and detection of criminal offenses related to extortion, implementation of appropriate changes and additions to the current legislation is considered.

Key words: operative and investigative activity, criminal offenses, extortion, operative-search measures, survey, special officer, information, suspect, victim, witness.

Қазақстанда жүзеге асыралатын әлеуметтік-экономикалық және құқықтық реформалар бір-біріне тәуелсіз нысанда жүргізілетіндіктен, қоғам ішінде шиеленіскен жағдайлар туындап, нәтижесінде қылмыстық ахуал ушыға түседі. Қылмыстық құқық бұзушылықтар жасалу тәсілдерінің саналуандығымен ерекшеленеді, сондықтан да оларға қарсы тұру әдістері қылмыс жасау механизміне сәйкес болуы шарт [1]. Осыған қоса, соңғы уақытта қылмыстық қолсұғушылықтардан азаматтардың жеке және мүліктік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған мемлекеттің құқық қорғау қызметі әлі де болса жеткілікті дәрежеде жүзеге асырылмай жатқандықтан қылмыстылық мәселесі маңызды әрі кейінге қалдырылмайтын саяси міндеттер қатарына қосылды.

2019 жылғы 2 қыркүйектегі Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың Қазақстан халқына «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» Жолдауында «Сот және құқық қорғау жүйесіндегі күрделі реформалар – азаматтарымыздың құқықтарын қорғаудың және олардың қауіпсіздігін күшейтудің негізгі факторы.

...Біз шамадан тыс қудалау шаралары мен сот төрелігінің қатаң жазалау тәжірибесінен бас тарттық. Алайда, елімізде ауыр қылмыстардың саны азаймай тұр. Біз заңнамамызды ізгілендіру ісіне көбірек мән беріп, **азаматтардың негізгі құқықтарын** назардан тыс қалдырдық. **Жыныстық зорлық-зомбылық, педофилия, есірткі тарату, адам саудасы, әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық** және басқа да ауыр қылмыстарға, әсіресе, балаларға қатысты қылмыстарға қолданылатын жазаны шұғыл түрде қатайту қажет» деп атап өтті [2].

Бүгінгі таңда елімізде назар аударуға көңіл бөлетін мәселелердің бірі ретінде қорқытып алушылықпен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықты қарастырып отырмыз. Осыған сәйкес, алыс және жақын шетел мемлекеттерінің аталған санаттағы қылмыс бойынша қылмыстық-құқықтық анықтамаларын келтіретін болсақ:

Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексі бойынша, қорқытып алушылық, яғни, күш қолдану немесе бөтеннің мүлкін жою не бүлдіру, жәбірленушіні немесе оның жақындарын масқаралайтын не олардың құқықтары мен заңды мүдделеріне елеулі зиян келтіруі мүмкін мәліметтерді тарату сипатындағы басқа да мүліктік әрекеттерді жасау не бөтеннің мүлкін немесе оған иелік ету құқығын беруді талап ету [3].

Беларусь Республикасының Қылмыстық кодексі бойынша, қорқытып алушылық, яғни, күш қолдану немесе бөтеннің мүлкін жою не бүлдіру, жәбірленушінің немесе оның жақындарының құпия сақтайтын мәліметтерді жариялау сипатындағы басқа да мүліктік әрекеттерді жасау не бөтеннің мүлкін немесе оған иелік ету құқығын беруді талап ету [4].

Украинаның Қылмыстық кодексі бойынша, қорқытып алушылық, яғни, күш қолдану немесе қорғаудағы бөтеннің мүлкін жою не бүлдіру, жәбірленушінің немесе оның жақындарының құқықтарын, бостандықтарын не заңды мүдделерін шектеу, құпия сақтайтын мәліметтерді жариялау сипатындағы басқа да мүліктік әрекеттерді жасау не бөтеннің мүлкін немесе оған иелік ету құқығын беруді талап ету [5].

Данияның Қылмыстық кодексі бойынша, қорқытып алушылық – бұл күш қолдану немесе оны қолданамын қорқыту арқылы өзі немесе басқа тұлғалар үшін заңсыз пайда алу мақсатындағы әрекеттер [6].

Грузияның Қылмыстық кодексіне сәйкес, қорқытып алушылық – бұл жәбірленушінің немесе оның жақындарының заттарын жою немесе бүлдіру арқылы не олардың құқықтарына елеулі зиян келтіруі мүмкін масқаралаушы мәліметтерді тарату арқылы оларға қатысты күш көрсетумен ұласатын бөтеннің мүлкін немесе мүліктік құқықтарды беруді талап ету [7].

Қытай Халық Республикасының Қылмыстық кодексіне сәйкес, қорқытып алушылық – бұл салыстырмалы сипаттағы аса ірі мөлшердегі мемлекеттік немесе жеке мүлікті бопсалау[8].

Латвия Республикасының Қылмыстық кодексі бойынша, қорқытып алушылық – бұл жәбірленуші мен оның жақындарын масқаралайтын мәліметтерді жариялаумен, олардың мүліктерін жою немесе басқа елеулі зардап келтірумен, оларға күш көрсетумен ұласқан немесе заңды құқықтары болмаса да қандай да болмасын мүлікті сипаттағы әрекеттерді жасау, мүлікті немесе оған иелік ету құқығын беруді талап ету[9].

Ал, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне сәйкес, қорқытып алушылық, яғни күш қолдану не бөтеннің мүлкін жою немесе бүлдіру қатерін төндіріп, сол сияқты жәбірленушіні немесе оның жақындарын масқаралайтын мәліметтерді не жариялануы жәбірленушінің немесе оның жақындарының мүдделеріне елеулі зиян келтіруі мүмкін өзге де мәліметтерді тарату қатерін төндіріп бөтеннің мүлкін немесе мүлікке құқықты беруді немесе мүліктік сипаттағы басқа да әрекеттер жасауды талап ету [10].

Қорқытып алушылыққа қатысты талап етулер және бопсалаулардың тек жәбірленушінің өзіне ғана қатысты болмауы мүмкін екендігін және де оның жақындарына да тікелей қатысты болу мүмкіндігі де қылмыстық заңмен толық қарастырылу керектігі қамтылып отыр. Қорқытып алушылық – бұл өзі немесе басқа біреу үшін тұлғадан не мекемеден мәжбүрлеу арқылы ақша, жеке меншік не болмаса қандай да бір қызметтер арқылы пайда табудың заңсыз тәсілі [11]. Қорқытып алушылық бір реттік немесе қайталанбалы үрдісте болуы мүмкін [12]. Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашу мен тергеп-тексеру – аталмыш үрдісті ақпараттық қамтамасыз етуді ұйымдастырусыз, жедел-іздістірушілік қызығушылықты тудыратын тұлғаларды, деректермен мән-жайларды жедел іздеу сатысында ақпараттық-барлау шараларын жүргізусіз мүмкін емес [13].

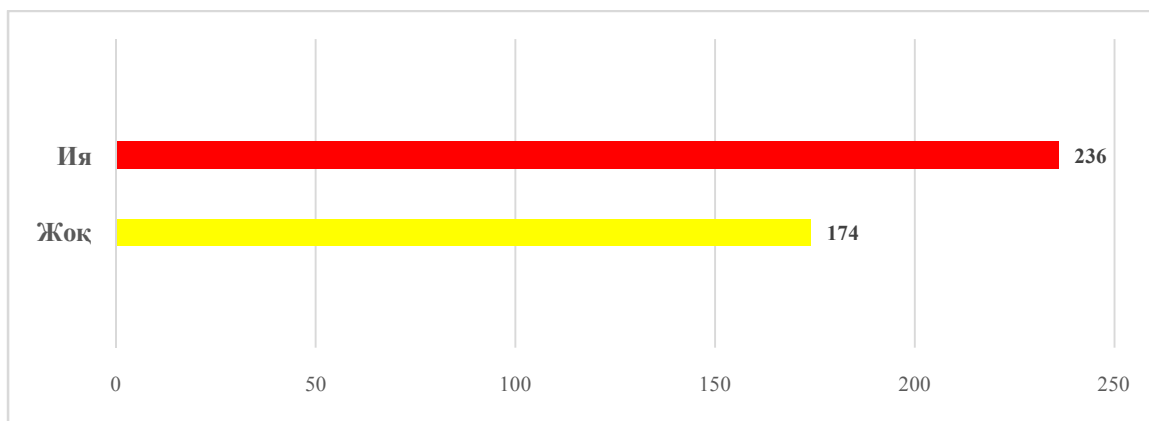
Осыған орай, ішкі істер органдары жүйесінің ұйымдастырушылық-құрылымдық құрамын оңтайландыру, заманауи шарттарда олардың қызметтерін нормативтік-құқықтық реттеу және осы шарттарға сәйкес келетін қызметтің жаңа нысандары мен әдістерін дайындау негізінде - қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарымен күреске бағытталған жедел жағдайдың тұрақталуы мүмкін екенін білдіретіні анық болуы тиіс.

Ішкі істер органдары жүйесінің ұйымдастырушылық-құрылымдық құрамын оңтайландыру, заманауи шарттарда олардың қызметтерін нормативтік-құқықтық реттеу және осы шарттарға сәйкес келетін қызметтің жаңа нысандары мен әдістерін дайындау негізінде - қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарымен күреске бағытталған жедел жағдайдың тұрақталуы мүмкін.

Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Ғылыми-зерттеу орталығымен «Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ескерту мен ашу тактикасы және ұйымдастырылуы» ғылыми-зерттеу тақырыбы аясында Алматы қ., (233 қызметкер), Алматы обл., (58 қызметкер), Шымкент қ., (14 қызметкер), Түркістан обл., (30 қызметкер) және Қызылорда обл., (30 қызметкер) ПД, Алматы академиясының Біліктілікті арттыру және кадрларды қайта даярлау факультетіне біліктілігін арттыруға келген ПДКІБ және ТБ (б) басшыларының орынбасарларын, жедел уәкілдер мен тергеушілерді (45 қызметкер) қоса алғанда **410** қызметкер арасында сауалнама жүргізілген болатын, оның нәтижесі төмендегідей [14].

Жекелеген сауалнама сұрақтарына берілген жауап нәтижелері бойынша респонденттер саны қатысушылар санынан көп немесе аз болуы мүмкін, себебі кейбір респонденттер бір сауалнама сұрағында бірнеше жауаптарды белгілеген немесе кей сауалдарға жауап бермеген.

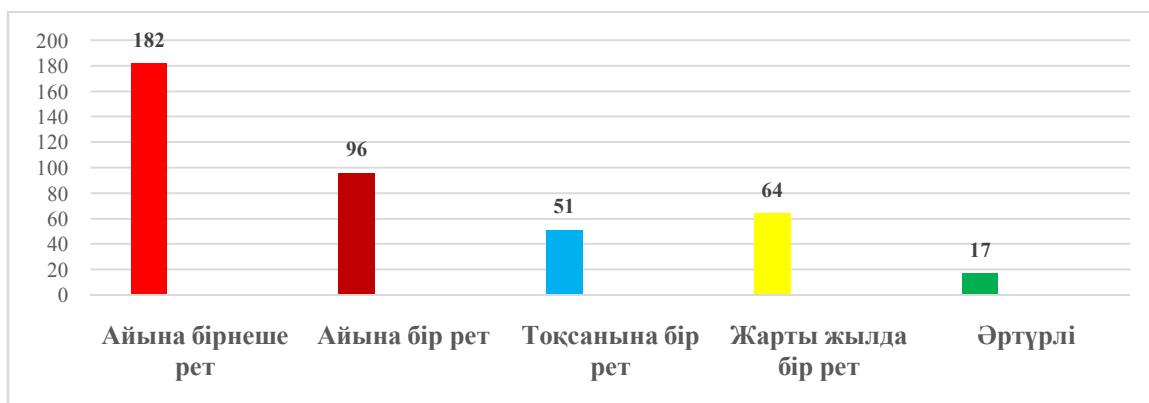
Қазақстан Республикасында қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтары қазіргі таңда өзекті не өзексіз мәселе болып табылатындығы туралы сұраққа сауалнамаға жауап берушілердің 236 - ия деп, 174 – жоқ деп жауап берген.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 194-бабының диспозициясымен келісесіз бе немесе келіспейсіз бе не қандай бір өзгертулер енгізуге болады ма деген сауалға 342 қатысушымен иә деп, 68 қатысушымен жоқ деп жауап берілген.

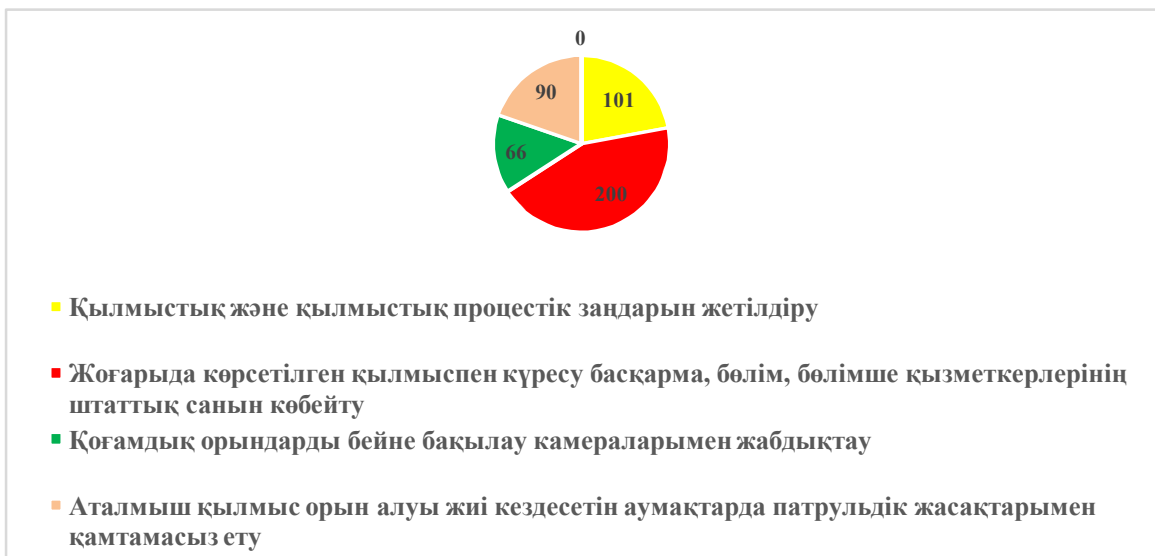
Сіздің аумақтағы қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарының жасалу деректерінің көрсеткіші туралы сұраққа 182 респондент – айына бірнеше рет, 96 респондент – айына бір рет, 51 респондент – тоқсанына бір рет, 64 респондент – жарты жылда бір рет, 17 – респондент әр уақытта әртүрлі болады деген ақпарат берді.

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарының қандай орындарда жиі жасалады деген сауалнама сұрағына 219 қызметкер - сауда орындарында, заңды тұлғаларда, жеке кәсіпкерлерде, 114 қызметкер - ақша айырбастау пункттерінде, 15 қызметкер - инкассаторлық тасымалдаушыларда, 107 қызметкер - үй-жайларда, автокөліктерде, 3 қызметкер – әртүрлі орындарда деген мәлімет берді.

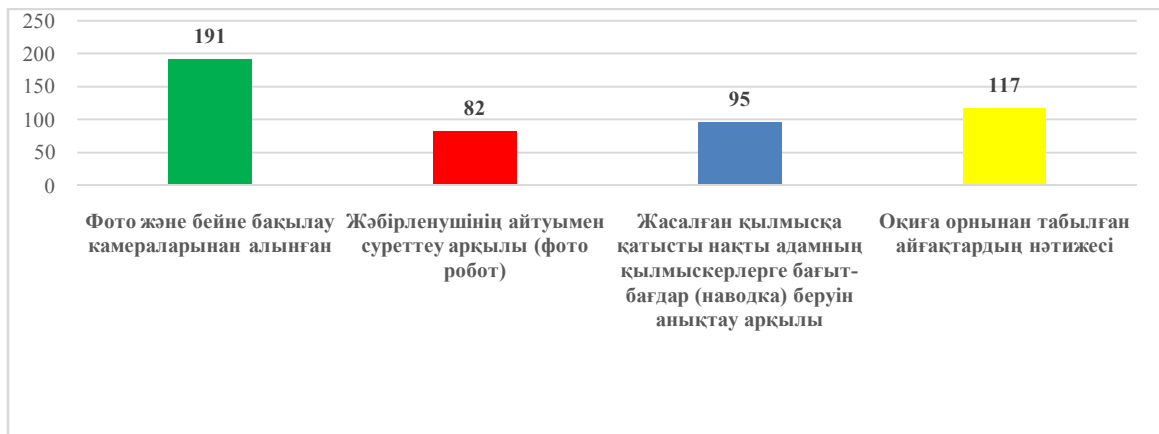

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын болдырмау мақсатында қандай нақты шаралар септігін тигізеді деген сауалға 101 жауап берушіден - қылмыстық және қылмыстық процестік заңдарын жетілдіру керек, 200 жауап берушіден - жоғарыда көрсетілген қылмыспен күресуде басқарма, бөлім, бөлімше қызметкерлерінің штаттық санын көбейту керек, 66 жауап берушіден қоғамдық орындарды бейне бақылау камераларымен жабдықтау керек, 90 жауап берушіден - аталмыш қылмыс орын алуы жиі кездесетін аумақтарда патрульдік жасақтарымен қамтамасыз ету керек деген мәлімет алынды.

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтары туралы оқиғалар бойынша қандай ақпарат түрлерінің күдіктіні немесе куәгерлерді іздеуде тиімділігі туралы сұраққа 191 қатысушы - фото және бейне бақылау камераларынан алынған мәліметтер, 82 қатысушы - жәбірленушінің айтуымен суреттеу арқылы (фото робот), 95 қатысушы - жасалған қылмысқа қатысты нақты адамның қылмыскерлерге бағыт-бағдар (наводка) беруін анықтау арқылы, 117 қатысушы - оқиға орнынан табылған айғақтардың нәтижесі деген ақпарат берді.

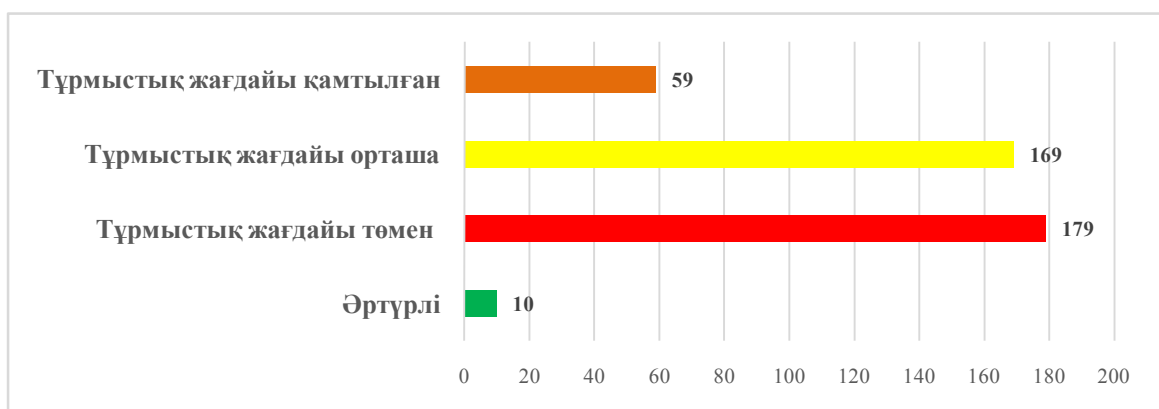

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын жасаған күдіктілердің жас шамасы туралы сауалға 40 қызметкерден - 14-20 жас аралығы, 317 қызметкерден - 20-35 жас аралығы, 52 қызметкерден - 35 жастан жоғары, 8 қызметкерден – әрқалай деген жауап алынды.

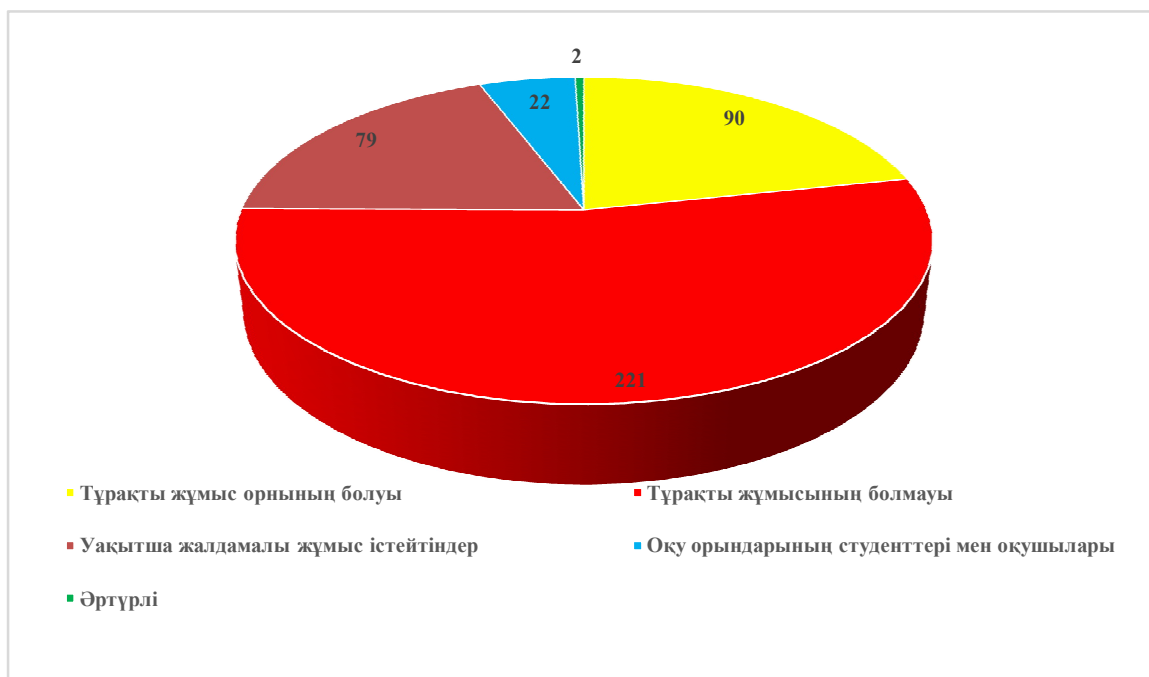

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын жасайтын күдіктілердің тұрмыстық жағдайларын анықтау мақсатындағы сауалға 59 респонденттен - тұрмыстық жағдайы қамтылған, 169 респонденттен - тұрмыстық жағдайы орташа, 179 респонденттен - тұрмыстық жағдайы төмен, 10 респонденттен - әртүрлі деген мәлімет алынды.

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын жасайтын күдіктілердің жұмыспен қамтамасыз етілу дәрежесін анықтауға бағытталған сұраққа 90 қатысушы - тұрақты жұмыс орнының болуы, 221 қатысушы - тұрақты жұмысының болмауы, 79

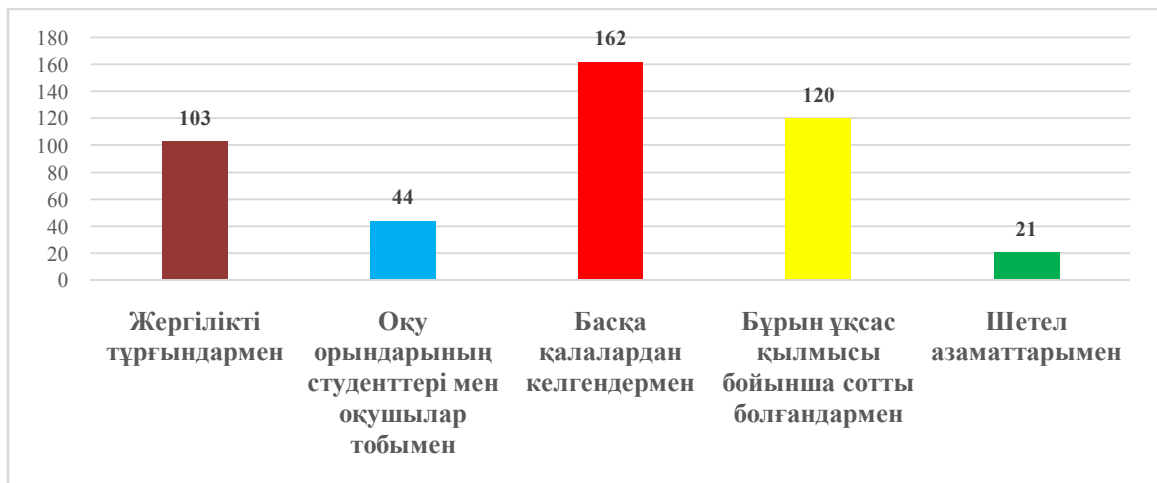
қатысушы - уақытша жалдамалы жұмыс істейтіндер, 22 қатысушы - оқу орындарының студенттері мен оқушылары, 2 қатысушы – әртүрлі деген жауап берді.

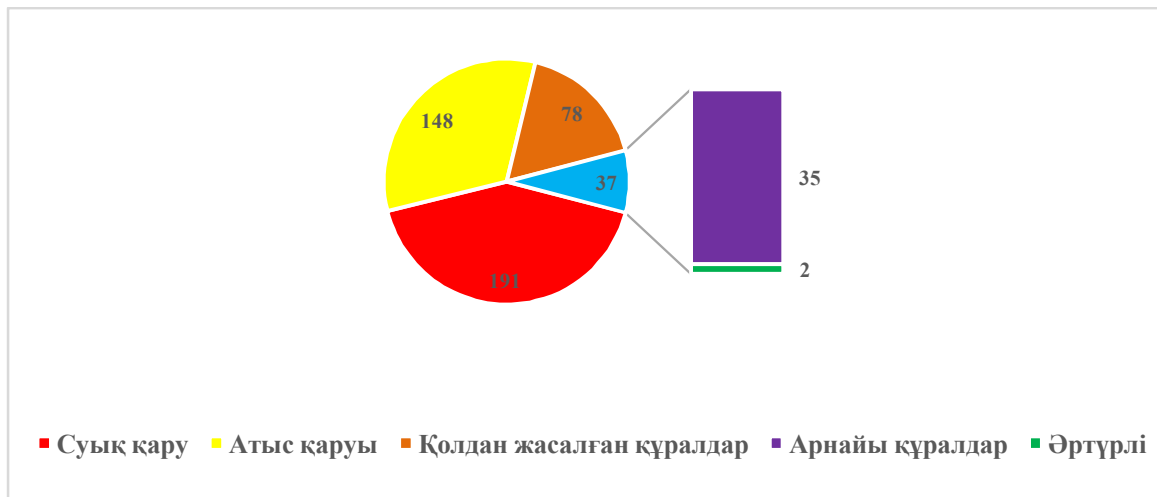
Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын жасайтын күдіктілердің қандай да бір қылмыстық топ мүшесі ретінде есепте болуы жиі кездеседі ме деген сауалға 86 жауап берушіден – ия, көп жағдайларда, 245 жауап берушіден - жоқ, көбіне бұрын ұқсас қылмыстық әрекеттері үшін сотты болғандар, 84 жауап берушіден - оқу орындарының студенттері мен оқушылар тобымен деген ақпарат алынды.

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын қандай санаттағы адамдар жиі жасайды деген сауалнама сұрағына 103 қатысушыдан – жергілікті тұрғындар, 44 қатысушыдан – оқу орындарының студенттері мен оқушылар тобы, 162 қатысушыдан – басқа қалалардан келгендер, 120 қатысушыдан – бұрын ұқсас қылмысы бойынша сотты болғандар, 21 қатысушыдан - шетел азаматтары деген мәлімет алынды.

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын жасау барысында күдіктілермен жиі қолданылатын қарулар түрін анықтау үшін қойылған сауалға 191 респондент - суық қару, 148 респондент - атыс қаруы, 78 респондент - қолдан жасалған құралдар, 35 респондент - арнайы құралдар, 2 респондент – әртүрлі деп белгіледі.

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарының алдын алу, жолын кесу және болдырмау мақсатында қандай іс шаралар жүргізу қажеттілігі туралы сауалнама сұрағына оған қатысушы қызметкерлермен келесідей сипаттағы ұсыныстар берілді: мемлекетіміздің экономикалық жағдайын жақсарту; халықтың назарына бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік желілерде қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу мен оның салдарының неге алып келетіні туралы бейнероликтердің және т.б. көмегімен жарнамалау арқылы жеткізу; бұрын сотталғандармен жұмыс жасау; студенттермен және басқа қалалардан келген азаматтармен жұмыс жасау; күдікті тұлғаларға қатысты арнайы іс-шараларды жүргізу; заңды қатаңдатып жауапкершілікті күшейту; ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес бойынша құрылымдық бөліністерді қайта құру; мектептегі жоғары сынып оқушыларына түсіндірме жұмыстарын жүргізу қажет; Кеңес Одағы кезінде әрбір азамат, оның ішінде жастар жұмыспен қамтамасыз етілген еді, ал тәуелсіздік алғалы бері елімізде жұмыссыздық саны өршіп отыр, сол себепті әр қылмыстық құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша қолданушыға оңтайлы жадынама немесе нұсқаулық не ұсыныс түріндегі оқулықтар шығару; қызметкерлердің штаттық санын көбейту; қоғамдық орындарда жаппай бейнекамераларды орнату; халықтың әлеуметтік жағдайын көтеру керек; қазақтың дәстүрлі тәрбие беру салтын қалыптастыру; ауқымды қаражат айналымы жүретін орындардың күзетілуін күшейту.

Тіркелген қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашу мен тергеп-тексеруді жетілдіру үшін қандай шараларды қабылдау керек деген сұраққа сауалнама қатысушылар төмендегідей ұсыныстар жасады: қылмыскерлердің заң алдындағы жауапкершілігін қатаңдату; жәбірленушілерді қорғау; сотқа дейінгі тергеп-тексеру әрекеттері мен жедел-іздігі шараларын жүргізуді жетілдіру; осы санаттағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша көп тергеп-тексеру жұмыстарын жүргізбеуіне байланысты, қызмет сапасын арттыру мақсатында тергеушілерге біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру; тергеушінің осы қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашуда жедел уәкілмен бірігіп жұмыс атқаруы; қызметкерлердің штаттық санын көбейту; қажетті сараптамаларды тағайындау, сауатты жауап алу, оқиға болған жердегі қылмысқа қатысы бар заттармен жұмыс жасау; профилактикалық жұмыстар бойынша жарнамаларды көбейту; заман талабына сай қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашуды жаңа техникалық құралдармен қамтамасыз ету; полиция қызметкерлерінің әлеуметтік жағдайын көтермелеу; бұрынғы мемлекеттік тергеу комитеті сияқты орган құру немесе тергеу бөліністерін прокуратура саласына беру; қызметкерлерді қағаз бастылықтан босату; қызметкерлердің кәсіби даярлығын көтеру; негізсіз тексерістерді азайту; аталған қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша дәлелдеу жүйесін дамыту; осы қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеп-тексеру үшін арнайы топ құру немесе оқу курстарын ұйымдастыру; қылмыстық құқық бұзушылықтардың барлық түрінің алдын алуға бағытталған үлкен жұмыс - ол Қазақстан Республикасының әрбір азаматын жұмыспен қамтамасыз ету.

Жүргізілген талдау нәтижесі бойынша және де қарастырылып отырған санаттағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың қазіргі күнде өзекті болып табылуына орай келесідей тұжырымдар жасауға болады:

- қылмыстық құқық бұзушылықтарды ескерту, олардың алдын алу мен жолын кесуге бағытталған профилактикалық іс-шаралар кешенін жүйелі түрде іске асыру қажет; әсіресе, 20-35 жас аралығындағы азаматтардың жұмыспен қамтамасыз етілуін назарда ұстап, қылмыстық құқық бұзушылықты жасау субъектілерінің көрсеткіштері бойынша үнемі бақылау; ұқсас қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасаған бұрын сотты болғандармен жұмысты күшейту керек;

- қоғамдық орындарда, адамдар көп шоғырланған аумақтарда орнатылған бейне бақылау камераларының санын көбейту қажет;

- қылмыстық құқық бұзушылық құралы болып табылатын суық және атыс қаруларының заңсыз айналымына қатысты бақылауды арттыру керек;

- қылмыстық құқық бұзушылықтарды ескерту, олардың алдын алу, жолын кесу, ашу мен тергеп-тексеруге қатысты біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастырып, ол шараға бірінші кезекте жедел-іздігі қызметкерлері мен тергеушілердің белгілі бір кезеңділікпен үнемі қатысып тұруын қамтамасыз ету қажет.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Zh.R. Dilbarhanova, Abizhanov S.M., Dzhumatov A.B., Sanapiyanova A.N. Using of the special knowledge for investigations of criminal adaptation for stage in the field of economic activity // «Journal of Advanced Research in Law and Economics», Biannually, Volume VII, Issua 1(15), Spring 2016. ISSN: 2068-696X. [Электронды ресурс: <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/238>] (жүгіну күні: 09.09.2020 ж.) – интернет көздері.

2. Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Қазақстан халқына «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» Жолдауы [Электронды ресурс: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1900002019>] (жүгіну күні: 29.07.2020 ж.) – интернет көздері.

3. Уголовный кодекс Российской Федерации [Текст] 13.06.1996 г., №63-ФЗ. [Электронды ресурс: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/] (жүгіну күні: 18.12.2020 ж.) – интернет көздері.

4. Крымінальны кодэкс Рэспублікі Беларусь ад09.07.1999 г., № 275-3. [Электронды ресурс: <http://www.prokuratura.gov.by/by/acts/>] (жүгіну күні: 20.12.2020 ж.) – интернет көздері.

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 г., № 2341-III. [Електронды ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>] (жүгіну күні: 20.12.2020 ж.) – интернет көздері.
6. Dansk straffelov [Електронды ресурс: <https://danskelove.dk/straffeloven>] (жүгіну күні: 20.12.2020 ж.) – интернет көздері.
7. საქართველოს სსრ-ის სსრ-ის სამართლის კოდექსი [Електронды ресурс: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426?publication=230>] (жүгіну күні: 20.12.2020 ж.) – интернет көздері.
8. 中华人民共和国刑法 (修订) [Електронды ресурс: http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/17/content_4680.htm] (жүгіну күні: 20.12.2020 ж.) – интернет көздері.
9. Latvijas Republikas Kriminālkodekss [Електронды ресурс: <https://www.worldcat.org/title/latvijas-republikas-kriminalkodekss/oclc/68916817?referer=di&ht=edition>] (жүгіну күні: 20.12.2020 ж.) – интернет көздері.
10. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі №226-V Қылмыстық кодексі [Електронды ресурс: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>] (жүгіну күні: 30.07.2020 ж.) – интернет көздері.
11. Extortion Investigation and Threats Investigation [Електронды ресурс: <https://isog.org/criminal-investigations/extortion-investigation-threats-investigation/>] (жүгіну күні: 09.09.2020 ж.) – интернет көздері.
12. Extortion or Exaction Investigations [Електронды ресурс: https://www.icsworld.com/Private_Investigation_Case_Types/Extortion_or_Exaction_Investigations.aspx] (жүгіну күні: 09.09.2020 ж.) – интернет көздері.
13. Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 15 қыркүйектегі №154-ХІІІ «Жедел-іздігі қызметі туралы» Заңы [Електронды ресурс: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z940004000>] (жүгіну күні: 03.08.2020 ж.) – интернет көздері.
14. «Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ескерту мен ашу тактикасы және ұйымдастырылуы» ғылыми-зерттеу тақырыбы бойынша Қазақстан Республикасы ПМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Ғылыми-зерттеу орталығымен дайындалған сауалнама парақтары және оның нәтижесін талдау анықтамасы – сауалнама құжаттары.

References:

1. Zh.R. Dilbarhanova, Abizhanov S.M., Dzhumatov A.B., Sanapiyanova A.N. Using of the special knowledge for investigations of criminal adaptation for stage in the field of economic activity // «Journal of Advanced Research in Law and Economics», Biannually, Volume VII, Issua 1(15), Spring 2016. ISSN: 2068-696X. [Jelektrondy resurs: <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/238>] (zhyginu күні: 09.09.2020 zh.) – internet көздері.
2. Memleket basshysy Қ.К. Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Қазақстан халқына «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» Жолдауы [Jelektrondy resurs: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1900002019>] (zhyginu күні: 29.07.2020 zh.) – internet көздері.
3. Ugolovnyj kodeks Rossijskoj Federacii ot 13.06.1996 g., №63-FZ. [Jelektrondy resurs: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/] (zhyginu күні: 18.12.2020 zh.) – internet көздері.
4. Kryminal'ny kodjeks Rjespubliki Belarus' ad 09.07.1999 g., № 275-Z. [Jelektrondy resurs: <http://www.prokuratura.gov.by/by/acts/>] (zhyginu күні: 20.12.2020 zh.) – internet көздері.
5. Kriminal'nij kodeks Ukraïni vid 05.04.2001 g., № 2341-III. [Jelektrondy resurs: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>] (zhyginu күні: 20.12.2020 zh.) – internet көздері.
6. Dansk straffelov [Jelektrondy resurs: <https://danskelove.dk/straffeloven>] (zhyginu күні: 20.12.2020 zh.) – internet көздері.
7. საქართველოს სსრ-ის სსრ-ის სამართლის კოდექსი [Jelektrondy resurs: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426?publication=230>] (zhyginu күні: 20.12.2020 zh.) – internet көздері.
8. 中华人民共和国刑法 (修订) [Jelektrondy resurs: http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/17/content_4680.htm] (zhyginu күні: 20.12.2020 zh.) – internet көздері.
9. Latvijas Republikas Kriminālkodekss [Jelektrondy resurs: <https://www.worldcat.org/title/latvijas-republikas-kriminalkodekss/oclc/68916817?referer=di&ht=edition>] (zhyginu күні: 20.12.2020 zh.) – internet көздері.
10. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі №226-V Қылмыстық кодексі [Jelektrondy resurs: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>] (zhyginu күні: 30.07.2020 zh.) – internet көздері.

11. Extortion Investigation and Threats Investigation [Jelektronды resurs: <https://isog.org/criminal-investigations/extortion-investigation-threats-investigation/>] (zhыginu күni: 09.09.2020 zh.) – internet көzderi.

12. Extortion or Exaction Investigations [Jelektronды resurs: https://www.icsworld.com/Private_Investigation_Case_Types/Extortion_or_Exaction_Investigations.aspx] (zhыginu күni: 09.09.2020 zh.) – internet көzderi.

13. Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 15 қыркүйектегі №154-НІІІ «Zhedel-izdestiru қызметі туралы» Заңы [Jelektronды resurs: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z940004000>] (zhыginu күni: 03.08.2020 zh.) – internet көzderi.

14. «Қорқытп алшылық қылмыстық құқық бұзшылықтарын eskertу мен ashu taktikasy zhәне ұjымдастырылуы» ғылыми-зерттеу тақырыбы бойынша Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Esbolatov атындағы Алматы академиясы Ғылыми-зерттеу орталығымен дайындалған saualnama парақтары zhәне оның нәтизесін talдау анықтамасы – saualnama құzhattary.

Авторлар туралы мәліметтер

Дильбарханова Жанат Рахимжановна – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Esbolatov атындағы Алматы академиясы бастығының орынбасары, заң ғылымдарының докторы, профессор, полиция полковнигі

Утепов Алматыс Утепович – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Esbolatov атындағы Алматы академиясы Ғылыми-зерттеу орталығы бастығының орынбасары полиция полковнигі

Джуматов Айдынбек Балтабекович – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Esbolatov атындағы Алматы академиясы Ғылыми-зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының магистрі, полиция подполковнигі

Дильбарханова Жанат Рахимжановна – заместитель начальника Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, доктор юридических наук, профессор, полковник полиции

Утепов Алматыс Утепович – заместитель начальника Научно-исследовательского центра Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова полковник полиции

Джуматов Айдынбек Балтабекович – старший научный сотрудник Научно-исследовательского центра Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, магистр юридических наук, подполковник полиции,

Dilbarkhanova Zhanat Rakhimzhanovna – deputy of Head of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makan Esbulatov, Doctor of Law, Professor, Police Colonel

UteповAlpamysUteповich – deputy of Head of the Scientific-research Center of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makan Esbulatov, Police Colonel

Jumatov Aidynbek Baltabekovich – senior Researcher of the Scientific-research Center of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makan Esbulatov, Master of Law, Police Lieutenant Colonel.

Қ.Т. Жұмаділдаев¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы

ІРІ ҚАЛАЛАРДА ЖАСАЛАТЫН ҚАЛТА ҰРЛЫҚТАРЫН АНЫҚТАУ ЖӘНЕ АШУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бұл мақалада мемлекетіміздің ірі қалаларында жасалатын қалта ұрлықтарымен қарсы күрес мәселелері қарастырылған. Қылмыстың осы түрі бойынша статистикалық деректер, сондай-ақ ішкі істер органдарының қызметкерлері жүзеге асыратын қалта ұрлығына қарсы күрестің қазіргі жай-күйі талданады. Автор ұрлықтың аталған түрінің жедел-іздістіру сипаттамасын ашып, қоғамдық орындарда жасалатын қалта ұрлығын жасау кезінде ұрылардың қолданатын әдістеріне назар аударады. Мақалада, сондай-ақ ішкі істер органдары қызметкерлерінің қалта ұрлығын анықтау, күдіктілерді қылмыс жасалған жерде ұстау бойынша әрекеттері қарастырылады. Қорытынды бөлімде автор қалта ұрлығына қарсы күресте ішкі істер органдары қызметінің тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар берді.

Түйінді сөздер: қылмысты анықтау, мүлік, қалта ұрылары, қалта ұрлығы, ескерту, алдын алу.

Особенности выявления и раскрытия карманных краж, совершаемых в крупных городах

В данной статье рассматриваются вопросы борьбы с карманными кражами, совершаемых в крупных городах нашего государства. Анализируются статистические данные по данному виду преступлений, а также современное состояние борьбы с карманными кражами, осуществляемые сотрудниками органов внутренних дел. Автор раскрывает оперативно-розыскную характеристику указанного вида краж, уделяя внимание на способы, используемые карманниками, при совершении преступлений в общественных местах. В статье также рассматриваются действия сотрудников органов внутренних дел по выявлению карманных краж, по задержанию подозреваемых на месте совершения преступления. В заключительной части автором даны предложения по повышению эффективности деятельности органов внутренних дел в борьбе с карманными кражами.

Ключевые слова: выявление преступлений, имущество, карманные воров, карманные кражи, предупреждение, профилактика.

Features of detection and disclosure of pickpocketing committed in large cities

This article discusses the issues of the struggle with a pocket thefts committed in the major cities of our country. The article analyzes statistical data on this type of crime, as well as the current state of the fight against pickpocketing carried out by employees of the internal affairs bodies. The author reveals the operational and investigative characteristics of this type of theft, paying attention to the methods used by pickpockets when committing crimes in public places. The article also examines the actions of law enforcement officers to detect pickpocketing, to detain suspects at the scene of the crime. In the final part, the author gives suggestions for improving the effectiveness of the activities of the internal affairs bodies in the fight against pickpocketing.

Keywords: detection of crimes, property, pocket wars, pickpocketing, prevention.

Меншікті қорғау туралы алғашқы ескертулердің бірі, қазіргі заманғы ғалымдар қазақ халқының алғашқы дәстүрлі-ғұрып заңы деп атайтын, «Жеті Жарғы» құқықтық жинағында кездеседі. Мысалы, бөтеннің малын ұрлау сияқты меншікке қарсы қылмыстар үшін, бірінші кезекте ұрланған малды қайтару қажет және «үш тоғыз»-дан тұратын айыппұл төлеу көзделді. Әрбір ұрланған малға 27 мал айыппұл түрінде төлеген болатын. Мысалы, жылқы

ұрлағаны үшін бірінші тоғыз - 9 жылқы, екінші тоғыз - 9 сиыр, үшінші тоғыз - 9 қой айыппұл болған [1, 24 б.].

Қазіргі уақытта, азаматтардың жеке мүлкін ұрлау криминалдық полиция желісі бойынша тіркелгендердің ішіндегі ең көп таралған қылмыс болып табылады.

2020 жылғы қаңтар-желтоқсан аралығында ішкі істер органдары СДТБТ-да жалпы бөтен мүлік ұрлау бойынша 67111 жайт тіркелсе, оның ішінде қалта ұрлығы туралы 2809 арыз (хабарламалар) тіркелді, ал 2019 жылғы 12 айда 5661 арыз тіркелген болатын [2]. 2020 жылы жалпы қылмыстың төмендеуінің негізгі себептерінің бірі, әрине, пандемия болды. Сонымен қатар қалта ұрлығының үлес салмағы, Қазақстанның түрлі облыстарында әртүрлі, себебі қалта ұрлығы қылмыстың «қалалық» түрі болып табылады.

Жәбірленушінің киімнен, қолындағы сөмкесінен немесе басқа қол жүгінен ұрлау, әдетте, сот және тергеу тәжірибесінде қалта ұрлығы ретінде түсінілетіні белгілі. Бұдан әрі мәтін бойынша жәбірленушінің киімнен, жанында болған сөмкеден немесе басқа да қол жүгінен жасалған ұрлықтар (ҚР ҚК 188 - бабы) қалта ұрылары, ал оларды жасаған адамдар қалта ұрылары (ұрылар) ретінде белгіленеді [3].

Ұрлықтың, оның ішінде қалта ұрлығының ашылуы, ішкі істер органдары жұмысының негізгі бағыттарының бірі болып табылады және осы бағытта жетістік онша үлкен емес деп айту керек. Себебі қалта ұрлықтарын анықтау және ашудың көптеген ерекше белгілері бар, ол көп уақытты қажет ететін, ауыр процесс болып табылады.

Қылмыстардың бұл санаты, латенты жоғары деңгейімен сипатталады, яғни жәбірленушілер көбінесе арыз жазбайды. Қаралып отырған санаттағы ұрлықтың ең көп саны, ұқсас қылмыстар үшін бұрын сотты болғандарға тиесілі.

Тәжірибені талдау көрсеткендей, ішкі істер органдары қазіргі уақытта қалта ұрлығымен күресті ұйымдастыру мен тактикада елеулі қиындықтарға тап болып отыр. Оларды жасаған қылмыскерлер, басқа адамдардың мүлкін кез-келген жолмен иемденуге деген ұмтылысымен сипатталады.

Қалта ұрлығы, әдетте, адамдар көп жиналатын жерлерде жасалады, сондықтан қылмыскерлерде оларды жасауға қолайлы жағдайлар бар, өйткені адамдар арасында тез жасырынуды мүмкіндік бар.

Өзара байланысты іс-қимылдар жүйесі ретінде, азаматтардың жеке мүлкін ұрлауды жасау тәсілінің элементтері: ұрлыққа дайындалу жөніндегі іс-қимылдар (дүкен, автобус, метро және т.б.); ұрлықты тікелей жасау (мүлікке қол жеткізу және оны алу); ұрлықтың іздерін жасыру жөніндегі іс-қимылдар болып табылады.

Қалта ұрлығы қылмыстық қол сұғу нысанасы, көп жағдайда мобильді (ұялы) телефондар, банктік (несиелік) карталар, ақша қаражаттары, ақша салынған әмияндар және жәбірленушінің жеке заттары болып табылады, оларды ломбардқа, кездейсоқ өтіп бара жатқан адамдарға, ұрланған заттарды сатып алушыларға және т.б., арзан бағаға оңай және кедергісіз сатуға болады.

Қалта ұрыларының қылмыстық қызығушылығын қалыптастыруға ықпал ететін жалпы шарт – бұл адамдардың бір жерде шоғырлануы, осыған байланысты қылмыскердің өзін де, заңсыз әрекеттерді де анықтау қиынға соғады.

Қалта ұрылар, әдетте, жеке басын куәландыратын құжаттарды бірге алып жүрмейді. Қалта ұрлығына қарсы күрес тактикасы, қылмыскерлерді ұрлыққа оқталған кезінде немесе айғақты затпен ұстауды жүзеге асыратындай етіп жасалады.

Қалта ұрылары, көбінесе ұрылардың арнайы құрылғыларын пайдаланбайды, олар былайша айтқанда «таза қолдар»-мен ұрлық жасайды. Оларды ұстау кезіндегі жалғыз айғақты зат – ол ұрланған заттар.

Қалта ұрлықтарының жедел-іздістіру сипаттамасының мазмұнын мынадай элементтер айқындайды:

- 1) қылмыстың жасалу жағдайы;

- 2) қылмыскердің жеке басы;
- 3) жәбірленушінің жеке басы;
- 4) қылмыстық қол сұғу нысанасы;
- 5) қылмыс жасау тәсілі.

Аталған қылмыс түрінің жедел-ізвестіру сипаттамасын қылмыс жасау әдісі, сияқты элементінен бастаймыз. Қалта ұрлығын жасау әдісі бойынша білікті және қарапайым болып бөлінеді. Біріншісіне техникалық құралдарды - қауіпті және қауіпсіз ұстараларды, қайшыларды, қайралған тиындарды, медициналық пинцеттерді (арнайы бейімделген), ілгектерді, қысқыштарды және т.б. қолдана отырып жасалатын ұрлықтар жатады.

Қоғамдық орындарда кәсіби қалта ұры, әрқашан лайықты киінеді, өйткені егер ол күдікті көрінсе, оны адамдар айналып өтеді және ол «жұмыс істей» алмайды. Қалта ұрлығы кезінде ең бастысы - жәбірленушінің назарын басқа нәрсеге аудару. Егер оларға назар аударылса, ештеңеге қол жеткізе алмайды, ал егер назардан тыс болса ойындағын жүзеге асыра алтынын қалта ұрылар жақсы біледі. Сондықтан, қалта ұрылар азаматтардың көп шоғырланған жерлерде немесе қоғамдық орындарда қызықты нәрсе болған кезде ұрлық жасайды: үлкен қалада бұл кез-келген оқиға, жаппай іс-шаралар; көлік салондарындағы «пик» сағаты. Кейде қалта ұрылар қолайлы жағдайларды, жәбірленуші ұйықтап жатқанын немесе дәрменсіз күйде (мысалы, мас күйінде) болғанын пайдаланады.

Ұрлықтың өзі әрдайым «қайшылар» деп аталатын әдіспен жасалады, ол үшін ұры мүмкіндігінше қолын созып, қолын артқы жағымен жәбірленушінің денесіне, алақанын өзіне қаратып, денеге тигізбеу үшін жәбірленушінің қалтасын тартып алады. «Қайшылар» екі жолмен жасалады: біріншісі, бас бармақ алақанға басылады, ал зат сақина саусақ пен ортаңғы саусақтың ұштарымен алынады, екіншісі, бас бармақ, сақина саусақтары мен кішкентай саусақ алақанға басылады, ал зат сұқ саусақ пен ортаңғы саусақтармен алынады.

Ұры қай саусақтың ұзынырақ болуына байланысты осы әдістердің бірін таңдайды: егер сақина саусағы орташа саусағының ұзындығымен бірдей болса, онда ол бірінші әдісті таңдайды; егер сұқ саусақ ұзағырақ болса, екінші әдіс таңдалады. Бірінші әдіс неғұрлым сенімді, бірақ адамдардың көпшілігінде сақина саусағы әлсіз, сондықтан онымен затты мықтап ұстай алмайды [4, 21 б.].

Тәжірибені талдау, қалта ұрылары көбінесе жалғыз әрекет ететінін, екі-үш адамнан тұратын топтарда, сирек жұмыс жасайтындығын көрсетеді. Қылмыстық топта жұмыс істей отырып қалта ұрыға қалғандары көмектеседі. Көмекші ұрыға әртүрлі көмек көрсете алады. Ол «қабырғаны» бейнелейді, яғни өтіп бара жатқандарға немесе қасында тұрған адамдарға, жәбірленушінің қалтасынан ұры бірдеңе алып жатқанын байқатпауға жағдайда жасайды.

Басқа жағдайларда, көмекшілер мас болып көрініп, өтіп бара жатқан адамдармен жанжал шығарады, бір жерге көпшіліктің жиналуын тудырады, оны ұры пайдаланып, арасында бірнеше ұрлық жасайды. Сонымен қатар ұрының көмекшісінің міндеті, олжаны қабылдау болуы мүмкін. Олжаны алушылар ретінде, әйелдер ерекше ептілікпен ерекшеленеді.

Ішкі істер органдары полиция қызметкерлерінің, қалта ұрлығын жасау тәсілдерін білуі, бөтеннің мүлкін ұрлаудың осы түріне қарсы тұрудың тиімділігін арттырады.

Қалта ұрлығына қарсы нәтижелі күресі, полицияның халық арасындағы беделін арттырады және жедел қызметкердің тәжірибесі мен кәсібилігіне, адамдардың арасынан қалта ұрыларын табу дағдылары мен біліміне, оларды бақылау мен ұстауды ұйымдастыру қабілетіне тікелей байланысты.

Қалта ұрлығын жасау үшін қылмыскерлер көбінесе кәмелетке толмағандарды қатыстыра отырып, шағын топтарға бірігетінін ескеру керек [5, 31 б.]. Мысалы, Шымкент қаласындағы «Озеро» базарында көп жылдар бойы қылмыскерлер кәмелетке толмағандарды қалта ұрлықта кеңінен пайдаланған болатын, оған бір себеп, ұрлық үшін жауапкершілікке

жасы кәмелетке толмағандар тартылмайды. Дегенмен ең тәжірибелі қалта ұрылары көбінесе жалғыз әрекет етеді.

Тактикалық түрде, қалта ұрлығына қарсы күрес қылмыскерлерді ұрлыққа оқталған кезінде немесе айғақты затпен ұстауды жүзеге асыратындай етіп жасалады.

Қалта ұрлығы фактісі бойынша СДТБТ-ға тіркеу үшін негіз болып, жәбірленушінің арызы немесе анықтау органдарының қылмыс белгілерін тікелей анықтауы болып табылады.

Ұрлықтың бұл түрін тергеу күрделене түседі, өйткені олар жасалғаннан кейін қылмыскерді іздеуде қолдануға болатын, оқиға болған орында іздер қалмайды.

Қалта ұрлығын жасаған қылмыскерді ұстаған соң, ұсталған адамның, жәбірленушілердің, куәлардың анықтамалық деректері, сонымен қатар қылмыскерден табылған немесе ұсталған кезде лақтырған заттарды көрсете отырып, хаттама толтырылады. Бұл жағдайда қосымша ұрланған заттарды лақтырған, киім, сөмкелердегі кесілген жерлерін қарау хаттамасын толтыру қажет. Ұрланған заттар немесе қылмыс құралдарын сыбайласына берген жағдайда, екеуі де ұсталады.

Жәбірленушіден оның ақшасы немесе заттары қайда және қай уақытта ұрланғаны, қандай купюралар, олар қандай күйде сақталғаны, қалай бүктелгені, сонымен қатар ақшада, банк карталарында немесе ұялы телефонында жазулар, сынған-сырылған, ерекше белгілер болған-болмағаны, жәбірленушілердің сөмкелерінде және әмияндарда қандай басқа заттар болғаны егжей-тегжейлі сұралады.

Негізгі функциясы ретінде қалта ұрыларды ұстауға бағытталған жеке іздеу, сондай-ақ жедел маңызды ақпаратты өз жұмысында пайдалану мақсатында, азаматтарды түрлі көмек көрсетуге тартуды қолданатын, мамандандырылған жедел бөлімшелер қылмыстың қарастырылып отырған түрімен тиімді күреседі.

Сонымен бірге, егер қазіргі заманғы техникалық құралдармен жабдықтау және оны пайдалану мәселелеріне тиісті көңіл бөлінбесе, криминалдық полиция бөлімшелері, оның ішінде мамандандырылған бөлімшелері жұмысының оң нәтижелері туралы айту мүмкін емес, бұл жұмыстың түпкілікті нәтижелеріне теріс әсер етеді.

Қылмыстарды, оның ішінде қоғамдық орындарда және көлікте жасалатын қалта ұрлықтарын анықтау және ашу және тергеу мәселесі кешенді болып табылады.

Осылайша, қалта ұрлықтарының алдын алу, анықтау және тергеу құқық қорғау органдарының тығыз өзара іс-қимылын, қалта ұрлықтарын және оларды жасаған адамдарды анықтау үшін жедел-іздігі және тергеу әрекеттерін жедел-іздігі іс-шараларымен үйлестіруді, жедел-іздігі жұмысында және қылмыстық процесте арнайы таным мен ғылыми-техникалық құралдарды кеңінен пайдалануды, сондай-ақ қалта ұрлықтарын ашуға қатысуға мамандар мен қоғам өкілдерін тартуды талап етеді.

Қорытындылай келе, қазіргі Қазақстанның да, басқа да шет елдердің де қалта ұрлығы үшін жауапкершілікті заңнамалық реттеу мәселесіне қатысты саясаты, ең алдымен, ажырамас азаматтық құқық ретінде, меншік құқығын қорғауға бағытталғанын атап өткен жөн.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Сарсембаев М.А. Қазақ хандығы – орта ғасыр дәуіріндегі егемен мемлекеті [Мәтін]/ М.А. Сарсембаев – Астана: «Қазақстан Республикасының Заңнама институты», 2015. – 128 б.
2. 2020 жылғы 12 айдағы тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы есеп. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы ҚСЖАЕАЖК [Электрондық ресурс] – <https://qamqor.gov.kz>
3. Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексі [Мәтін]/ 03.06.2014 ж. № 226-V -. [Электрондық ресурс] – <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>
4. Богданов А.В., Хазов Е.Н. Карманные кражи: история и реальность [Текст]/ Вестник Московского университета МВД России. – 2014. – № 3. – С. 20-22.

5. Комахин Б.Н., Хазов Е.Н., Богданов А.В. Преступность несовершеннолетних: новые решения и новые проблемы [Текст]/ Вестник Московского университета МВД России – 2013. – № 4. – С. 31-37.

List of references:

1. Sarsembayev M.A. Kazakh Khanate – a sovereign state in the Middle Ages. Astana: " Institute of legislation of the Republic of Kazakhstan", 2015. - 128 P.

2. Report on registered criminal offenses for 12 months of 2020. Prosecutor general's Office of the Republic of Kazakhstan <https://qamqor.gov.kz>

3. Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. No. 226-V-dated 03.06.2014 <http://adilet.zan.kz/каз/docs/K1400000226>

4. Bogdanov A.V., Khazov E. N. Karmanye kraji: history and reality // Bulletin of Moskovsky University MVD of Russia. 2014. No. 3. pp. 20-22.

5. Komakhin B. N., Khazov E. N., Bogdanov A.V. integrity of non-existing ones: new solutions and new problems // Bulletin of Moscow University MVD of Russia. 2013. No. 4. pp. 31-37.

Автор туралы мәлімет

Жұмаділдаев Қуанышбай Төлегенұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы жедел-іздістіру тактикасы және арнайы техника кафедрасының аға оқытушысы полиция полковнигі

Жумадильдаев Куанышбай Толегенович – старший преподаватель кафедры оперативно-розыскной тактики и специальной техники Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есболатова полковник полиции

Zhymadildaev Kuanishbay Tulegenyli – senior lecturer of the Department of Operational-search tactics and Special equipment of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makana Esbolatova police colonel

Э.М. Насырова¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, Алматы

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ И ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ ПРОФИЛАКТИКА УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ, СОВЕРШАЕМЫХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ

В данной статье рассматривается оперативно-розыскная профилактика преступности несовершеннолетних, осуществляемой оперативными подразделениями органов внутренних дел, а также организация оперативно-розыскной деятельности, ее анализ и оценка оперативной обстановки. В исследовании отражены криминологические концепции, рассмотрены такие категории как оперативно-розыскное прогнозирование, оперативно-розыскная профилактика преступлений, оперативно-профилактическая информация, виктимологическая профилактика, оперативно-розыскная (оперативно-тактическая) характеристика преступлений, оперативная обстановка, оперативно-розыскная (оперативно-тактическая) ситуация и др. Раскрыты основные направления профилактики и организационно-правовые меры преступности несовершеннолетних. Рассмотрены формы и методы оперативно-розыскной деятельности в профилактической работе с несовершеннолетними. Изучены и проанализированы условия профилактического воздействия на преступность несовершеннолетних, а также дана оценка эффективности профилактической деятельности в отношении несовершеннолетних правонарушителей. Раскрыта деятельность по профилактике преступлений несовершеннолетних оперативными подразделениями. Совершенствование системы органов внутренних дел в данном направлении.

Ключевые слова: профилактика, уголовные правонарушения, несовершеннолетние, оперативно-розыскная деятельность, оперативный учет.

Кәмелет жасқа толмағандар жасайтын қылмыстық-құқық бұзушылықтардың криминологиялық және жедел-іздістірушілік профилактикасы

Берілген мақалада ішкі істер органдарының жедел бөлімшелері жүзеге асыратын кәмелетке толмағандар қылмысының жедел-іздістіру профилактикасы, сондай-ақ жедел-іздістіру қызметін ұйымдастыру, оны талдау және жедел жағдайды бағалау қаралады. Зерттеуде криминологиялық тұжырымдамалар көрсетілген, жедел-іздістіру болжамдары, қылмыстардың жедел-іздістіру профилактикасы, жедел-профилактикалық ақпарат, виктимологиялық профилактика, қылмыстардың жедел-іздістіру (жедел-тактикалық) сипаттамасы, жедел жағдай, жедел-іздістіру (жедел-тактикалық) ахуал және т.б. сияқты санаттар қаралды, кәмелетке толмағандар қылмысының алдын алудың негізгі бағыттары және ұйымдық-құқықтық шаралары ашылды. Кәмелетке толмағандармен алдын алу жұмысында жедел-іздістіру қызметінің нысандары мен әдістері қаралды. Кәмелетке толмағандардың қылмысына профилактикалық әсер ету шарттары зерделенді және талданды, сондай-ақ кәмелетке толмаған құқық бұзушыларға қатысты профилактикалық қызметтің тиімділігіне баға берілді. Жедел бөлімшелердің кәмелетке толмағандар қылмысының алдын алу бойынша қызметі ашылды. Осы бағыттағы ішкі істер органдарының жүйесін жетілдіру.

Түйінді сөздер: алдын алу, қылмыстық құқық бұзушылық, кәмелетке толмағандар, жедел-іздістіру қызметі, жедел тіркеу.

Criminological and operational-search prevention of criminal offenses committed by minors

The activities of law enforcement agencies in relation to minors are considered in given article. Organization of operative search activities, analysis and assessment of the operational situation, criminogenic and criminal situation, as well as elements of criminological characteristics of crime. The use of criminological concepts in practice activities, the appearance of such categories as operative search forecasting, operative search crime prevention, operative preventive information, victimological prevention, operative search (operative tactical) characteristics of crimes, the operational environment, operative search (operative tactical) situation and others. Operative search prevention of juvenile delinquency as an independent form of the theory of OSA. Comprehensive prevention as the main direction of the fight against juvenile delinquency. Forms and methods of operative search activities in preventive work with minors. Conditions of preventive impact on juvenile delinquency, as well as assessment of the effectiveness of preventive activities in relation to juvenile delinquents. Improvement of the system of internal affairs bodies in given direction.

Keywords: prevention, criminal offenses, minors, operational search activities, operational accounting.

Проблемы правовой и социальной защиты подрастающего поколения, поиск эффективных стратегий противодействия преступности несовершеннолетних характерны для всего мирового сообщества. Исследователи пытаются определить наиболее действенные, но в то же время гуманные меры по предупреждению преступности среди молодежи. Необходимо учитывать, что за каждым преступлением стоит конкретная личность ребенка, чье девиантное поведение является следствием целого ряда социальных, правовых, психологических и иных факторов.

Права детей в Республике Казахстан защищены и охраняются основным законом государства, имеющим высшую юридическую силу. Конституция Республики Казахстан, провозглашая основные права и свободы человека и гражданина неотчуждаемыми (п. 2 ст. 12), признает заботу о детях и воспитание естественным правом и обязанностью родителей (п. 2 ст. 27) [1].

В Послании Первого Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства» было отмечено, что важнейшей составной частью социальной политики является защита материнства и детства, а также необходимость дальнейшей гуманизации уголовного законодательства Республики Казахстан [2].

Преступность изучают многие юридические науки (уголовное право, криминалистика, криминология), в связи с чем каждая из них оперирует своими понятиями и терминами, такими, как: уголовно-правовая характеристика; криминалистическая характеристика; криминологическая характеристика. Оперативно-розыскная деятельность опирается и на результаты криминологических исследований. Использование криминологических концепций в практической деятельности, в том числе и в оперативно-розыскной, привело к появлению таких категорий как оперативно-розыскное прогнозирование, оперативно-розыскная профилактика преступлений, оперативно-профилактическая информация, виктимологическая профилактика, оперативно-розыскная (оперативно-тактическая) характеристика преступлений, оперативная обстановка, оперативно-розыскная (оперативно-тактическая) ситуация и др.

Организация оперативно-розыскной деятельности предполагает анализ и оценку оперативной обстановки, составными частями которой являются криминогенная и криминальная ситуация, то есть элементы криминологической характеристики преступности. Такая оценка не может обойтись без криминологического анализа преступности ее состояния и динамики, детерминирующих факторов применительно к преступности в целом, и к отдельным ее проявлениям как в общем, так и региональном или местном масштабах. Этот анализ позволяет

определять тенденции преступности, ее географию, распространенность по отраслям экономики, среди различных социальных групп, изменения в структуре и характере криминала, составе лиц, совершающих преступления, мотивах преступного поведения и т.д. Криминологическая наука позволяет подготовить программы оперативно-профилактических и иных мероприятий с задействованием сил, средств и методов оперативных подразделений.

Оперативно-розыскная профилактика преступлений признается самостоятельной формой теории ОРД. Между тем оперативно-розыскная профилактика в практической деятельности оперативных подразделений не получила широкого развития. Это можно объяснить резким омоложением оперативного состава органов внутренних дел, отсутствием в оперативных службах органов внутренних дел специальных подразделений профилактики, особенностями отчетной дисциплины, направленной на учет пресеченных и предотвращенных преступлений – это основные причины неиспользования оперативно-профилактической функции в оперативных подразделениях. Главным критерием деятельности органов внутренних дел продолжает оставаться раскрываемость преступлений, на достижение высокого показателя которой направлены основные усилия полицейских и других подразделений, в том числе призванных заниматься предупреждением преступности. Следует признать, что оперативно-розыскная профилактика преступлений никогда не пользовалась особой популярностью у оперативных работников, еще не так давно искренне полагававших, что лучшая профилактика – это раскрытие преступлений. Отдавая должное регулярным оперативно-профилактическим операциям в качестве средства выявления и оперативного реагирования на конкретные причины и условия преступности, нельзя вместе с тем не видеть, что они не могут заменить повседневную работу по профилактике преступлений с использованием возможностей оперативно-розыскной деятельности. Поэтому не говорить об оперативно-розыскной профилактике как объективной необходимости в борьбе с преступностью – значит закрывать глаза на один из неиспользованных резервов профессионального противодействия ей. «Предупреждение преступности оперативно-розыскными мерами весьма действенное и перспективное направление деятельности органов внутренних дел... Оно позволяет достичь поставленных целей в сжатые сроки, с меньшими материальными потерями, обеспечивает надежное предупреждение вредных последствий, сужает сферу применения мер уголовного наказания [3].

Негативные тенденции и процессы, происходящие в структуре современной преступности, в частности преступности несовершеннолетних (общий рост совершенных преступлений, особенно наиболее опасных ее видов, в том числе организованных форм, снижение раскрываемости преступлений и др.), свидетельствуют об имеющихся нерешенных проблемах в вопросах правового регулирования борьбы с преступностью, правоприменения, организационного обеспечения и требуют поиска новых путей противодействия преступности.

В Казахстане по решению данной проблемы был принят ряд организационно-правовых мер в масштабе страны. Так, в Указе Первого Президента Республики Казахстан от 17 августа 2010 года «О мерах по повышению эффективности правоохранительной деятельности и судебной системы в Республике Казахстан» [4] предусмотрен ряд конкретных мер по совершенствованию действующего уголовного законодательства Республики Казахстан. Это либерализация уголовного законодательства и декриминализация преступлений, не представляющих большой общественной опасности, в том числе в экономической сфере, с переводом их в категорию административных правонарушений и усилением административной ответственности за их совершение, путем введения административной преюдиции, а также переоценка степени тяжести отдельных преступлений путем смягчения наказаний. Также Указом предусмотрено расширение сферы применения наказаний, не связанных с лишением свободы, в том числе в виде штрафа, общественных работ и ограничения свободы, а также мер пресечения, альтернативных аресту.

Кроме этого, в цитируемом Указе говорится о регламентации порядка освобождения лиц от уголовной ответственности в связи с примирением сторон, когда вред причиняется государству, и установление ограничений для применения меры пресечения в виде ареста к лицам, совершившим экономические преступления небольшой и средней тяжести, а также их освобождение от уголовной ответственности в случае добровольного погашения причиненного ущерба [4].

Учитывая социально-экономические причины преступности, главным направлением борьбы с ней должна быть комплексная профилактика [5], причем на различных уровнях (общесоциальном, специально-криминологическом, индивидуальном).

Первый уровень охватывает мероприятия экономического, политического, идеологического, правового характера, обеспечивающие интенсивное развитие нашего общества. Способствуя развитию общественных отношений в различных сферах общественной жизни, не имея специальной направленности, они предназначены для решения проблемы борьбы с преступностью и служат основой эффективности применения специальных криминологических мер предупреждения преступных проявлений. А меры специально-криминологического уровня призваны целенаправленно устранять конкретные криминологические факторы, предупреждение преступности составляет их основное, а в ряде случаев и единственное содержание [6].

Учитывая важность проблемы профилактики преступности, в Казахстане с первых дней объявления себя суверенным государством, было много сделано в данном направлении, причем на самом высоком уровне. Однако, непосредственный процесс активизации важного направления в борьбе с преступностью, как ее профилактика, берет свое начало с послания Первого Главы государства народу Казахстана от 6 февраля 2007 года «Повышение благосостояния граждан Казахстана – главная цель государственной политики» [7].

Первым Президентом страны Н.А. Назарбаевым была озвучена и четко обозначена роль профилактики преступлений в деятельности всей правоохранительной системы страны.

Претворяя указание Первого Главы государства 29 апреля 2010 года (№271- IV ЗРК) принят Закон Республики Казахстан «О профилактике правонарушений» [8].

На наш взгляд, одним из недооцененных в настоящее время элементом деятельности территориальных органов МВД Республики Казахстан по профилактике преступлений несовершеннолетних являются силы и средства, которыми располагают оперативные подразделения, а также возможность получения информации гласными и негласными средствами. В этом случае субъект правоприменения может воздействовать на факторы, детерминирующие общественно опасные деяния: устранять их либо предотвращать их развитие и последующее воздействие на общественные отношения, иначе говоря, оперативные подразделения могут эффективно реализовывать возможности оперативно-розыскной профилактики преступлений.

Отметим, что использование форм и методов оперативно-розыскной деятельности в профилактической работе с несовершеннолетними имеет свою специфику. В частности, в среде несовершеннолетних с помощью оперативно-розыскных мер можно выявить следующее:

- скрытые процессы, содействующие развитию противоправного поведения;
- криминологически значимую информацию о криминогенной среде;
- конкретные причины и условия совершения преступлений.

Деятельность по профилактике преступлений несовершеннолетних, которая должна учитываться оперативными подразделениями:

- выявление, предупреждение и раскрытие преступлений несовершеннолетних;
- выявление несовершеннолетних правонарушителей, в том числе совершающих преступления в соучастии, принятие в отношении них предупредительных мер;
- противодействие участию несовершеннолетних в «наркообороте»;

- выявление лиц, вовлекающих несовершеннолетних в противоправные действия, преступную группу, и применение к ним мер воздействия;

- розыск без вести пропавших несовершеннолетних, скрывшихся от органов дознания, следствия или суда; уклоняющихся от отбывания наказания или принудительных мер воспитательного воздействия; совершивших побег из центров временного содержания для несовершеннолетних правонарушителей или учреждений УИС, самовольно ушедших из семей, специальных учебно-воспитательных учреждений [9].

Как известно, эффективность [10] профилактического воздействия на преступность зависит от многих условий.

К ним можно отнести следующие:

- достоверность и полноту оценочных категорий (количественные и качественные показатели преступности);

- целостное представление об объектах профилактического воздействия, то есть и об организованной преступности;

- наличие необходимых сил и средств для профилактического воздействия;

- научную обоснованность и выполнимость планируемых мероприятий.

Оценка эффективности профилактической деятельности в отношении несовершеннолетних правонарушителей и преступников позволит не только проникнуть в «технология» управления объектом профилактического воздействия, но и даст возможность выявить дополнительные особенности преступности, ее истинные источники пополнения и определить оптимальные условия для их устранения.

Вместе с тем эффективность профилактической деятельности в отношении несовершеннолетних правонарушителей и преступников на всех ее уровнях оценить крайне затруднительно, так как необходимы специальные критерии оценки. Это можно сделать лишь на общем и индивидуальном уровнях.

По причине высокой латентности объекта профилактического воздействия, в качестве которого выступает несовершеннолетние правонарушители и преступники, трудно заниматься ее координацией и непосредственной реализацией. В правоохранительной и правоприменительной практике, как правило, профилактическая деятельность осуществляется опосредованно и лишена самостоятельности. А оценка ее результатов производится исходя из общих соображений о влиянии на состояние преступности тех или иных причин и условий.

Вследствие чего, практически не подвергается анализу эффективность тех или иных планируемых конкретных профилактических мер. Хотя следует признать, что проблема оценки эффективности профилактической деятельности достаточно полно исследовалась как казахстанскими, так и российскими учеными [11].

Для исследования вопросов реализации профилактических функций в отношении несовершеннолетних правонарушителей и преступников, как нового направления в работе, а тем более ее реализации, необходима системная и организационная подготовка к данному процессу.

Таким образом, показатели эффективности выполнения профилактических мероприятий, благодаря которым дается оценка всей проделанной работы правоохранительными органами и общественными формированиями, призванными вести профилактическую работу с несовершеннолетними правонарушителями и преступниками нуждаются в постоянной корректировке. Этим процессом как раз и должна обеспечиваться эффективность организации профилактической деятельности в отношении несовершеннолетних.

Список использованных источников

1. Конституция Республики Казахстан [Текст]: Собр. законодательства РК. – 2017. – № 31.

2. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» (Астана, 17 января 2014 года) /<http://online.zakon.kz>
3. Некрасов А.П. Понятие и сущность оперативно-розыскной профилактики [Текст] / Закон и право. – 2017. – № 1.
4. Указ Президента Республики Казахстан от 17 августа 2010 года №1039 «О мерах по повышению эффективности правоохранительной деятельности и судебной системы в Республике Казахстан» // Казахстанская правда. – 2010. – 18 августа. – №218(26279).
5. Аванесов Г.А. Криминология. Прогностика. Управление [Текст] / Г.А. Аванесов – Горький: ВШ МВД СССР, 1975. – С. 104.
6. Сахаров А.Б. Социальная система предупреждения преступности [Текст]: Советское государство и право / А.Б. Сахаров – 1972.– № 11.– С.69.
7. Казахстанская правда. – 2007. – 7 февраля.
8. О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждения детской безнадзорности и беспризорности [Текст]: Закон РК от 9 июля 2004 г. № 591-П (с изменениями и дополнениям по состоянию на 27.12.2019 г.) [Электронный ресурс] – <http://online.zakon.kz/>
9. Сысалов М.П. Основы оперативно-розыскной деятельности [Текст]: учебник / М.П. Сысалов. – Алматы, 2006.
10. Жалинский А.Э., Костицкий М. В. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация [Текст] / А.Э. Жалинский, М.В. Костицкий – Львов. – 1980.– С.8-37.
11. Ананич В.А. Особенности повышения эффективности предупреждения преступлений органов внутренних дел в крупных городах [Текст] / В.А. Ананич – Минск, 1986; Джанашия Д.П. Криминологические основы организации руководства профилактической деятельности правоохранительных органов [Текст]: Автореф. дис. ... канд.юр.наук. / Д.П. Джанашия – М.,1984; Криминологические и организационно-управленческие проблемы борьбы с преступностью. – М.,1991; Еремичев И.А. Структура деятельности сотрудников полиции по профилактике преступлений [Текст]: Автореф. дис... канд.юр.наук. / И.А. Еремичев– М., 1984. – С.11-16; Портнов И.П. Профилактика преступлений в полицейской практике [Текст] // Государство и право. – 1995. – № 10. – С.117; Миндагулов А.Х. Научные основы управления в сфере профилактики преступлений [Текст]: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. / А.Х. Миндагулов – М., 1990. – С.15. и др.

References

1. The Constitution of the Republic of Kazakhstan [Text]: Collection of legislation of the Republic of Kazakhstan. - 2017. - No. 31.
2. Address of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan "Kazakhstan's way-2050: Common goal, common interests, common future" (Astana, January 17, 2014) / <http://online.zakon.kz>
3. Nekrasov A. P. The concept and essence of operational-search prevention [Text] / Law and Law. - 2017. - No. 1.
4. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated August 17, 2010 No. 1039 "On measures to improve the effectiveness of law enforcement and the judicial system in the Republic of Kazakhstan" / Kazakhstanskaya Pravda. - 2010. - August 18. – No. 218 (26279).
5. Avanesov G.A. Criminology. Prognostics. Management [Text] / G.A. Avanesov-Gorky: Higher School of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, 1975. - p. 104.
6. Sakharov A.B. Social system of crime prevention [Text]: Soviet state and law / A. B. Sakharov-1972. - No. 11. - p. 69.
7. Kazakhstanskaya pravda. - 2007. - February 7.
8. On the prevention of juvenile delinquency and prevention of child neglect and homelessness [Text]: Law of the Republic of Kazakhstan dated July 9, 2004 No. 591-P (as amended and supplemented as of December 27, 2019) [Electronic resource] – <http://online.zakon.kz>
9. Sysalov M.P. Osnovy operativno-rozysknoy deyatel'nosti [Text]: Textbook / M. P. Sysalov. - Almaty, 2006.
10. Zhalinsky A.E., Kostitsky M.V. Efficiency of crime prevention and criminological information [Text] / A. E. Zhalinsky, M. V. Kostitsky-Lviv. - 1980. - p. 8-37.

11. Ananich V.A. Features of improving the effectiveness of crime prevention in law enforcement agencies in large cities [Text] / V. A. Ananich-Minsk, 1986; Dzhnashia D. P. Criminological foundations of the organization of the management of preventive activities of law enforcement agencies [Text]: Autoref. dis. ... kand. jur. nauk. / D. P. Dzhnashia-M., 1984; Criminological and organizational-managerial problems of combating crime. - M., 1991; Eremichev I. A. The structure of the activities of police officers for the prevention of crimes [Text]: Abstract of the dis ... kand.yur.nauk. / I. A. Eremichev-M., 1984. - p. 11-16; Portnov I. P. Prevention of crimes in police practice [Text] // State and law. - 1995. - No. 10. - p. 117; Mindagulov A. Kh. Scientific bases of management in the field of crime prevention[Text]: Autoref.dis. ... Dr. jurid. A. Kh. Mindagulov-M., 1990. - p. 15. et al.

Сведения об авторе

Эльмира Михтатовна Насырова – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы жедел-іздістіру қызметі кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі, философия докторы (PhD)

Насырова Эльмира Михтатовна – старший преподаватель кафедры оперативно-розыскной деятельности Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова подполковник полиции, доктор философии (PhD)

Nasyrova Elmira Mikhtatovna – senior teacher of the chair of operative Searching activity of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Esbulatov, lieutenant colonel, PhD

**ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ
КАДРЛАРЫН ДАЙЫНДАУ**

**ПОДГОТОВКА КАДРОВ
ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ**

**PERSONNEL TRAINING
INTERNAL AFFAIRS BODIES**

А.Т. Алдабергенов¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, Алматы

**ФОРМИРОВАНИЕ ПРЕСТИЖА СЛУЖБЫ В ПОЛИЦИИ:
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ,
ПЕРЕПОДГОТОВКИ И ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ
В ВУЗАХ МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

В статье рассматриваются актуальные вопросы эффективного обучения, подготовки и переподготовки высококвалифицированных кадров, модернизации педагогической системы ведомственного полицейского образования. Особая роль отводится исследованиям актуальных проблем повышения престижа полицейской службы. В условиях модернизации органов правопорядка в современном Казахстане дополнительно актуализирует тему эффективной организации их деятельности, заставляет вновь и вновь обращаться к историческому опыту взаимодействия, партнерства общества и полиции в процессе обеспечения противодействия разнообразным формам преступности и профилактики девиантного, противоправного поведения. В данной связи очевидна необходимость комплексного изучения формирования престижа и положительного имиджа казахстанской полицейской системы, изменений основных ее структурных элементов, призванных, прежде всего, обеспечить правопорядок в стране, гарантировать безопасность жизни и здоровью граждан.

Предполагается решение данных проблем позволит по-новому взглянуть на многие аспекты теории права и государства, отечественной истории, связанные с деятельностью органов внутренних дел, оценить накопленный позитивный опыт с целью их дальнейшего практического использования.

Ключевые слова: правоохранительная система, престиж полицейской службы, полиция, органы внутренних дел, педагогические системы ведомственного полицейского образования.

Полициядағы қызметтің беделін қалыптастыру: Қазақстан Республикасы ІІМ жоғары оқу орындарында кәсіби даярлаудың, қайта даярлаудың және біліктілікті арттырудың өзекті мәселелері

Мақалада жоғары білікті кадрларды тиімді оқыту, даярлау және қайта даярлау, ведомстволық полициялық білім берудің педагогикалық жүйесін жаңғыртудың өзекті мәселелері қарастырылады. Полиция қызметінің беделін арттырудың өзекті мәселелерін зерттеуге ерекше көңіл бөлінеді. Қазіргі Қазақстандағы құқықтық тәртіп органдарын жаңғырту жағдайында олардың қызметін тиімді ұйымдастыру тақырыбын қосымша өзектендіреді, қылмыстың әртүрлі нысандарына қарсы іс-қимылды және девиантты, құқыққа қарсы мінез-құлықтың алдын алуды қамтамасыз ету процесінде қоғам мен полицияның өзара іс-қимылының, әріптестігінің тарихи тәжірибесіне қайта-қайта жүгінуге мәжбүр етеді. Осыған байланысты қазақстандық полиция жүйесінің беделі мен оң имиджін қалыптастыруды, оның негізгі құрылымдық элементтерінің ең алдымен елдегі құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуге, азаматтардың өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігіне кепілдік беруге арналған өзгерістерін кешенді зерделеу қажеттігі айқын.

Бұл проблемаларды шешу ішкі істер органдарының қызметімен байланысты құқық пен мемлекет теориясының, отандық тарихтың көптеген аспектілеріне жаңа көзқараспен қарауға, жинақталған оң тәжірибені оларды одан әрі практикалық пайдалану мақсатында бағалауға мүмкіндік береді деп болжанады.

Түйінді сөздер: құқық қорғау жүйесі, полиция қызметі, полиция беделі, ішкі істер органдары, ведомстволық полиция білімінің педагогикалық жүйелері.

Formation of the prestige of service in the police: current issues of professional training, retraining and advanced training in universities of the ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan

The article deals with topical issues of effective training, training and retraining of highly qualified personnel, modernization of the pedagogical system of departmental police education. A special role is given to research on topical issues of increasing the prestige of the police service. In the context of the modernization of law enforcement agencies in modern Kazakhstan, it further actualizes the topic of effective organization of their activities, makes them turn again and again to the historical experience of interaction, partnership between society and the police in the process of ensuring counteraction to various forms of crime and prevention of deviant, illegal behavior. In this regard, there is an obvious need for a comprehensive study of the formation of the prestige and positive image of the Kazakh police system, changes in its main structural elements, designed primarily to ensure law and order in the country, to guarantee the safety of life and health of citizens.

It is assumed that the solution of these problems will allow us to take a new look at many aspects of the theory of law and the state, national history, related to the activities of the internal affairs bodies, to evaluate the accumulated positive experience with a view to their further practical use.

Keywords: the law enforcement system, the prestige of the police service, the police, the internal affairs bodies, the pedagogical systems of departmental police education.

В 2021 году Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова отмечает большую юбилейную дату – **65 лет** со дня своего образования.

В далеком 1956 году 23 июля в Москве был подписан приказ Министра внутренних дел Союза ССР за № 00237 о создании Алма-Атинской специальной средней школы милиции МВД СССР для подготовки милицейских кадров двух республик – Казахстана и Киргизии.

В канун большого празднования руководство Академии во главе с начальником к.ю.н., профессором, полковником полиции А.М. Сайтбековым приняло решение разработать на конкурсной основе новую эмблему вуза, на которой будет запечатлена славная дата его образования.

Это только один из предпринимаемых шагов по возрождению былых традиций, поддержанию репутации и повышению престижа обучения в стенах Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова как одного из ведущих учебных заведений правоохранительных органов на всем постсоветском пространстве.

В ближайшее время по инициативе министра внутренних дел, генерал-лейтенанта полиции Е.З. Тургумбаева начнутся занятия на впервые созданном в отечественной истории ведомственного образования факультете подготовки руководящего состава органов внутренних дел (факультет № 1) по программам повышения квалификации и переподготовки кадров из числа руководителей верхнего звена территориальных подразделений Департаментов полиции г. Нур-Султан, Алматы, Шымкент, областей, Департаментов полиции на транспорте, ДУИС, центрального аппарата МВД, а также кадрового резерва Президента Республики Казахстан.

Новая страница в летописи Академии предъявляет самые высокие требования, прежде всего, к готовности к эффективному обучению, подготовке и переподготовке высококвалифицированных кадров, дальнейшей модернизации всей педагогической системы ведомственного полицейского образования.

Педагогические системы ведомственного полицейского образования отличаются своеобразием образующих их элементов: целей, задач, содержания, форм, методов и др. Одним из ключевых факторов, влияющих на процесс совершенствования качества профессионального ведомственного образования в системе МВД Республики Казахстан является вопрос социального предназначения полиции, повышения имиджа и престижа службы в ее рядах.

На современном этапе актуальной проблемой является усиление мотивации лиц, избирающих карьеру полицейского, поскольку от осознанного выбора зависит отношение человека к делу, к своим обязанностям, к другим людям.

Развитие полицейского образования необходимо вести одновременно с модернизацией всей правоохранительной системы государства и усложнением возлагаемых на нее задач.

В связи с новыми требованиями Президента Республики Казахстан Касым-Жомарта Кемелевича Токаева к сотрудникам, вызванными переходом к концепции служения обществу, возрастает значение качественного отбора, и подготовки, переподготовки и повышения квалификации кадров для органов внутренних дел.

Глава государства в своем Ежегодном Послании народу Казахстана «Казахстан в новой реальности: время действий» от 1 сентября 2020 года особо отметил, что «Во всем прогрессивном мире институт полиции развивается на основе сервисной модели. Мы тоже заявили о переходе на такую модель, но пока работа привела только к фрагментарным результатам. Назрела более целостная реформа местной полицейской службы по принципу «полиции шаговой доступности», где ключевая роль отводится участковому инспектору. Следует законодательно повысить статус участкового инспектора, предоставить ему все возможности для продуктивной работы. Он должен быть узнаваемым, доступным, авторитетным для граждан, активно защищать их права. Важно научить сотрудников правоохранительных органов вести открытый диалог с людьми. Это направление должно стать приоритетным в системе подготовки и подбора кадров» [1].

В 2019 году была принята Дорожная карта по модернизации органов внутренних дел, согласно которой одним из 9 основных направлений является отбор и подготовка кадров, модернизация ведомственного образования. По нему оптимизирована система ведомственного образования.

Одним из нововведений кадровой работы стало обязательное собеседование кандидатов на руководящие должности на Кадровой комиссии МВД, что соответствует принципам меритократии и состязательности.

По мнению доктора юридических наук, профессор, академик АЕН Республики Казахстан, почетный юрист Казахстана, председателя общественного совета по вопросам деятельности органов внутренних дел М.Ч. Когамова, для улучшения имиджа сотрудников в первую очередь необходимо повысить уровень доверия населения к полиции, который «во многом зависит от личности первого руководителя департамента полиции. Если он честный, ответственный, активный и добропорядочный, следовательно, и персонал у него будет такой же. Кроме того, отношение населения к полиции и имидж полиции складываются именно от уровня сотрудничества, выстраивания диалога между ними. Определенный рейтинг можно построить на основе данных из обращений или жалоб граждан в адрес полиции, которые поступают в Администрацию Президента, Правительство, Генеральную прокуратуру, суды, уполномоченному по правам человека, акиматы, политические партии и иные органы, организации. Если в каком-либо регионе страны на действия и решения сотрудников полиции поступает много жалоб, значит, там плохо работает, прежде всего, начальник и руководство департамента полиции. Естественно, надо делать соответствующие кардинальные оргвыводы. Нет сомнений в том, что порой единственный осуждаемый обществом прецедент с участием полицейского значительно вредит имиджу целой системы. Тут уже проявляется проблема некачественного подбора и подготовки персонала полиции, отсутствие надлежащего внутреннего контроля за его деятельностью, а также неприемлемые условия труда полицейских» [2].

Сэр Роберт Марк, один из самых видных руководителей полиции в Соединенном Королевстве с 1972 по 1977 годы, определил содержание философии полицейской службы, получившей развитие в Западной Европе за последние 50 лет словами: «Полицейская функция, которой мы с вами себя посвятили, возможно, одна из самых достойных и благородных функций в свободном обществе. Мы с вами представляем власть через согласие, а не через силу» [3].

В демократических государствах, имеющих в настоящее время стабильное экономическое положение и высокий уровень правосознания, сотрудники полиции осуществляют свою деятельность при поддержке подавляющего большинства членов общества. В Германии, Франции, Великобритании, Японии и других передовых странах давно освоены социальные

технологии, суть которых в том, что полиция должна защищать общественный порядок так, как хочет само общество [4].

Эта общественная поддержка требует хорошей связи полиции с гражданами и применения методов прямого сотрудничества. Эта форма полицейской деятельности требует особой организации полицейских сил, а также современного подхода к подготовке полицейских кадров [5].

Идея полицейской службы во благо общества в тесном взаимодействии с гражданами превращает полицию из карательной структуры в ежедневную круглосуточную службу с широким спектром социальных услуг, где «общество – это покупатель, а полицейское подразделение – это продавец своей полицейской услуги» [6].

С «образом полицейского» должны быть связаны такие положительные, заслуживающие уважения качества, как честность, человеколюбие, интеллектуальность, инициативность, бесстрашие, справедливость, решительность, а также физические достоинства – выносливость, тренированность, мужество, стойкость.

Формирование положительного имиджа и престижа полицейской профессии является научным феноменом, которому уделяется пристальное внимание и в Казахстане и за его пределами.

В 20-е годы прошлого века в Великобритании существовало справедливое мнение, хорошим полицейским, не может быть тот человек, который не обладает средними умственными способностями, хорошей памятью и наблюдательностью. Полисмен должен сочетать в себе высокие моральные, умственные и физические качества, не обязательные для людей других профессий. Он всегда должен действовать с тактом и осторожностью, и проявлять инициативу в различных непредвиденных ситуациях. Полицейский гораздо более ответственен, чем чиновники других профессий.

Важную проблему для социологов, психологов составляет вопрос о мотивации лиц, избирающих карьеру полицейского. Значение этого вопроса трудно переоценить, так как от мотивации зависит отношение человека к делу, к своим обязанностям, к другим людям. Ряд исследований показал, что большинство обучающихся в ведомственных учебных заведениях МВД являются выходцами из рабочих семей, в качестве главного мотива выбора профессии полицейского для них выступает стремление иметь постоянную, стабильную службу, которая позволяет избежать риска безработицы. Таким образом, в качестве основного фактора, привлекающего молодежь пойти на службу в полицию, несмотря на достаточно низкий уровень ее престижности, выступают социально-экономические условия.

Словосочетание «престиж профессии» чаще всего употребляется в периоды поступления абитуриентов в образовательные учреждения в связи с проблемой выбора молодыми людьми той или иной специальности.

Согласно толковому словарю Вебстера термин «престиж» (от франц. prestige – обаяние, очарование; лат. – praestigium – иллюзия, обман чувств) – это известность кого-либо или чего-либо, основанная на высокой оценке и уважении в обществе. Он является мысленным представлением о товаре или институте, целенаправленно формирующимся в массовом сознании с помощью публицити, рекламы либо пропаганды» [7].

В Словаре русского языка С.И. Ожегова «престиж» определяется как влияние, уважение, которым пользуется кто-либо или что-нибудь.

В социальном смысле понятие «престиж» можно определить как отрицательная или положительная оценка индивидуальных качеств или социальной эффективности.

По мнению социолога В.И. Чупрова, до сих пор присутствует состояние неопределенности в духовно-нравственной сфере общества, при которой, «происходит значительное снижение реальных возможностей молодежи в поиске работы» [8].

В сознании многих граждан преобладает деление на «престижные» и «непрестижные» профессии, что является своеобразным стереотипом. Выбор молодыми людьми своей будущей профессии зачастую не является адекватной оценкой их способностей и объективно существующих условий на рынке труда.

Среди «престижных» специальностей студенты казахстанских учебных заведений часто называют специальности нефтегазовой отрасли, экономиста, менеджера, врача, юриста, программиста, дизайнера, психолога, а среди «непрестижных» специальностей – учителей, агрономов, рабочих, в том числе дворников, уборщиков, плотников. К сожалению, надо признать, что служба в органах внутренних дел также не очень популярна среди молодежи.

Наши российские коллеги называют ряд причин, влияющих на рейтинг престижа профессии сотрудника органов внутренних дел, а также на мотив поступления в учебные заведения МВД РФ. Так результаты социологического исследования, проведенного среди жителей Хабаровского и Приморского края, показали, что полиция, наравне с армией, занимает только 4 место, уступая ФСБ, МЧС, таможенным органам и прокуратуре в иерархии престижа силовых ведомств. Следовательно, и престиж профессий сотрудника полиции, по сравнению с престижем профессии других силовых ведомств, не столь уж высок. Однако, как показывают статистические данные, желающих поступить в высшие учебные заведения МВД России не становится меньше. Печальным остается факт, что после окончания вуза, затратив на обучение курсантов значительные суммы денег, государство не получает специалистов с высшим юридическим образованием в практические органы, поскольку до 30% выпускников в течение 3-х лет увольняется со службы. Причину данного социального явления можно объяснить результатами психологического исследования, которое проводилось в Дальневосточном юридическом институте (выборка составила 240 респондентов – курсантов 1-5 курсов обучения, обучающихся по специальностям: следственная, оперативно-розыскная, правоохранительная деятельность). Курсанты в качестве основополагающего мотива профессионального выбора выделили профессионально-формальный, отметив следующие критерии: по примеру друзей и знакомых, обучающихся в вузах МВД; желание получить диплом о высшем образовании; влияние родителей, близких. Это является показателем того факта, что выбор ими был сделан не активно, а пассивно, или, опираясь на терминологию американских ученых Эдварда Диси и Ричарда Раяна, опираясь на внешнюю, а не на внутреннюю мотивацию. При этом под внешней мотивацией ими понимается «выполнение деятельности по внешнему требованию и продолжение ее лишь из-за боязни наказания или ожидания вознаграждения. Внутренняя мотивация, в отличие от названной, приводит к выполнению определенной работы из-за интереса к ней, субъективного ощущения ее ценности» [9].

Полагаем, что у курсантов, обучающихся в организациях образования МВД Республики Казахстан, также преобладает внешняя, а не внутренняя мотивация. Молодежь, чаще всего не имея собственного опыта трудовых отношений, подпадает под влияние взглядов членов семьи и общественного мнения о «должном» восприятии профессий.

Попытки изменить представления молодежи о «престижности» или «непрестижности» профессии полицейского могут быть неэффективны, если не меняется общественное мнение.

В создавшихся условиях часто именно престиж профессии играет основную роль при выборе выпускниками своего жизненного пути.

Под престижем профессии сотрудника полиции мы понимаем, прежде всего, – интерес к правоохранительной сфере деятельности, осознание социальной значимости сферы защиты жизни, здоровья, прав и свобод граждан, их собственности, а также интересов общества и государства от преступных или иных посягательств.

Формирование положительного восприятия стражей порядка населением требует внимания ко всем сторонам данного процесса. Мелочей в нем просто быть не может.

Исторические сведения свидетельствуют о том, что, работа в полиции из века в век и повсеместно особой популярностью не пользовалась. Еще в Древней Греции свободный афинянин предпочитал позволить арестовать себя рабу, нежели исполнять полицейские обязанности по отношению к какому-либо иному свободному человеку [10].

В наше время полицейская служба за рубежом является, как правило, хорошо оплачиваемой, но не особенно престижной. По данным исследований Д. Бейли, «американские полицейские считают, что заслуживают большего уважения населения. Но верхний слой обще-

ства смотрит на них свысока, средний слой игнорирует, а нижний – боится. Поэтому они склонны даже относить себя к группе меньшинств общества» [11].

Проблема создания положительного имиджа и поддержания должного престижа службы в полиции находится в центре внимания правительства развитых зарубежных стран. Непререкаемый авторитет и привлекательность полицейской профессии в сознании граждан создаются, в первую очередь, признанием статуса полицейских и предоставлении им определенного рода социальных гарантий и льгот.

В советское время задавали тон идеологические установки на основе коммунистической морали. В наше время авторитет профессии сотрудника органов внутренних дел обеспечивается не только моральными, но и материальными стимулами, важнейшим из которых является система оплаты труда. Во многих западных странах установление полицейским заработной платы, превышающей на 40-50% зарплату промышленных рабочих в данном регионе является нормальным, стандартным подходом. В высокоразвитых государствах хорошо осознают, что дешевая полиция слишком дорого обходится своему народу. Для привлечения кадров на службу в полицию большое значение имеет право на государственную пенсию, которая за рубежом обычно значительно весомее, чем на гражданской службе, хотя существенно различается в разных странах.

В создание положительного образа полицейского в ряде стран мира вкладываются огромные средства. Например, в Италии по государственному заказу был снят телесериал «Спрут» с участием в главной роли Микеле Плачидо. Можно также упомянуть германский сериал «Комиссар Лиа Зоммер», телевизионные новеллы, снятые в США – «Улицы Сан-Франциско», «Крутой Уокер, или Правосудие по-техасски», «Коломбо», «Секретные материалы», в Великобритании – это «Суинни – летучий отряд»; «Слово полицейского», «Комиссар Наварр», производства Франция и многие др.

Сейчас есть договоренность между Алматинской академией МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова и АО «Казахфильм» о том, чтобы для поднятия престижа профессии казахстанского полицейского будут сниматься больше фильмов, по ряду исторических фактов. Например, о ликвидации фашистской организации в послевоенное время в городе Алма-Ате, о подвигах и героизме уже наших современников.

Формирование в обществе положительного мнения о стражах порядка многократно усиливается благодаря средствам массовой информации, которые предоставляют самое лучшее и удобное эфирное время для демонстрации фильмов, передач и программ о работе полиции.

Вспомним, что когда знаменитый сериал «Место встречи изменить нельзя» был впервые продемонстрирован по центральному телевидению, в вечернее время улицы советских городов опустели, все дружно садились перед телевизором, и даже преступность по заверению ветеранов милиции многократно сократилась.

В Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова проводятся специальные курсы для сотрудников полиции, на которых обучают «имиджменту», в том числе как выступать по телевидению и радио, вызывать у граждан симпатию и желание взаимодействовать. Ведь имидж профессии – понятие многослойное, требующее серьезного внимания ко всем его аспектам, так как он дает мощный воспитательный эффект, оказываемый как на граждан, так и на самих сотрудников полиции.

Чем не пример для подражания коллег из Чешской Республики, где для всех желающих бесплатно раздаются буклеты и богато иллюстрированные проспекты с показом примеров работы отдельных полицейских служб, повсеместно можно видеть качественно оформленные картинки, плакаты и постеры с изображением симпатичных львов в полицейской униформе с надписью «Чешская полиция – ваш друг и приятель».

В советское время все читали с удовольствием детские стихи Сергея Михалкова о Дяде Степе-милиционере. В Южной Корее и Германии, например, так же понимают, что любовь к полиции, как и все другое, необходимо прививать с раннего детства. Рисунки с полицейскими на детских чашках откладывают у самых маленьких неизгладимое положительное впе-

чатление. В ФРГ до 75% сотрудников в полицейских органах, с детства мечтавшие стать полицейскими, еще в детских садах, школах, гимназиях получили соответствующее воспитательное воздействие, определившее их дальнейший выбор профессии. В общественном сознании американцев полиция отождествляется с заботой о детях, и не только по всем известному фильму с участием Арнольда Шварценеггера «Детсадовский полицейский», что, безусловно, повышает авторитет правоохранительных органов. В настоящее время усилиями руководства МВД Республики Казахстан налажена постоянная профессиональная ориентационная работа офицеров полиции в школах, высших учебных заведениях, где на специальных лекциях разъясняют поколению Next конституционно-правовую роль полиции в профилактике и предотвращении правонарушений, предостерегают их от таящихся опасностях современного общества, делая основной акцент на вреде наркотиков, о правах и защите детей от насилия.

Огромное значение имеет у граждан облик полицейского. Опрятность, хорошая выправка, респектабельность внешнего вида сотрудника органов внутренних дел говорит о самодисциплине полицейского, о его отношении к своему долгу и окружающим. Данный фактор усиливает у населения доверие и желание взаимодействовать с органами правопорядка.

Принципы открытости, гласности, постоянная апелляция к общественному мнению при решении сложных ситуаций, которые возникают в правоохранительной практике, обеспечивают полиции доверие и поддержку населения.

Правоохранительные органы должны активно участвовать во всех мероприятиях, которые проводятся среди населения, в организации спортивных соревнований, праздников, выполнять патронажную работу в школах и дошкольных учреждениях, отчитываться перед населением, тем самым реализуют идею сближения с ним, партнерства с гражданским обществом.

Например, изучая специальный теоретический курс «Работа с населением» в процессе служебной подготовки полицейские США, ФРГ, Франции, Италии, затем используют с пользой полученные знания на практике. Сейчас, укомплектованность в достаточной степени специалистами в области психологической, социальной работы, связи с населением, общественными организациями, средствами массовой информации является примечательной особенностью в правоохранительных органах зарубежных стран. Но надо отметить, что еще раньше в советское время этому аспекту работы милиции уделяли первостепенное значение.

«Наша служба и опасна и трудна» – слова из, по сути, гимна советских милиционеров говорят сами за себя. Не перестаем удивляться и даже восхищаться хорошо поставленной в прошлом плакатной, агитационной работе, что наверняка помогало привлекать в профессию борцов с преступностью наиболее способных и физически и интеллектуально развитых молодых людей. За рубежом многие правоохранительные органы и образовательные профессиональные полицейские учреждения имеют свой девиз или лозунг, профессиональное кредо. В них кратко и емко заключена основа профессиональной деятельности полиции, которая в свою очередь должна быть базовой нравственной установкой для каждого сотрудника.

Например, официальный девиз федерального бюро расследований (ФБР) – это «Верность, смелость, честность». Девиз «Долг, честь и служба» полицейского института в Иллинойсе. Девизом полиции города Лос-Анджелеса являются слова «Защищать и служить». По личной инициативе генерала-майора полиции, академика НАН Республики Казахстан, доктора юридических наук, профессора Талгата Аскаревича Кулибаева девизом нашего учебного заведения стали слова: «Служба и учеба в Алматинской академии МВД Республики Казахстан – честь и почёт!».

В Республике Казахстан к числу безусловных преимуществ профессии полицейского можно отнести и получение бесплатного профессионального образования.

Однако, очевидно, что стандарты подбора и подготовки кадров в специальных учебных заведениях силовых структур, которые были разработаны и приняты еще в 30-е годы XX века, морально и материально устарели. И здесь уже не стоит обеими руками цепляться за уходящий поезд, как бы ни было привычно и комфортно жить прошлым. Консерватизм и инерт-

ность мышления в первую очередь мешают перестроить процесс целенаправленного, педагогически обоснованного, последовательного взаимодействия субъектов учебных заведений МВД.

В целях модернизации, совершенствования учебно-воспитательной, методической работы в отечественном, ведомственном образовании необходимо провести тщательный анализ прошлого, сделать необходимые выводы, отсеять все ненужное и бесполезное, оставить самое ценное из многолетнего опыта, в том числе школ милиции советского периода, изучить и внедрить лучшие образцы работы полицейских академий за рубежом. Но главное видится в умелом прогнозировании высокого уровня теоретико-практической подготовленности выпускников организаций образования МВД Республики Казахстан. В эпоху глобальных вызовов времени мы обязаны шагать в ногу со временем и смотреть в долгосрочную перспективу.

С позиции внедрения новаторских идей, современных, интерактивных методов обучения как в систему высшего, так и послевузовского и дополнительного ведомственного образования стоит задача незамедлительного пересмотра целей, результатов и содержания обучения, организации образовательного процесса, способов и методов их реализации, критериев оценки результатов обучения. Если подобную работу вести целенаправленно на государственном уровне, можно быть уверенным, что обязательно будет положительный результат.

Список использованных источников

1. Послание Президента Республики Казахстан «Казахстан в новой реальности: время действий» от 1 сентября 2020 года» [Электронный ресурс] – <https://www.akorda.kz/ru/>
2. Токобаев Е. По ступеням модернизации [Электронный ресурс] – <http://mediaovd.kz/ru>
3. In the office of Constable Robert Mark // Published by Collins. – 1978.
4. Bayley D.H. Forcers of Order. Police Behavior in Japan & the United States. Berkeley e.a., Univ. Of California press, 1976; Hicks R.D., Dolphin G. Avoiding Family Violence – the Non-Verbal Behavior of Police Intervention in Family Fights. The Police Chief. – 1979. – N 4 (3). – P. 50-55; A handbook to support learning in area of equal opportunities in Metropolitan Police probationer training. Hendon: Metropolitan Police Training School, 1992. –P. 31-35.
5. Рабочий документ по учреждению «Общеввропейского центра экспертизы и информации по всеобщим правовым ценностям и принципам работы полицейских органов». – Страсбург, 2000. 11 апр.
6. Павловский Н.Ю., Пылев С.С. 61 вопрос, 61 ответ: о службе и учебе полицейских штата Орегон (США) [Текст]/ Н.Ю. Павловский – М., 1997. – С. 7.
7. Королько, В. Г. Основы публич рилейшнз [Текст]/ В. Г. Королько. – М.: «Рефл – бук», К.: «Ваклер», 2002. – С. 295.
8. Чупров В.И. Молодежь: саморегуляция как антикризисная стратегия [Текст] // Социальная политика и социология. – 2009. – № 2.
9. Климчук В.А. Тренинг личностной мотивации [Текст]/В.А. Климчук – СПб: Речь, 2005.
10. Психология и педагогика в профессиональной подготовке сотрудников органов внутренних дел. – М., 1993. – С. 9.
11. Bayley D.H. Forcers of Order. Police Behavior in Japan & the United States. Berkeley E.A., Univ. Of California press, 1976. – P. 165.

List of sources used

1. Message of the President of the Republic of Kazakhstan "Kazakhstan in a new reality: time for action" dated September 1, 2020 " [Electronic resource] – <https://www.akorda.kz/ru/>
2. Tokobaev E. On the stages of modernization [Electronic resource] – <http://mediaovd.kz/ru>
3. In the office of Constable Robert Mark // Published by Collins. – 1978.
4. Bayley D.H. Forcers of Order. Police Behavior in Japan & the United States. Berkeley e.a., Univ. Of California press, 1976; Hicks R.D., Dolphin G. Avoiding Family Violence – the Non-Verbal Behavior of Police Intervention in Family Fights. The Police Chief. – 1979. – N 4 (3). – P. 50-55; A handbook to support learning in area of equal opportunities in Metropolitan Police probationer training. Hendon: Metropolitan Police Training School, 1992. –P. 31-35.

5. Working paper on the establishment of a "Pan-European Centre for expertise and information on universal legal values and principles of policing". – Strasbourg, 2000. 11 APR.
6. Pavlovsky N. Yu., Pylev C. C. 61, 61 response: the service and the school of police of Oregon (USA) [Text]/ N. Yu. Pawlowski, M., 1997. – S. 7.
7. Korolko, V. G. Fundamentals of public relations [Text]/ V. G. Korolko. – M.: "Refl – Buk", K: "Vakler", 2002. – P. 295.
8. Chuprov V. I. Youth: self-regulation as an anti-crisis strategy [Text] // Social Policy and Sociology. – 2009. – № 2.
9. Klimchuk V.A. Training of personal motivation [Text] / V. A. Klimchuk-St. Petersburg: Rech, 2005.
10. Psychology and pedagogy in the professional training of employees of internal affairs bodies. - M., 1993. - p. 9.
11. Bayley D.H. Forces of Order. Police Behavior in Japan & the United States. Berkeley E.A., Univ. Of California press, 1976. – P. 165.

Сведения об авторе

Алдабергенов Азамат Тыныштыкбаевич – и.о. начальника Центра по подготовке специалистов по противодействию экстремизму факультета повышения квалификации и переподготовки кадров Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, кандидат юридических наук, полковник полиции

Алдабергенов Азамат Тыныштыкбаевич – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Экстремизмге қарсы іс-қимыл бойынша мамандарды даярлау орталығы бастығының м.а., заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі

Azamat Tynyshtykbaevich Aldabergenov – Acting Head of the Center for Training Specialists in Countering Extremism of the Faculty of Advanced Training and Retraining of Personnel of the Makan Esbulatov Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Candidate of Law, Police Colonel

М.Б. Токсанова¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, Алматы

ПУТИ РЕАЛИЗАЦИИ СЕРВИСНОЙ МОДЕЛИ В СИСТЕМЕ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

В данной статье рассматриваются вопросы формирования сервисной модели полиции в нашей стране в рамках реформирования системы внутренних дел и создания важного элемента реализации концепции «Слышащего государства».

В работе раскрыты значение термина «сервисная полиция», методы и принципы работы по новой модели, пути их реализации. Изложены первые результаты работы сервисной полиции, в том числе связанные с использованием новейших информационных технологий – видеокамеры, системы сигнализации, фронт-офисы, создание мобильных приложений, открытие сайтов, посвященных данной теме, что существенно влияет на качество обслуживания населения.

Автор отмечает необходимость разработки Концепции сервисной полиции в целях выработки единых подходов в его реализации сотрудниками органов внутренних дел и понимания обществом сути новой модели в деятельности полиции и выработки методики проведения оценки эффективности деятельности сотрудников.

Ключевые слова: сервисная полиция, новая модель, население, концепция, граждане, обслуживание, доступность, доверие, имидж полиции, реформа.

Ішкі істер органдары жүйесінде сервистік модельді іске асыру жолдары

Бұл мақалада «еститін мемлекет» тұжырымдамасын іске асырудың маңызды элементі ретінде, ішкі істер жүйесін реформалау аясында біздің елімізде полицияның сервистік моделін қалыптастыру мәселелері қарастырылады.

Жұмыста «сервистік полиция» терминінің мағынасы, жаңа модель бойынша жұмыс істеу әдістері мен қағидаттары, оларды іске асыру жолдары ашылған. Сервистік полиция жұмысының алғашқы нәтижелері, оның ішінде ең жаңа ақпараттық технологияларды – бейнекамераларды, сигнал беру жүйелерін, фронт-офистерді пайдалануға, мобильді қосымшаларды құруға, осы тақырыпқа арналған сайттарды ашуға байланысты, бұл халыққа қызмет көрсету сапасына айтарлықтай әсер етеді.

Ішкі істер органдарының қызметкерлері оны іске асыруда бірінғай тәсілдерді дайындау және қоғамның полиция қызметіндегі жаңа модельдің мәнін түсінуі мақсатында сервистік полиция тұжырымдамасын әзірлеу қажеттілігі туралы атап өтілді, сонымен қатар олардың қызметінің тиімділігін бағалау әдістемесін әзірлеу туралы ұсыныстар ұсынылды.

Түйінді сөздер: сервистік полиция, жаңа модель, халық, тұжырымдама, азаматтар, қызмет көрсету, қол жетімділік, сенім, полиция имиджі, реформа.

Ways to implement the service model in the system of internal affairs bodies

This article deals with the formation of the service model of the police in our country, as part of the reform of the internal affairs system, as an important element of the implementation of the concept of the «Hearing State».

The paper reveals the meaning of the term «service police», methods and principles of work on the new model, and ways to implement them. The first results of the work of the service police are presented, including those related to the use of the latest information technologies - video cameras, alarm systems, front offices, the creation of mobile applications, the opening of websites dedicated to this topic, which significantly affects the quality of public services.

It is noted that it is necessary to develop the Concept of Service police in order to develop common approaches in its implementation by employees of the internal affairs bodies and to understand the essence of the new model in the activities of the police, and proposals are put forward to develop a methodology for evaluating the effectiveness of their activities.

Keywords: service police, new model, population, concept, citizens, service, accessibility, trust, police image, reform.

Внедрение системы сервисной полиции – это новый шаг в реформировании деятельности органов внутренних дел. К нему шли постепенно, буквально с начала установления независимости нашего государства, принимались Президентские указы о мерах по дальнейшему реформированию правоохранительных органов, в рамках которых проходило и реформирование полицейской службы.

Одним из первых шагов было переименование в 1997 году казахстанской милиции в полицию, чтобы продемонстрировать курс на отход от советской модели.

Практика показала, что, к сожалению, были и неудачные реформы. Так в 2002 году уголовно-исполнительная система была передана в Министерство юстиции, затем вновь перешла в ведомство МВД Республики Казахстан.

В настоящее время курс по сокращению несвойственных функций является положительным направлением в реформе. Казахстанская полиция, являясь преемником советской милиции, отвечала за широкий круг вопросов – от пожарной службы до выдачи удостоверений личности. Передача несвойственных функций в иные ведомства или конкурентную среду, позволяет уделять больше времени и возможности на решение основной задачи – профилактику правонарушений и раскрытие преступлений. Существенные структурные изменения во всей системе правоохранительных органов, в частности в системе органов внутренних дел, произошли в соответствии с Указом Президента Республики Казахстан от 17 августа 2010 года «О мерах по повышению эффективности правоохранительной деятельности и судебной системы в Республике Казахстан»:

- медицинские вытрезвители переданы в ведение Министерства здравоохранения Республики Казахстан (*центр адаптации и временной детоксикации*), за исключением функций по доставке нарушителей общественного порядка в данный центр;

- центры временной изоляции, адаптации реабилитации несовершеннолетних переданы в ведение Министерства образования и науки Республики Казахстан (*центр адаптации несовершеннолетних*), за исключением функций по доставке безнадзорных и беспризорных детей в центр;

- проведение государственного технического осмотра транспортных средств в конкурентную среду, с передачей полномочий по контролю за проведением указанного технического осмотра Министерству транспорта и коммуникаций Республики Казахстан, с сохранением за Министерством внутренних дел функции контроля за своевременностью прохождения государственного технического осмотра;

- передача охранной деятельности в конкурентную среду за исключением функции по охране особо важных стратегических объектов [1].

Также взят курс на оптимизацию системы органов внутренних дел:

- ОВД на транспорте путем слияния трех региональных департаментов на транспорте в одно подразделение при Министерстве внутренних дел Республики Казахстан;

- системы ведомственных учебных заведений Министерства внутренних дел Республики Казахстан.

Кроме того, в рамках административной реформы в системе государственного управления проведен ряд организационных мероприятий, направленных на совершенствование правоохранительной системы.

С 1 января 2016 года в системе органов внутренних дел действует местная полицейская служба, образованная во исполнение Плана Нации – 100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ в части формирования местной полицейской службы.

Указом Президента Республики Казахстан одобрена Концепция кадровой политики правоохранительных органов Республики Казахстан, которая призвана детально раскрыть принцип преемственности наработанного опыта, мобильности и оперативности на основе инновационных кадровых технологий.

Начало крупномасштабной реформы органов внутренних дел Республики Казахстан было заложено в Послании народу Казахстана от 5 октября 2018 года «Рост благосостояния

казахстанцев: повышение доходов и качества жизни»: «Полицейский нанят, чтобы служить людям и помогать им. Полицейский должен стать другом, который приходит на помощь, когда люди нуждаются в нем, граждане должны доверять полицейским и приходиться со своими проблемами», - отметил Н. Назарбаев [2]. Тем самым, Елбасы поставил задачу перехода полиции на сервисную модель путем внедрения нового формата работы с населением, пересмотра критериев оценки полиции.

Еще в 2010 году была предпринята попытка изменения критериев работы полиции – исключена оценка полиции по раскрытию всех преступлений и оставлена лишь раскрываемость *тяжких и особо тяжких преступлений*. Но в основном реформирование сводилось к структурным изменениям в системе органов внутренних дел.

Непосредственный переход к «сервисной модели полиции» обозначен в ежегодном Послании народу Казахстана Президентом страны Косымжомартом Кемеловичем Токаевым 1 сентября 2020 года «Казахстан в новой реальности: Время действий» – «...Слышащее государство» – это, по сути, концепция строительства «Справедливого государства». Недостаточно просто слышать и видеть проблемы граждан, главное – правильно и объективно реагировать на них... . Нынешняя ситуация в стране предъявляет новые требования к правоохранительным органам, которые должны идти навстречу запросам граждан... . Во всем прогрессивном мире институт полиции развивается на основе сервисной модели. Мы тоже заявили о переходе на такую модель, но пока работа привела к фрагментарным результатам... . Важно научить сотрудников правоохранительных органов вести открытый диалог с людьми. Это направление должно стать приоритетным в системе подготовки и подбора кадров» [3].

В настоящее время система ОВД нацелена на активный переход от подхода, ориентированного на контроль, к подходу, ориентированному на обслуживание, где основное внимание сосредоточено на предупреждении правонарушений. Решение о назначении первых заместителей руководителей органов внутренних дел по контролю и организации работы ОВД по линии обеспечения охраны общественного порядка и профилактики правонарушений свидетельствует о приоритете данного подхода.

Первым из правовых документов по реализации сервисной модели полиции можно назвать «Дорожную карту по модернизации органов внутренних дел РК на 2019-2021 годы», нацеленного на реформирование казахстанской полиции. Если рассмотреть понятие сервисной полиции, «сервис» (из английского слова – служба) – обслуживание населения в различных сферах повседневной жизни.

В международной практике принято следующее понятие «сервисной полиции»: «Сервисная полиция – общественный ориентированный подход в деятельности полиции – стиль управления, организационная стратегия, направленные на решение проблем и партнерство с обществом».

Данная модель применяется в каждой стране по-своему, с учетом криминогенной обстановки и другими характеристиками страны. Поэтому пути развития новой модели не могут быть одинаковыми.

На данный момент в нашей правовой базе нет единого понимания «сервисной модели полиции». В этой связи научным сообществом поставлен вопрос ускорения разработки казахстанской концепции «сервисной модели полиции», поскольку механическое внедрение различных зарубежных институциональных моделей не обеспечивает успех без адаптации их к менталитету нашего государства.

Нормативное закрепление необходимо и в целях выработки единых подходов в его реализации сотрудниками органов внутренних дел и понимания обществом сути сервисного подхода в деятельности полиции [4].

Внедрение «сервисной модели полиции» будет эффективным при слаженном взаимодействии всех заинтересованных сторон как общества, так и всех государственных органов.

Рассмотрим принципы работы полиции по сервисной модели:

- узнаваемость и доступность: предполагает установление личных контактов полиции с гражданами для удобства обращения последних;

- прозрачность и подотчетность: осуществление общественного контроля, обсуждение планов и итогов работы перед населением;
- доброжелательность и уважение: соблюдение этического кодекса, стандартов полицейского и всеобщих прав человека.

Очевидно, что условиями, гарантирующими успех новой модели, является взаимодействие полиции с населением, основанное на доверии и принципах партнерства.

Именно связь с общественностью, поднятие имиджа государственного служащего может правоохранительным органам двигаться в сторону «слышащего государства», оперативно выявлять нарушения, а также развивать принцип нулевой терпимости к мелким правонарушениям. Полиция должна стремиться завоевать общественное доверие путем постоянной демонстрации абсолютно беспристрастного служения закону, нежели заниматься благотворительностью и оказывать иную социальную помощь гражданам, чтобы добиться положительного имиджа полиции.

В Законе Республики Казахстан «Об органах внутренних дел» дано определение ОВД: «Органы внутренних дел Республики Казахстан (далее – органы внутренних дел) являются правоохранительным органом, предназначенным для защиты жизни, здоровья, прав и свобод человека и гражданина, интересов общества и государства от противоправных посягательств, охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности» [5].

В этой связи необходимо правильно понять задачу формирования полиции как органа по оказанию услуг гражданам по обеспечению их безопасности. В сущности, наделение полиции функцией по оказанию сервиса является следствием тенденции, при которой она более активно интегрируется в общество и приближается к населению, приобретая статус социальной службы, в дополнение к своему статусу правоохранительного органа, ответственного за соблюдение норм закона.

Так, вместо задачи «снижать уровень преступности», полиция должна нацелить работу на решение тех проблем, на которое указывает общественное мнение, совместно решая вопросы безопасности: как перенаселенность определенного района, что способствует грабежам, хулиганским действиям молодежи; отсутствие освещений в скверах и местах отдыха, что делает опасным передвижение в темное время суток; близость района к междугородним трассам, что создает нарушение их покоя в ночное время и др. Если граждане обращаются в полицию, они тем самым участвуют в выявлении проблем безопасности. И тут необходимо применять новые методы сотрудничества для решения указанных проблем, что, в целом повлияет на состояние преступности, обеспечение правопорядка и безопасности. И одним из условий достижения доверия к полиции со стороны граждан, является активное применение принципа «полиция в шаговой доступности», используемая местной полицейской службой, которая непосредственно контактирует с населением.

Сотрудники полиции ежедневно выполняют сложные профессиональные задачи, разрешая непростые ситуации и конфликты, допущение ошибок при решении которых приводит к нарушению прав граждан и росту недоверия. В этой связи большое влияние на общественное мнение и формирование имиджа полиции имеет уровень профессиональной компетентности и степень эффективности деятельности полиции.

Цель создания комплексной модели сервисной полиции – обеспечить безопасность граждан путем эффективного взаимодействия всех госструктур и общества, через профилактику правонарушений, обеспечение общественного порядка, оказание своевременной помощи населению. В результате разработчики реформы ожидают обеспечения максимальной безопасности населения и полного доверия граждан к стражам порядка.

Для разработки Концепции сервисной полиции с 2019 года запущен проект в трех регионах страны – Караганде, Алматы и Кокшетау, где обозначены следующие задачи для достижения цели сервисной модели полиции:

1. Создание постоянной межведомственной группы по обеспечению безопасности при акимате (МГОВ).
2. Привлечение общественности к решению проблем безопасности.

3. Пересмотр стандартов и алгоритмов работы подразделений ОВД, непосредственно взаимодействующих с гражданами.
4. Разработка и внедрение механизмов взаимодействия МГОБ, госорганов и общественности.
5. Разработка и внедрение новых критериев оценки деятельности полиции и МГОБ.
6. Разработка программ обучения по сервисному подходу для МГОБ, а также сотрудников местной полицейской службы.
7. Информационное и технологическое обеспечение сервисного подхода;
8. Развитие инфраструктуры для удобства и безопасности граждан.
9. Внедрение проблемно-ориентированного подхода для решения проблем безопасности [6].

Первые результаты внедрения положительного опыта озвучены на сайте МВД РК, где отмечено, что в городских и районных отделах полиции по принципу ЦОНов созданы 239 приемных для граждан, ежедневный охват обслуживания которых составляет свыше 5 тыс. граждан. Граждане, обращаясь в приемные, разрешают многие вопросы на «первом рубеже», без посещения здания полиции. Такая форма обслуживания населения полицией создается во всех ее подразделениях, где в помещениях предусмотрена соответствующая инфраструктура для удобства граждан [6]. Кроме того, внедрено в практику проведение ежемесячных ширококомасштабных акций «Приемная на дороге», посредством которой люди получили возможность оперативно решить свои проблемы, обратиться за юридической помощью и заявлением, внести предложения по улучшению работы полиции. Услугу по консультированию населения оказывает и официальный сайт МВД РК, также еженедельно руководство МВД и департаментов полиции проводят прием граждан. В Министерстве и каждом департаменте полиции работают ведомственные сайты, созданы страницы в социальных сетях. Страницу в социальной сети «Фейсбук» имеет Департамент собственной безопасности МВД, что позволяет пользователям напрямую обратиться к главе департамента по фактам нарушений законности и дисциплины со стороны сотрудников органов внутренних дел, а также через единый телефон доверия МВД «1402».

Отрадно отметить, что в проекте Концепции предусмотрено использование новейших информационных технологии – видеокамеры, системы сигнализации, фронт-офисы, создание мобильных приложений, открытие сайтов и форумов, посвященных данной теме, что существенно повлияет на качество обслуживания.

Так, с 1 февраля 2021 года МВД запущено мобильное приложение «102». Сервис является частью проекта «Оmnikanальность процесса приема сообщений граждан», задача которого сделать полицию ближе и доступнее для населения. С помощью разработанного приложения любое лицо, находясь на территории страны, может направлять информацию о совершенном правонарушении, программа позволяет отследить местонахождение наряда полиции, выехавшего к месту вызова, то есть предусмотрена обратная связь. Также система рассчитана на оказание услуг путем подачи обращений, связь с оператором путем аудио- или видеозвонка для получения информации.

По зарубежному опыту разработан проект «Кнопка SOS» – устройство экстренного вызова, которое МВД предлагает устанавливать на улицах, в общественных местах, а также на трассах. Принцип работы тревожной кнопки прост – путем нажатия можно передать сообщение о правонарушении или обратиться в полицию за помощью.

Как сообщили официальные источники, к запуску готова система детской безопасности «Найди меня», позволяющая отслеживать местоположение ребенка. С учетом того, что дети часто оказываются жертвами насилия или других противоправных действий со стороны взрослых, новая технология безопасности будет служить средством контроля родителей, которые с помощью смартфонов на расстоянии могут следить за их передвижениями. В случае опасности, ребенок нажимает на кнопку и тревожный сигнал автоматически будет передан родителям и в полицию, что позволит работать на опережение и предотвращать угрозы в отношении детей.

«Министерство внутренних дел поставило цель максимально использовать современные технологии в своей деятельности. Все усилия ведомства направлены, прежде всего, на защиту интересов жителей нашей страны, на снижение количества правонарушений. Цифровизация полиции обеспечит качественно новый уровень работы в сфере охраны правопорядка и обеспечения безопасности и спокойствия граждан», – подчеркнул министр внутренних дел Е.З. Тургумбаев [7].

Помимо этого был презентован сервис перерегистрации транспортных средств на мобильных приложениях банков второго уровня. Услуга по регистрации автомобилей физическим лицам предоставляется только в спецЦОНе и на портале «электронного правительства». В пилотном режиме данная государственная услуга апробирована в приложении Kaspi.kz. Возможность зарегистрировать авто появится и в других мобильных приложениях.

«Теперь, когда продавец снимает автомобиль с учета в приложении, сервис производит автоматическую проверку транспортного средства на наличие обременений, штрафов и налоговой задолженности. Если есть неуплаченные налоги и штрафы, продавец может сразу уплатить их в приложении. Покупатель переводит деньги за покупку, уплачивает пошлины, ставит автомобиль на учет и выбирает государственный номерной знак онлайн», – рассказал Глава министерства цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Б. Мусин [8].

Все проекты, предлагаемые МВД Республики Казахстан, отмечены представительными органами перспективными и отвечающими требованиям современности, всесторонне продуманными и простыми в использовании гражданами.

Действительно, автоматизация государственных услуг позволяет сократить сроки их оказания для населения и ориентирована на результат.

Вместе с тем, в Концепции также считаем необходимым рассмотреть вопросы разработки методики оценки эффективности деятельности сотрудников в рамках сервисной полиции. Данное положение предусматривает заинтересованность каждого сотрудника в положительной оценке своей деятельности со стороны граждан. Для мониторинга следует разработать автоматизированную базу по принципу оценки сотрудников ЦОН.

Что касается профессорско-преподавательского состава (далее – ППС) специальных учебных заведений МВД Республики Казахстан, который по роду деятельности непосредственно с населением не работает, услугополучателями являются обучающиеся, проходящие курсы при специальных учебных заведениях, то оценка должна проводиться (услугополучателями) на каждого преподавателя по итогам завершения учебного курса в виде: отлично, хорошо, удовлетворительно и неудовлетворительно. Этот метод дает обучающимся возможность оценить уровень преподавания, направлять предложения и замечания для улучшения качества методики оказания услуг – сервиса со стороны ППС учебных заведений МВД Республики Казахстан.

В этой связи также необходимо разработать специальную автоматизированную базу данных профессорско-преподавательского состава для удобства мониторинга качества преподавания (оказания услуг ППС).

На учебные заведения МВД возложена большая ответственность по подготовке профессиональных кадров, ориентированных на новый подход работы по обеспечению безопасности граждан.

Предполагается, что основные положения концепции будут реализованы до конца 2025 года.

Список использованных источников

1. Указ Президента Республики Казахстан от 17 августа 2010 года «О мерах по повышению эффективности правоохранительной деятельности и судебной системы в Республике Казахстан».
2. Послание Президента Н. Назарбаева народу Казахстана от 5 октября 2018 года «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни».
3. Послание Главы государства Касым-Жомарт Токаева народу Казахстана «Казахстан в новой реальности: время действий», 01.09.2020г. Нур-Султан.

4. Сайтбеков А.М. Сервисная модель казахстанской полиции: видение и перспективы [Текст] / А.М. Сайтбеков. Polisia.kz. – 21 – 09 – 2020.
5. Об органах внутренних дел Республики Казахстан [Текст] Закон Республики Казахстан от 23.04 2014.г.
6. Официальный сайт МВД РК www.gov.kz
7. Доклад Министра внутренних дел РК Е.Тургумбаева Президенту о ходе выполнения реформы в системе органов внутренних дел. октябрь 2020 г.
8. Интернет ресурсы: proektant.kz

References:

1. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated August 17, 2010 "On measures to improve the effectiveness of law enforcement and the judicial system in the Republic of Kazakhstan".
2. Message of President N. Nazarbayev to the people of Kazakhstan dated October 5, 2018 "Increasing the well-being of Kazakhstanis: increasing income and quality of life".
3. Address of the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan "Kazakhstan in a new reality: time for action", 01.09.2020 Nur-Sultan.
4. Article "Service model of the Kazakhstan police: vision and prospects" A. M. Saitbekov. 21.09.2020, Polisia.kz
5. Law of the Republic of Kazakhstan On internal Affairs bodies of the Republic of Kazakhstan dated 23.04.2014.
6. Official website of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan www.gov.kz
7. Report of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan Ye.Turgumbayeva told the President about the progress of the reform in the system of internal affairs bodies. October 2020g.
8. Internet resources: proektant.kz

Сведения об авторе

Токсанова Майя Булатовна – доцент кафедры профессионально-психологической подготовки и управления органами внутренних дел Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова полковник полиции

Тоқсанова Майя Булатовна – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы кәсіптік-психологиялық дайындық және ішкі істер органдарын басқару кафедрасының доценті полиция полковнигі

Toksanova Maya Bulatovna – associate Professor of the Department of professorial and psychological training and management of internal Affairs bodies of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after makan Esbulatov, police Colonel.

М.Б. Алғожаев¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ ҚЫЗМЕТТЕРІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДА АРНАЙЫ-ТАКТИКАЛЫҚ ДАЯРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ РӨЛІ МЕН ОРНЫ

Мақалада Қазақстан Республикасы ІІО аумақтық органдарының қызметкерлері мен ведомствалық білім беру мекемелерінің курсанттарын олардың кәсіби бағытын қалыптастырудағы және төтенше жағдайларда жедел және қызметтік міндеттерді орындауға дайын болудың тактикалық және арнайы дайындығының ерекшеліктері мен рөлі қарастырылады. Сонымен қатар, қызметкерлер қарулы қақтығыстар жағдайындағы жауынгерлік әрекеттер, кепілге алынған күрделі террористік актілер, бандалық құралымдарды жою бойынша арнайы операциялар және т.б. сияқты төтенше жағдайлармен жиі кездеседі. Алайда, талдау көрсеткендей, практика, мұндай жағдайларда ІІО-ның қызметкерлерімен көптеген қателерге жол беріледі және тактикалық қателіктер әкеп соғатын, қаза табуы, жарақат ретінде азаматтық тұлғалардың, сондай-ақ қызметкерлер. Сондықтан бүгінгі таңда біз полиция қызметкерлерін кәсіби даярлауға, атап айтқанда, олардың тактикалық және арнайы дайындық деңгейіне қойылатын талаптардың өсуі туралы айтылады, оның негізгі бөлімдерінің бірі жалпы тактиканың негіздері болып табылады.

Түйінді сөздер: тактикалық-арнайы дайындық, кәсіби бағыттылық, экстремалды жағдайлар, кәсіби қасиеттерді қалыптастыру, жедел-қызметтік міндеттер, кәсіби қызмет, дағдылар, іскерліктер, танымдық қызығушылық.

Роль и место формирования тактико-специальной подготовки при осуществлении деятельности органов внутренних дел

В статье рассматриваются особенности и роль тактико-специальной подготовки сотрудников территориальных органов и курсантов образовательных учреждений высшего профессионального образования МВД РК в формировании их профессиональной направленности и готовности выполнять оперативно-служебные задачи в экстремальных условиях служебной деятельности. Кроме того, сотрудники часто сталкиваются с такими чрезвычайными ситуациями, как боевые действия в условиях вооруженных конфликтов, сложные террористические акты, заключенные в заложники, специальные операции по ликвидации банд формирований и др. Однако, как показывает анализ, практика, в таких случаях сотрудниками ОВД допускаются многочисленные ошибки и тактические ошибки, приводящие к гибели, травмам как гражданских лиц, так и сотрудников. Поэтому сегодня речь идет о росте требований к профессиональной подготовке сотрудников полиции, в частности к уровню их тактической и специальной подготовки, одним из основных разделов которой являются основы общей тактики.

Ключевые слова: тактико-специальная подготовка, профессиональная направленность, экстремальные условия, формирование профессиональных качеств, оперативно-служебные задачи, профессиональная деятельность, навыки, умения, познавательный интерес.

The role and place of the formation of tactical and special training in the implementation of the activities of the internal affairs bodies

The article deals with the features and a role of tactics-special training of officers of territorial police bodies and cadets of educational institutions of the higher vocational training of the Ministry of Internal Affairs of in forming of their professional orientation and readiness to carry out operatively-service tasks in extreme conditions of service activity. In addition, employees are often faced with such emergencies as fight-

ing in armed conflicts, complex terrorist acts, hostages, special operations to eliminate gangs, etc. However, as the analysis and practice show, in such cases, the police officers make numerous mistakes and tactical mistakes that lead to the death and injury of both civilians and employees. Therefore, today we are talking about an increase in the requirements for the professional training of police officers, in particular to the level of their tactical and special training, one of the main sections of which is the basics of general tactics.

Keywords: tactics-special training, professional orientation, extreme conditions, forming of professional qualities, operatively-service tasks, professional activity, skills, abilities, informative interest.

Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдарының қызметкерлері мен бөлімшелерінің тактикалық және арнайы дайындығы – Қазақстан ПМ аумақтық органының күштері, құралдары мен мүмкіндіктерін қолдана отырып, күнделікті қызметте және төтенше жағдайларда жедел және қызметтік және жауынгерлік міндеттерді шешу үшін арнайы әрекеттерді орындау тәсілдері мен тәртібін үйрету. Арнайы міндеттерді шешудің арнайы тактикасын меңгеру полиция қызметкерлерінің кәсібилігінің қажетті шегін құрайды.

Қылмыстық топтардың қарулануы мен агрессивтілігінің артуы, біздің мемлекетіміздегі қылмыстық жағдайдың ушығуы жағдайында Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары жедел және қызметтік міндеттерді тиімді орындау үшін бірқатар шараларды жүзеге асырады. Сонымен қатар, қызметкерлер қарулы қақтығыстар жағдайындағы жауынгерлік әрекеттер, кепілге алынған күрделі террористік актілер, бандалық құралымдарды жою бойынша арнайы операциялар және т.б. сияқты төтенше жағдайлармен жиі кездеседі. Алайда, талдау көрсеткендей, практика, мұндай жағдайларда ПО-ның қызметкерлерімен жол беріледі көптеген қателер және тактикалық қателіктер әкеп соғатын, қаза табуы, жарақат ретінде азаматтық тұлғалардың, сондай-ақ қызметкерлер. Сондықтан бүгінгі таңда біз полиция қызметкерлерін кәсіби даярлауға, атап айтқанда, олардың тактикалық және арнайы дайындық деңгейіне қойылатын талаптардың өсуі туралы айтып отырмыз, оның негізгі бөлімдерінің бірі жалпы тактиканың негіздері болып табылады.[1]

Ішкі істер органдары қызметкерлерінің тактикалық дайындығы.

Әскери өнер – бұл құрлықта, теңізде және ауада ұрыс қимылдарын жүргізуге дайындық теориясы мен практикасы. Әскери өнер теориясы әскери ғылымның бөлігі болып табылады. Қазіргі заманғы әскери өнер әскери, оперативті өнер стратегиясын және бір-бірімен тығыз байланысты тактиканы қамтиды.

Отандық әскери өнердің дамуы елдің қауіпсіздігін қамтамасыз ету және Ресей мемлекетінің қорғанысын нығайту, Қазақстан Қарулы Күштерінің жауынгерлік қабілетін жан-жақты арттыру және олардың кез-келген агрессорға шешуші тойтарыс беруге дайын болу міндетіне бағынады. Ол соғыс жүргізудің жаңа жағдайларында (Қарулы Күштер түрлерінің бірлестіктерімен жалпы әскери, бірлескен және дербес операциялар) Қарулы Күштерді пайдаланудың тәсілдері мен нысандарын одан әрі әзірлеу бағытында жүреді.

Әскери стратегия-әскери өнердің ажырамас бөлігі, мемлекет пен қарулы күштерді соғысқа дайындау теориясы мен практикасын, стратегиялық операциялар мен жалпы соғысты жоспарлау мен жүргізуді қамтитын оның ең жоғары саласы.

Оперативтік өнер - Қарулы күштердің әртүрлі түрлерінің бірлестіктерімен жалпы әскери (жалпы әскери), бірлескен және дербес операцияларды (жауынгерлік іс-қимылдарды) дайындау мен жүргізудің теориясы мен практикасын қамтитын отандық әскери өнердің құрамдас бөлігі. Операциялық өнер стратегия мен тактика арасында аралық орын алады. Көптеген шет мемлекеттердің әскери теориясында «операциялық өнер» терминінің орнына «үлкен тактика», «шағын стратегия» терминдері қолданылады.

Тактика (грек тілінен шыққан *taktika*-әскерлерді құру өнері)- барлық әскер түрлері мен қарулы күштердің бөлімшелері, бөлімдері мен құрамалары арасында ұрысты дайындау мен жүргізудің теориясы мен практикасы.

Әскери өнердің ажырамас бөлігі бола отырып, ол оперативті өнер мен стратегияға қатысты бағынышты орын алады, олардың мүдделеріне сай әрекет етеді және оған оперативті өнердің алдына қойылған мақсаттарға жету күніне қызмет етеді.

Тактика ұрыс заңдылықтарын, сипаты мен мазмұнын, оны дайындау және жүргізу тәсілдерін зерттейді, бөлімшелер мен бөлімдердің жауынгерлік қасиеттері мен мүмкіндіктерін зерттейді [2].

Қазіргі тактика кез келген жағдайда әскерлердің әрекетін қамтамасыз етеді. Оған жалпы әскери ұрыста көптеген қарулы күрес құралдарын қолдана отырып ұрыс теориясы мен практикасы және жаппай қырып-жою қаруынан қорғауды қоса алғанда, жауынгерлік қамтамасыз ету түрлері кіреді.

Тактика зерттейді және дамиды:

- жалпыәскери ұрысты дайындау және жүргізу тәсілдері,
- жауынгерлік іс-қимылдар түрлерінің мазмұны,
- әр түрлі жеңілістермен соққылардың рөлі.

Ол сондай-ақ әскерлердің маневрлік нысандарын, жорық, соғыс алдындағы және жауынгерлік бұйрықтарды әзірлейді, жалпы әскери ұрыстағы әскерлердің орны мен рөлін, ұрыс кезінде орындайтын міндеттерін, бірлескен жауынгерлік қолдану тәсілдерін және осы мәселені неғұрлым толық түсіну үшін олардың арасындағы өзара іс-қимыл тәртібін анықтайды. Келесі мысал келтірейік: Шабуылдау шайқасын зерделей отырып, тактика қорғанысты бұзып өту кезінде оны ұйымдастыру және жүргізу тәсілдерін, кетіп бара жатқан жауды кудалауды, су кедергілерін еңсере отырып шабуыл жасауды, түнде, қалада, тауларда, шөлді орманда, шектеулі көріну жағдайында (түнде) және т.б. шабуыл жасауды ұйымдастыру және жүргізу тәсілдерін, сондай-ақ әскерлердің қозғалысы мен олардың орналасу мәселелерін әзірлейді.

Тактикалық-арнайы дайындық ПО қызметкерлерін жоғары кәсіби шеберлік, моральдық-психологиялық тұрақтылық, физикалық шынығу және төзімділік дамытылатын, шындыққа барынша жақын жағдайларда жедел қызметтік міндеттерді орындау кезінде шебер және үйлесімді іс-қимылдарға кешенді оқытуды барынша толық қамтамасыз етеді.

ПО қызметкерлерінің жоғары тактикалық дағдысына жүйелі және қарқынды оқыту арқылы қол жеткізіледі. Өсуі нәтижелеріне қойылатын талаптар тактикалық дайындық мәжбүрлейді үнемі жетілдіре және іздестіру, жаңа формалары, әдістері және оқыту құралдары. Тактикалық және арнайы дайындықты тәжірибелік сабақтарда және кешенді жаттығуларда ғана жетілдіруге болатыны сөзсіз.

ПО қызметкерлерінің тактикалық-арнайы дайындық деңгейін арттырудың негізгі жолдарын бөлімше командирлерінің, сабақ жетекшілерінің кәсіби және әдістемелік шеберлігін жетілдіру, сабақтар мен оқу-жаттығуларды өткізу мазмұнын, ұйымдастырылуы мен әдістемесін жақсарту, озық тәжірибені тарату деп санаған жөн. ПО қызметкерлерін тактикалық-арнайы даярлаудың негізгі мақсаттарының бірі жоғары моральдық-психологиялық, физикалық, кәсіби қасиеттерді қалыптастыру және олардың негізінде қызметтік-жауынгерлік шеберлікті, төтенше жағдайларда кез келген тапсырманы орындау қабілетін дамыту болып табылады.

ПО қызметкерінің қалыптасқан қабілеттері мен жеке қасиеттері қызмет жағдайларының талаптарына бағынады. Полиция қызметкерінің негізгі міндеттеріне мыналар жатады: қызметтік міндеттерін тиісінше орындау үшін қажетті біліктілік деңгейін қолдау; белгіленген тәртіппен кәсіби даярлықтан, қайта даярлаудан, біліктілігін арттырудан, тағылымдамадан өту; дене шынықтыру деңгейі бойынша ішкі істер органдарындағы атқаратын лауазымына қойылатын біліктілік талаптарына сәйкестігі.

Қазақстанның ішкі істер министрлігінің аумақтық органдарындағы тактикалық және арнайы дайындықтың ерекшелігі-субъектіні қызмет бабында тікелей қызметте оқыту және тәрбиелеу, практикалық дағдылар, тұрақты және жауапты мінез-құлық тәжірибесі қалыптасқан кезде, оның ішінде физикалық күш, арнайы құралдар мен атыс қаруын қолдануға байланысты жағдайларда.

ПО қызметкерлерін тактикалық-арнайы даярлау процесінде кәсіби өзін-өзі тану, олардың іс-әрекеттері үшін жауапкершілік сезімі, Қазақстан Республикасының Ішкі істер

органдарының нақты бөлімшелеріндегі қызмет ерекшеліктерін ескере отырып, кәсіби шеберлігін үнемі жетілдіруге деген ұмтылыс пен талпыныс қалыптасады.[3]

ПО қызметкерлерін тактикалық-арнайы даярлау жүйесін ұйымдастыру және оның жұмыс істеу қағидаттарын айқындау аса маңызды мәнге ие, оның басты міндеті олардың біліктілік деңгейін қызметтік іс-әрекеттің өзгеріп отырған жағдайларына үнемі сәйкес келтіру, жедел-қызметтік міндеттерді шешуде жоғары кәсі билікті қалыптастыру болып табылады.

Қызмет барысында ПО қызметкерлері жеке тұлғаның кәсіби бағытын дамытады және қалыптастырады, яғни өз білімін, тәжірибесін, таңдаған мамандығы саласында қабілеттерін қолдануға деген ұмтылыс. Жеке тұлғаның кәсіби бағдарлануында мамандыққа деген оң көзқарас, оған бейімділік пен қызығушылық, дайындықты жетілдіруге, материалдық және рухани қажеттіліктерді қанағаттандыруға, өз мамандығы саласында жұмыс істеуге деген ұмтылыс көрінеді.

Кәсіби бағдарлау кәсіби қызметтің мақсаттары мен міндеттерін түсінуді және ішкі қабылдауды қамтиды. Кәсіби бағдар мазмұнындағы жағымды өзгерістер мамандыққа байланысты ынталандыру күшейе түсетіндігінде, қызметтік міндеттерін жақсы орындауға деген ұмтылыс, өзін білікті маман ретінде көрсетуге және жұмыста жетістікке жетуге деген ұмтылыс пайда болатындығында, жауапкершілік сезімі күшейе түсетіндігінде көрінеді.

ПО қызметкерлерін үздіксіз кәсіби даярлау мәселелері полиция қызметкерлерінің кәсіби қызметі; Ішкі істер органдары бөлімшелерін жедел жағдайдың әртүрлі жағдайларында қызметтік-жауынгерлік қолдану мәселелері пысықталуда; шешімдер қабылдау үшін қажетті әртекті ақпаратты жинау, жүйелеу және қорыту дағдылары алынады; топтар (нарядтар) құрамында жұмыс істеу дағдылары әзірленеді; далалық машық пен қаруды иелену дағдылары жетілдіріледі.

Арнайы дайындық тактикасын зерттеу барысында полиция қызметкерлерінің кәсіби бағытын қалыптастырудың жоғары нысаны – бұл білім мен дағдыларды нығайтып қана қоймай, ерік-жігерді шыңдайтын, ұйымдастырушылық және шығармашылық қабілеттерін қалыптастыратын, шыдамдылықты дамытатын, эмоционалды тұрақтылықты нығайтатын арнайы-тактикалық ілімдер.

Ішкі істер органдары үшін мамандар даярлаудың қазіргі заманғы жүйесі тактикалық-арнайы дайындық процесінде кәсіби қызметті оқыту міндеттерін шешу және тәжірибелік қызметте өзін-өзі жүзеге асыруға қабілетті кәсіпқойдың жеке басын дамыту мүмкіндіктерін үйлесімді біріктіруді талап етеді.

Қазақстан Республикасы ІІМ ведомствалық білім беру мекемелерінің курсанттарын тактикалық-арнайы даярлау арнайы оқу пәндерін жан-жақты зерттеу арқылы жүзеге асырылады, мысалы: атыс дайындығы, дене шынықтыру, жеке қауіпсіздік негіздері және тактикалық-арнайы дайындық. Бұл оқу пәндері нақты көрсетілген тәжірибелік бағдармен сипатталады, курсанттарға жедел жағдай мен кәсіби жағдайларды бағалау, шешім қабылдау, ерекше жағдайлар мен төтенше жағдайларда жеке және ұжымдық іс-қимыл тәсілдерін айқындау, қызметтік іс-қимылдың төтенше жағдайларында жауынгерлік міндеттерді орындау кезінде жеке қауіпсіздікті қамтамасыз ету дағдыларын үйретеді [4].

«Арнайы-тактикалық дайындық» оқу пәні кәсіби бағытты қалыптастырады, Қазақстан Республикасы ІІМ ведомствалық білім беру мекемелерінің түлегінің лауазымдық міндеттеріне сәйкес міндеттерді орындау қабілетін анықтайды және үш компоненттен тұрады: дайындық, дайындық және сенімділік.

Дайындық – бұл ішкі істер органдары қызметінің қысылтаяң жағдайларында жедел-қызметтік және қызметтік-жауынгерлік міндеттерді табысты орындауға кепілдік беретін түлектің кәсіби-маңызды қасиеттерінің қажетті және жеткілікті деңгейі. Дайындықтың негізгі компоненттері: полиция қызметкерінің арнайы-тактикалық білімі, іскерлігі мен дағдылары, сондай-ақ жеке қасиеттері болып табылады.

Дайындық күрделі динамикалық құрылымға ие, оның құрамдас бөліктері арасында функционалды тәуелділіктер бар. Алдағы міндеттерді орындауға деген көңіл-күй, өзіне деген

сенімділік, жедел жағдайдың қиын, қарқынды өзгеретін жағдайында міндеттерді орындау қабілеті, өзін-өзі реттеудің жоғары деңгейі-түлектердің Қазақстан ІІМ аумақтық органдарында қызметтік міндеттерін орындауға дайындығының негізгі элементтері [5].

Сенімділік дегеніміз – бітірушілердің ішкі істер органдарының қызметіне тактикалық және арнайы іс-шараларға қатысу кезінде басқарушылық, ұйымдастырушылық, бақылау және басқа да функцияларды тұрақты орындау мүмкіндігі.

Қоғамның ІІО қызметкерлерінің кәсіби қасиеттеріне үнемі өсіп келе жатқан талаптарын ескере отырып, Қазақстан Республикасының ІІМ жоғары оқу орындарының курсанттарын тактикалық және арнайы даярлауды жетілдірудің негізгі шарты студенттердің кәсіби бағытын қалыптастыру және танымдық қызығушылығын дамыту қажеттілігі болып табылады.

Кәсіби бағдарлауды қалыптастыру процесін бірінші курста бастау керек, ал бағдарламаланған оқытудың дидактикалық әдістемесін және ұсыныс технологиясын, яғни ішінара бейсаналық, бағытталған сигнал арқылы ұсыныс жасау керек. Курсанттардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру оқытудың, тәрбиенің, кәсіби және жеке дамудың органикалық бірлігін қажет етеді. Арнайы-тактикалық дайындық процесінде курсанттардың кәсіби-танымдық қызығушылығының кең ауқымын қалыптастырудағы маңызды рөл қазіргі заманғы педагогикалық технологияларға тиесілі.

Қазақстан Республикасының ІІМ Ішкі істер органдарының қызметкерлерін үздіксіз кәсіби даярлау мәселелері полиция қызметкерлерінде жеке және ұжымдық дағдылар мен қызметтік міндеттерді орындау кезінде тактикалық іс-қимыл әдістерін дамыту, кәсіби тактикалық ойлауды дамыту, ұйымдастырушылық және басқарушылық шешімдерді өз бетінше қабылдау қабілеті қажет. ІІО қызметкерлерінің тактикалық-арнайы дайындығы олардың кәсіби бағыттылығын және серпінді өзгеретін жедел жағдайдың әдеттегі және қысылтаян жағдайларында қызметтік іс-әрекет міндеттерін жедел орындауға дайындығын қалыптастырады.

Қолданылған дереккөздер тізімі:

1. Ішкі істер органдары [Мәтін]/ Қазақстан Республикасының 23.04.2014 ж. Заңы // Егемен Қазақстан. – 23 сәуір. – 2014.
2. Әкімшілік құқық бұзушылық [Мәтін]/ 2015 жылғы 1 қаңтардағы Қазақстан Республикасының кодексі. Алматылық заңгер. – 2021.
3. О мерах по повышению эффективности правоохранительной деятельности и судебной системы Республики Казахстан [Мәтін]: Указ Президента Республики Казахстан //Егемен Казахстан, – 18 августа. – 2010 г.
4. Организация деятельности полиции (милиции) зарубежных стран [Мәтін]: Учебник Авторский коллектив. – Алматы, 2015.
5. Бородавко Л.Т. Профессиональное образование сотрудников правоохранительных органов в вузах МВД России: Теоретические основы и практика организации [Мәтін]: монография. – Спб.: СПбГУ МВД России, 2005. – 218 с.
6. Будило И. В., Кузнецова Л. В. Профессиональная подготовка кадров: основные требования к управлению образовательным процессом в образовательных учреждениях МВД России [Мәтін]: Учебное пособие / И.В. Будило. – М., Барнаул: Академия МВД России, 2003. – 104 с.
7. Кравченко А.И. Общая психология [Мәтін]: Учебник/ А.И. Кравченко. – М.: Проспект, 2009. 432 с.
8. Манышев В. В. Совершенствование методики тактико-специальной подготовки [Мәтін] // Вестник Белгородского юридического института МВД России. – 2006. – № 2. – С. 35-38.
9. Юридическая педагогика [Мәтін]: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности 021100 «Юриспруденция» / под ред. проф. В. Я. Кикотя, проф. А. М. Столяренко.

References:

1. Law of the Republic of Kazakhstan on internal affairs bodies 23.04.2014 // sovereign Kazakhstan 23 April 2014//
2. Code of the Republic of Kazakhstan on administrative offenses dated January 1, 2015. Almaty lawyer 2021

3. Decree of the president of the Republic of Kazakhstan "on measures to improve the effectiveness of law enforcement activities and the judicial system of the Republic of Kazakhstan" //Egemen Kazakhstan, August 18, 2010.//.

4. Organization of the activities of the police (militia) zarub. countries/Number of authors: Textbook. - Almaty, 2015.

5. Borodavko L. T. Professional education of law enforcement officers in universities of the Ministry of Internal Affairs of Russia: Theoretical foundations and practice of organization: monograph. - St. Petersburg: SPbU of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 2005. 218 p.

6. Budilo I. V., Kuznetsova L. V. Professional training of personnel: basic requirements for the management of the educational process in educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Russia: training manual. - Moscow-Barnaul: Academy of the interior Ministry of Russia, Barnaul law Institute of MIA of Russia, 2003. 104 p.

7. Kravchenko A. I. General psychology: a textbook. - M.: Prospect, 2009. 432 p. 8. Manyshev V. V. Improving the methodology of tactical and special training // Bulletin of the Belgorod Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia. 2006. No. 2. pp. 35-38.

9. Legal pedagogy: a textbook for university students studying in the specialty 021100 "Jurisprudence" / edited by prof.V. Ya. Kikotya, prof. A.M. Stolyarenko.

Автор туралы мәлімет

Алгожаев Махамбет Баженович – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы арнайы-тактикалық даярлық кафедрасы бастығының орынбасары полиция полковнигі

Алгожаев Махамбет Баженович – заместитель начальника кафедры тактико-специальной подготовки Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова полковник полиции

Algogaev Makhambet Bajenovich – Deputy Head of the Department of Tactical and Special Training of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makan Esbulatov Police

А.А. Абдыхаликов¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, Алматы

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПОДГОТОВКИ СОТРУДНИКОВ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ
УГОЛОВНЫМ ПРАВОНАРУШЕНИЯМ,
СОВЕРШАЕМЫМ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ**

Киберпреступления являются наиболее динамичными видами преступлений, инструментарий которых систематически модернизируется, трансформируется, пополняется. Это, в свою очередь, актуализирует необходимость составления и регулярного обновления методических рекомендаций, алгоритмов раскрытия и расследования киберпреступлений.

В статье приведены вопросы совершенствования подготовки сотрудников правоохранительных органов по противодействию уголовным правонарушениям, совершаемым с использованием информационных технологий. В частности, общетеоретическую и практическую направленность образовательного процесса в данной сфере, синтезируя полученные результаты, целью которых является совершенствование подготовки высококвалифицированных специалистов для органов внутренних дел, способных противостоять преступлениям в сфере информационных технологий. Сформулированы главные направления совершенствования подготовки сотрудников правоохранительных органов по противодействию преступлениям, совершаемым при помощи информационных технологий, в частности, на примере используемых в учебном процессе вузов Министерства внутренних дел Российской Федерации.

Ключевые слова: информационные технологии, киберпреступления, кадровое обеспечение, подготовка сотрудников правоохранительных органов, цифровые технологии, интернет, хакерство, фишинг, кибератаки, обучение.

Құқық қорғау органдарының қызметкерлерін ақпараттық технологияларды қолдану арқылы жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимылға даярлығын жетілдіру

Киберқылмыстар – бұл жүйелі түрде құралдары жаңарып, өзгеріп, толықтырылып отыратын ең динамикалық қылмыстар. Бұл өз кезегінде, әдістемелік ұсынымдарды және киберқылмыстарды ашуға және тергеуге арналған алгоритмдерді үнемі жаңартып отыру қажеттілігін туындатады.

Мақалада құқық қорғау органдарының қызметкерлерін ақпараттық технологияларды қолдану арқылы жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимылға дайындықты жетілдіру мәселелері ұсынылған. Атап айтқанда, осы саладағы білім беру процесінің жалпы теориялық және практикалық бағыты, алынған нәтижелерді синтездеу, оның мақсаты, ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстарға қарсы тұруға қабілетті ішкі істер органдары үшін жоғары білікті мамандар даярлауды жетілдіру болып табылады. Ақпараттық технологияларды қолдана отырып жасалған қылмыстарға қарсы іс-қимыл бойынша ішкі істер органдарының қызметкерлерін даярлауды жетілдірудің негізгі бағыттары, атап айтқанда, Ресей Федерациясы Ішкі істер министрлігінің оқу процесінде қолданылатын оқу орындарының мысалында тұжырымдалған.

Түйінді сөздер: ақпараттық технологиялар, киберқылмыстар, кадрлармен қамтамасыз ету, ішкі істер органдарының қызметкерлерін оқыту, сандық технологиялар, интернет, хакерлік, фишинг, кибершабуылдар, оқыту.

Improving the training of law enforcement officials in countering criminal offenses, carried out with the use of information technology

Cybercrimes are the most dynamic types of crimes, the tools of which are systematically modernized, transformed, and replenished. This, in turn, actualizes the need to draw up and regularly update methodological recommendations, algorithms for disclosing and investigating cybercrimes.

The article presents the issues of improving the training of law enforcement officers in countering criminal offenses committed using information technologies. In particular, the general theoretical and practical orientation of the educational process in this area, synthesizing the results obtained, the purpose of which is to improve the training of highly qualified specialists for internal affairs bodies capable of resisting crimes in the field of information technology. The main directions of improving the training of law enforcement officers in countering crimes committed using information technologies are formulated, in particular, on the example of educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation used in the educational process.

Keywords: information technology, cybercrimes, staffing, training of law enforcement officers, digital technologies, internet, hacking, phishing, cyberattacks, training.

Как свидетельствуют официальные статистические данные, с каждым годом в Казахстане увеличивается количество деяний с использованием информационных технологий. В частности, в настоящее время виды преступлений в сфере информационных технологий качественно меняются и продолжают непрерывно эволюционировать, становясь высокоорганизованными и более изощренными. Посредством использования информационных технологий в Казахстане совершаются: хакерство; незаконное получение данных (информационный шпионаж); хищения чужого имущества с платежных (расчетных) карт и счетов граждан; ведется торговля наркотиками, оружием, людьми; распространяется экстремистская литература, вербуются новые члены террористических группировок; распространяется порнография, в том числе детская; проводятся незаконные азартные игры и онлайн-игры; мошенничества с использованием сотовой связи, а также средств IP-телефонии; кражи персональных данных в больших объемах и их продажа и другие преступления, совершаемые с использованием информационных технологий. Набирает обороты актуальный на сегодняшний день вид компьютерного мошенничества – фишинг. Суть его заключается в том, что киберпреступники стремятся посредством компьютерных технологий завладеть данными обычных людей, и, используя эти данные, завладеть их средствами, в том числе и финансовыми. Как представляется, подобного рода действия не могут способствовать ни развитию казахстанского общества, ни развитию цивилизованных отношений в обществе, ни развитию самих информационных сетей. Ведь любая технология может быть использована как для конструктивных, так и для деструктивных технологий. И когда эти цели деструктивны, правоохранительные органы, на наш взгляд, должны иметь эффективный уровень подготовки для борьбы с такими нарушениями. Полагаем, мало вычислить, обнаружить, установить, надо еще иметь возможность привлечь виновного к уголовной ответственности. В этой связи самое главное сделать так, чтобы анонимность не только создавала иллюзию безнаказанности, но и правоохранительные органы получили достаточно емкую правовую, организационную и, в первую очередь, кадровую основу для того, чтобы изобличить преступника. В целях успешного противодействия преступлениям в сфере информационных технологий наличие качественной и современной правовой базы является необходимым, но не достаточным условием. Основой успешного выполнения принимаемых норм и залогом реализации государственной политики в области информационной безопасности является обучение и воспитание соответствующих кадров, которые бы обеспечили «прорывные» результаты в данной области.

Обучение технологиям информационной безопасности как основа успешной борьбы с киберпреступностью. В Казахстане с целью своевременного реагирования на новые кибератаки правоохранительные органы ориентированы на ведение мониторинга ситуации, складывающейся в сети Интернет, повышение квалификации сотрудников, методическое обеспе-

чение их деятельности. Современная картина проблем в области противодействия киберпреступлениям свидетельствует об острой необходимости подготовки в правоохранительных органах грамотных специалистов в сфере высоких технологий. В настоящее время назрела необходимость в подготовке и обучении специалистов в области противодействия уголовным правонарушениям, совершаемым с использованием информационных технологий.

Одной из предложенных мер в данном направлении является открытие новой специальности – киберследователь или киберкриминалист. Данное обстоятельство актуализирует необходимость популяризации профессии киберследователя – специалиста с междисциплинарным образованием, то есть опыт работы в следственных органах должен будет сочетаться с навыками криминалиста и специалиста в области защиты информации.

Ярким примером служит Московский университет МВД России, где успешно функционирует факультет подготовки специалистов в сфере информационной безопасности. Систематически организуются научно-практические конференции, посвященные технологиям информационной безопасности в деятельности органов внутренних дел, на которых освещаются результаты инновационных разработок – от электромагнитного экранирования служебных кабинетов, использования генераторов акустического шума, применения тепловизоров до космических навигационных технологий, технологий радиочастотной идентификации, использования компьютерной стеганографии, а также технологий безопасного электронного документооборота. В результате всестороннего изучения инновационных разработок повышается качество подготовки специалистов, возрастает их потенциал с целью противодействия развязыванию угрозы противоборства в информационной среде.

В Санкт-Петербургском и Краснодарском университетах МВД России открыты специальности «Организация и технология защиты информации», «Информационные системы и технологии», «Применение и эксплуатация автоматизированных систем специального назначения», а также в Воронежском институте МВД России существует специальность «Инфокоммуникационные технологии и системы специальной связи».

Одновременно с этим в региональных образовательных учреждениях системы МВД России наблюдается тотальный дефицит подобных специальностей. Обучение информационным технологиям ограничивается следующими предметами: «Информационная безопасность и применение информационных технологий в борьбе с преступностью», «Информационная безопасность и применение информационных технологий в юриспруденции», «Защита информации», «Расследование преступлений в сфере компьютерной информации и высоких технологий». При этом данные дисциплины носят исключительно теоретический и гуманитарный характер, поскольку в вузах отсутствует необходимое оснащение для практических занятий.

При подготовке специалистов отдельно следует рассматривать компьютерную криминалистику (форензику), уделять внимание методам сбора цифровых доказательств, изучению программного обеспечения, облегчающего разработку и объединения разных компонентов больших программных проектов (фреймворков) для криминалистического анализа и проведения оперативных исследований на удаленных конечных точках, анализу сетевого взаимодействия, средств извлечения информации с исследуемых образов операционных систем, жестких дисков и энергозависимой памяти, средств изучения машинных носителей информации, цифровых устройств и тому подобных элементов. Теоретические аспекты раскрытия и расследования преступлений с использованием информационных технологий, безусловно, должны исследоваться. Однако теория не должна превалировать над практической деятельностью, в процессе которой и формируются необходимые для раскрытия реальных дел навыки. Каждое теоретическое занятие должно сопровождаться разбором способов совершения киберпреступлений и методик их раскрытия на конкретных примерах.

Исходя из вышеизложенного, можно сформулировать приоритетные направления по совершенствованию подготовки сотрудников правоохранительных органов по противодействию преступлениям, совершаемым с использованием информационных технологий:

1. Систематическое проведение научно-практических конференций по технологиям информационной безопасности в деятельности органов внутренних дел.

2. Привлечение в качестве преподавателей сотрудников подразделений «К», следователей, экспертов, которые имеют практический опыт в раскрытии, расследовании киберпреступлений и осуществлении компьютерных экспертиз.

3. Введение дополнительных профильных специальных дисциплин «Информационная безопасность и применение информационных технологий в борьбе с преступностью», «Информационная безопасность и применение информационных технологий в юриспруденции», «Защита информации», «Расследование преступлений в сфере компьютерной информации и высоких технологий».

4. Организация практических занятий с учетом специфики киберпреступлений на техническом уровне – физическом, аппаратном, программном и криптографическом. Изучение компьютерной криминалистики (форензики), методов сбора цифровых доказательств, фреймворков для криминалистического анализа и проведения оперативных исследований на удаленных конечных точках и т. д.

5. Формирование и подготовка актуальных методических рекомендаций, видеофильмов, раскрывающих алгоритмы раскрытия и расследования преступлений, совершаемых с использованием ИТ (кибератаки, финансовая киберпреступность, использование киберпространства для извлечения доходов от проституции, продажи порнографического контента, а также услуг, связанных с педофилией и т. д.).

6. Модернизация материально-технической базы, создание полигон-лабораторий, осуществление закупок необходимого оборудования для проведения наглядных практических занятий.

7. Введение специальности – киберследователь или киберкриминалист.

Подводя итог считаем, что для того, чтобы успешно противодействовать преступлениям, совершаемым с использованием информационных технологий, правоохранительным органам необходимо подготавливать (переподготавливать) кадры, способные работать в современных условиях и отвечать на новые угрозы, возникающие в мире в информационной сфере. Кроме того, правоохранительным органам, в том числе готовящим специалистов в данной области образовательным учреждениям, нужно иметь технический и программный инструментарий, чтобы в дальнейшем научиться проводить цифровые расследования и задержания преступников. Все это требует, безусловно, соответствующего финансирования, причем не только со стороны государства, но и других заинтересованных участников использования информационных технологий в своей деятельности, в частности, банковского сектора и бизнес-структур, которые зачастую становятся жертвами информационных преступников.

Список использованных источников

1. Бородкина Т. Н. Киберпреступления: понятие, содержание и меры противодействия [Текст] / Т. Н. Бородкина, А. В. Павлюк // Социально-политические науки. – 2018. – № 1. – С. 135–137.

2. Калининко, И. А. Начинаем с разборки «железа» / И. А. Калининко // Полиция России. – 2017. – № 8. – С. 18–20.

3. Кириченко Ю. Н. Правовая дефиниция участников уголовного процесса при производстве осмотра трупа: пути совершенствования законодательства [Текст] / Ю. Н. Кириченко, Е. А. Семенов // Известия юго-западного государственного университета. Серия: История и право. – 2014. – № 3. – С. 90–93.

4. Несмеянов А.А. Основные проблемы борьбы с преступлениями в сфере высоких технологий / А. А. Несмеянов // Вестник Восточно-Сибирского института МВД России. – 2014. – № 3. – С. 30–35. 162 Противодействие преступности Правовая парадигма. – 2020. Т. 19. – № 2

5. Подготовка сотрудников органов внутренних дел к действиям по задержанию преступника в условиях ограниченного пространства [Текст]: учеб. пособие / А.А. Тарасенко, П.Н. Войнов, Ю.Н. Кириченко. – Курск : ООО «ТОП», 2018. – 70 с.

6. Правовые и тактические особенности деятельности сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации при задержании правонарушителей [Текст]: учеб. пособие / Ю. Н. Кириченко,

А. А. Устинов, М. Ю. Полушкин. – Белгород : Изд-во БелЮИ МВД РФ им. И.Д. Путилина, 2019. – 107 с.

7. Смирнов, И.В. Партнерство Сбербанка и Университета МВД в борьбе с киберпреступностью [Текст]/ И. В. Смирнов // Вестник экономической безопасности. – 2018. – № 3. – С. 200–203.

8. Хачатурова, С.С. Киберпреступления в информационном обществе [Текст]/ С.С. Хачатурова // Проблемы науки. – 2016. – № 11 (53). – С. 99-100.

References

1. Borodkina T.N., Pavlyuk A.V. Kiberprestupleniya: ponyatiye, sodержaniye i mery protivodeystviya [Cybercrime: Concepts, Content and Measures of Counteraction]. Sotsialno-politicheskiye nauki [Social and Political Sciences], 2018, no. 1, pp. 135-137.

2. Kalinichenko I.A. Nachinayem s razborki «zheleza» [Start With Disassembly of “Iron”]. Politsiya Rossii [The Police of Russia], 2017, no. 8, pp. 18-20.

3. Kirichenko Yu.N., Semenov E.A. Pravovaya definitsiya uchastnikov ugolovnogo protsessа pri proizvodstve osmotra trupa: puti sovershenstvovaniya zakonodatelstva [Legal Definition of Participants in Criminal Proceedings During the Examination of a Corpse: Ways to Improve Legislation]. Izvestiya yugo-zapadnogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Istoriya i pravo [Proceedings of Southwestern State University. Series: History and Law], 2014, no. 3, pp. 90-93.

4. Nesmeyanov A.A. Osnovnyye problemy borby s prestupleniyami v sfere vysokikh tekhnologiy [Main Problems of Fighting Crimes in the Sphere of High Technologies]. Vestnik Vostochno-Sibirskogo instituta MVD Rossii [Bulletin of the East Siberian Institute of the Ministry of internal Affairs of Russia], 2014, no. 3, pp. 30-35.

5. Tarasenko A.A., Voynov P.N., Kirichenko Yu.N. Podgotovka sotrudnikov organov vnutrennikh del k deystviyam po zaderzhaniyu prestupnika v usloviyakh ogranichennogo prostranstva: ucheb. posobiye [Preparation of Employees of Internal Affairs Bodies for Actions on Detention of the Criminal in the Conditions of Limited Space. Tutorial]. Kursk, OOO «TOP», 2018. 70 p.

6. Kirichenko Yu.N., Ustinov A.A., Polushkin M.Yu. Pravovyye i takticheskiye osobennosti deyatel'nosti sotrudnikov organov vnutrennikh del Rossiyskoy Federatsii pri zaderzhanii pravonarushiteley: ucheb. posobiye [Legal and Tactical Features of Activity of Employees of Internal Affairs Bodies of the Russian Federation in the Apprehension of Offenders. Tutorial]. Belgorod, Bellul MVD RF im. I.D. Putilina, 2019. 107 p.

7. Smirnov I.V. Partnerstvo Sberbanka i Universiteta MVD v borbe s kiberprestupnostyu [Partnership of Sberbank and the University of the Ministry of Internal Affairs in the Fight Against Cybercrime]. Vestnik ekonomicheskoy bezopasnosti [Bulletin of Economic Security], 2018, no. 3, pp. 200-203.

8. Khachaturova S.S. Kiberprestupleniya v informatsionnom obshchestve [Cybercrime in the Information Society]. Problemy nauki [Problems of Science], 2016, no. 11 (53), pp. 99-100.

Сведения об авторе

Абдыхаликов Абзал – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Киберқылмысқа қарсы күрес жөніндегі мамандарды даярлау орталығының аға ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының магистрі, полиция подполковнигі

Абдыхаликов Абзал – старший преподаватель-методист Центра подготовки специалистов по противодействию киберпреступности Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, магистр юридических наук, подполковник полиции

Abdikhalikov Abzal – senior lecturer-methodologist of the Center for Training Specialists in Countering Cybercrime of the Makan Esbulatov Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Master of Law, Police Lieutenant Colonel

ОҚЫТУШЫЛАРҒА КӨМЕК
В ПОМОЩЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЮ
TO HELP THE TEACHER

А. Ока¹

¹Қазақстан Республикасы ПМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы

ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ КӨПШІЛІК АЛДЫНДА СӨЙЛЕУ ӨНЕРІ

Мақалада сөйлеу мәдениетінің жалпы қоғам өмірінің әртүрлі салаларына және жеке тұлғаға әсері қарастырылады. Бүгінгі таңда адамдар көпшілік алдында сөйлеуді еркін меңгерудің шеберлігі мен техникасы мәселелеріне көбірек қызығушылық танытуда. Автор көпшілік алдында сөйлеу өнерінің тарихына тоқтала отырып, мақаласында шешендік өнер туралы ғалым-жазушылардың пікірлерімен өз ойын тұжырымдайды. Сондай-ақ, автор шебер сөйлеудің анықтық, дәлдік, стилистикалық төзімділік, экспрессивтілік, ақпараттық шамадан тыс компоненттердің болмауы және т.б. сияқты белгілерін айқындап көрсетеді. Мақала мазмұнында көпшілік алдында сөйлеуде екпінге аса мән беру керектігі де ескертілген, себебі сөйлеудегі екпіннің ерекше мәні бар: екпін түсірілетін сөздің өзгеруі бүкіл сөйлемнің мағынасын өзгертеді. Сөйтіп автор тонның жоғарылауы, дауыс дыбысын күшейту, сөйлеудің баяулауы (сөйлеудің баяу қарқыны) сынды екпінді белгілеудің үш әдісіне тоқталады.

Түйін сөздер: сөйлеу мәдениеті, көпшілік алдында сөйлеу өнері, риторика, тілдік норма, қазақ тілі, екпін, қарым-қатынас.

Искусство публичных выступлений сотрудников правоохранительных органов

В статье рассматривается влияние культуры речи на различные сферы жизни общества в целом и личности в частности. Сегодня людей все больше интересуют вопросы мастерства и техники свободного овладения публичной речью. Автор, обращаясь к истории искусства публичных выступлений, в своей статье формулирует свое мнение о ораторском искусстве с комментариями ученых-писателей. Также автор выделяет такие признаки искусной речи, как четкость, точность, стилистическая терпимость, выразительность, отсутствие информационных излишних компонентов и др. В содержании статьи также оговорено, что в публичной речи особое значение должно придавать ударению, так как акцент в речи имеет особое значение: Изменение слова, на которое делается ударение, меняет смысл всего предложения. Таким образом, автор остановился на трех методах установления акцента, таких как повышение тона, усиление звучания голоса, замедление речи (медленный темп речи).

Ключевые слова: культура речи, искусство публичного выступления, риторика, языковая норма, казахский язык, акцент, общение.

The art of public speaking by law enforcement officers

The article considers the influence of speech culture to various spheres of life of society in general and the individual in particular. Today, people are increasingly interested in the issues of mastery and technique of fluency in public speech. The author, referring to the history of the art of public speaking, in his article formulates his opinion about the art of public speaking with the comments of scientists-writers. The author also highlights such signs of skilful speech as clarity, accuracy, stylistic tolerance, expressiveness, lack of unnecessary information components, etc. The content of the article also stipulates that in public speech, special importance should be attached to the accent, since the accent in speech has a special meaning: Changing the word that is stressed changes the meaning of the entire sentence. Thus, the author focused on three methods of establishing an accent, such as raising the tone, strengthening the sound of the voice, and slowing down speech (slow pace of speech).

Keywords: speech culture, public speaking art, rhetoric, language norm, Kazakh language, accent, communication.

Ежелгі дәуірден бастап бүгінгі күнге дейінгі ең терең әлеуметтік оқиғаларда көпшілік алдындағы сөз үлкен қоғамдық мағынаға ие болды [3]. Риторика ғылымы өзінің алғашқы баспалдағын Сицилияда бастады. «Риторика» ұғымы грек тілінен шыққан *rhētorikē technē* (шешендік өнер) сөзі, ол мынадай білім салаларын қамтиды: сөйлеу теориясы – сөйлеу өнері - шешендік өнер. Риторика дегеніміз – саналы немесе бейсаналық жеке адам сөйлейтін әртүрлі формаларда көрінетін сөйлеу техникасы [5].

Кез келген адамда мынадай сұрақ туындауы мүмкін: неге өткенге жүгіну керек? Барлық өнер шынайылықты зерттеуден тұрады. Егер тарихқа жүгінбесек, қазіргі шешендік өнердің мәнін, халықтың мәдениетін түсіну мүмкін емес [5]. Грек-рим әлемін өзімізді және ғаламды танудың тәсілі ретінде білу туралы сөз болғанда, олар лексиканы, грамматикалық ережелерді, грек және латын тілдеріндегі үзінділерді үйренуді емес, гректер мен римдіктердің өздерін, олардың өмір салтын, сонымен қатар: олар нені білдірді және адамзатқа не берді, осы мәселелерді білу көзделеді [9].

Б.з.д. VIII-VII ғғ. грек тайпаларының көші-қоны гректердің мәдениетін Жерорта теңізіне жеткізді, тіпті Қара теңіз және Каспий теңіздерінің жағалауларына дейін ұзатты. Македонияның кеңеюінің нәтижесінде ол Үндістан мен Орта азияны қоса, шығысқа ендеді. Біраз уақыттан кейін ежелгі әлемнің екінші мәдениеті ретінде дами бастаған түпнұсқа Рим мәдениетімен байланыс пайда болды. Ежелгі әдебиеттермен танысуымыздың негізгі көзі-ежелгі авторлардың, грек және латын тілдеріндегі шығармалар болып табылады. Алайда, біздің уақытқа дейін бұл шығармалар өте нашар сақталған [14].

Гомер өлеңдерін қарастырғанда, сөйлеуді құрудың салыстырмалы түрде дамыған техникасын көрсетуге тура келді. Гомер қоғамының жүйесі «патшалардан» көпшілік алдында сөйлеу өнерін, кеңесте және халық жиналысында сөз сөйлеу қабілетін талап етеді. Шешен өз сөзін жиналыста сөз құдіреті мен құқығының сиқырын пайдалана отырып жандандыра сөйлейді. Грек әлемінде шешендік құдайлардың сыйы ретінде қарастырылады.

Ертедегі грек шешендігінде жазбаша із қалмады. Б.з.д. V ғасырда демократиялық мемлекеттілік жағдайында шешендік өнер дамуға жаңа серпін алды. Афина мен Сицилияның демократиялық қауымдастықтары шешендік орталыққа айнала бастады. Мұнда шешендік прозаның болашақ негізгі түрлері байқала бастады. Біздің дәуірімізге дейінгі V ғасырда шешендік өнер ұзақ уақыт бойы жазбаша нұсқасыз қалды. Тек софистика шешендік сөйлеуді әдеби жанрға айналдырды. Софистер прозаның әртүрлі түрлерін – астарлы әңгіме, диалог, пайымдау дамытты, бірақ олар шешендік сөзге ерекше назар аударды. Эпидектикалық сөйлеу-софистік презентацияның ең типтік формаларының бірі.

Ежелгі дәстүр сицилиялық Софист Горгия (б.з. д. 483 - 375 ж. ж.) көркем прозалық стильдің теориясы мен формаларының дамуында шешуші рөл атқарады. Сөйлеу-тыңдаушыны «қызықтыратын» «сиқыр», «арбау». Горгияның сөйлеу стилі сүйкімділіктің маңызды құралы болып табылады, онда ол шын мәнінде фольклорлық арбаудың бірқатар әдістерін көркемдік принципке айналдыруға тырысады. Оның стилінің тән белгілері - көптеген метафоралар және «горгиялық» фигуралар, яғни сөйлемнің семантикалық қарама-қайшылық пен дыбыстық қайталанулармен байланысқан тең көлемге бөлінуі, әсіресе әр бөліктің соңында, олар рифма түрін құрайды. Горгияның ауызша өнері замандастарына үлкен әсер қалдырды. Оның сақталған сөздері эпидектикалық типке жатады.

Шешендіктің антикалық мәдениет прозалық сөйлеу талап етеді. Поэзияны, негізінен лирикалық поэзияны алмастыратын эпидектикалық шешендік онымен белгілі байланысты сақтайды. Бұл шешендік сөйлеу әдісінде кездеседі. Грекия шешені сөйлеудің аффективті мазмұнына сәйкес тоналдылықты өзгертіп, сөздерін дененің үйлесімді қозғалыстарымен сүйемелдейді.

Фрасимахтан бастап риторика бойынша барлық ежелгі нұсқаулықтарда шешендік сөздегі «актерлік» сәт туралы айтылады. Сөздің әнмен және ырғақты қимылдармен үйлесуі шешендік сөйлеуде тұрақсыз болып қалады, ал шешендік өнерді дамыту прозаны ырғақты

және интонациялық ұйымдастырудың маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Өлеңнің метрикалық құрылымы шешендікте прозалық ырғаққа сәйкес келеді. Ритм, горгиялық фигуралар, метафоризм – бұл көркем прозаның стиліне қойылатын талаптар [10].

Шешендік мәдениеттің даму тарихы бүгінгі күнге дейін жалғасуда. Өз ойларын нақты және айқын жеткізе білу және аудиторияның пікіріне әсер ету маңыздылығы саясаткерлер, судьялар мен мұғалімдер үшін өте маңызды [9]. Адамзат табиғатына сөйлеу-ойлау қабілеті берілген, онсыз сөйлеу әрекеті мүмкін емес. Сөйлеу әрекетімен айналысу үшін адам ойлау және сөйлеу қабілетіне ие болуы керек, өз ойын жүзеге асыруға, оны басқаға жеткізуге дайын болуы керек. Шешендік – бұл ақыл-ойды жарқырататын шырақ [1, 13].

Адам өзі қандай болса, сөзі де солай болады. Әрбір тұжырым іс жүзінде де, оны қабылдаушының санасында да адамның барлық тәжірибесі мен мінезінің, ниеті мен сезімінің тез арада ашылуын білдіреді [9, 13].

Адамның рухани әлемі неғұрлым бай болса, оның сөйлеуі соғұрлым ерекше болады. «Егер автордың өзіндік» стилі болмаса, ол ешқашан жазушы болмайды», – деді А.П. Чехов. Өзінің сөйлеуі, сөйлеудегі өзіндік ерекшеліктері тек жазушыларда ғана болмауы керек. Өзіндік сөз, шаблонды емес стиль барлық адамда болуы керек.

Көптеген адамдар өз ойларын өздерінше айтады. «Стиль – бұл адам», – деді француз натуралисі Бюфон. Құрылымында, сөздер мен сөйлемдердің қосылуында және орналасуында түпнұсқа элементтері бар сөйлеудің өзіндік ерекшелігі бар сөз тек ақпаратты ғана жеткізбейді, сонымен бірге сөйлеушіге баға береді. Өз сөзімен сөйлейтін адам ойлайды, ойланады, және бұл оны тыңдайтындардың да ойлануына ықпал етеді.

Ежелгі гректер: «стильді жиі-жиі бұрып тұрыңыз», – дейтін. Олардың стилі таяқша деп аталды, таяқшаның бір басымен жазып, бір басымен өшіретін. Жоғарыда келтірілген мысалда шешен немесе жазушы ойдың дәл анық берілуіне ұмтылуы керек екендігі айтылған. Ой – бұл жанның түбінде жүзетін балық, оны ұстау керек [11].

Сөйлеудің дұрыстығы міндетті, бірақ бұл оның мәдениетінің жалғыз көрсеткіші емес. Дұрыс жазу және сөйлеу міндетімен қатар, аталмыш мәдени орта талап ететіндіктен, тағы бір міндет бар, ол – шебер жазу және шебер сөйлеу. Шебер сөйлеу анықтық, дәлдік, стилистикалық төзімділік, экспрессивтілік, ақпараттық шамадан тыс компоненттердің болмауы және т.б. сияқты белгілермен сипатталады [2, 12].

Қарапайым, дәл айтуды үйрену оңай емес. Адамның сөздік қоры біртіндеп байиды. Сондықтан сөйлеу мәдениетін арттыру үшін сөздік қорыңызды үнемі толықтырып отыру керек, бұл көркем шығармаларды, мамандық бойынша әдебиеттерді оқуға ықпал етеді. Сөздердің көлемді қоры, олардың мағыналары мен реңктерін білу – жоғары сөйлеу мәдениетінің кепілі. Сөздерді таңдап, оларды сөйлеуде еркін қолдана білу бәрінен де маңызды. Лексикалық нормалар ескірген, диалектикалық, вернакулярлық, кәсіби, жаргон және дөрекі сөздерді негізсіз қолдануға жол бермейді. Сөздің әдеби дәрежесін, оның жарамдылығын анықтау үшін түсіндірме сөздіктер көмектеседі, оларға жиі жүгіну керек.

«Тазалық, мағыналық дәлдік, тілдің өткірлігі үшін күрес – мәдениет құралы үшін күрес», – деп жазды М.Горький өзінің «О языке» деп аталатын мақаласында.

Сөйлеу мәдениеті адам қызметінің барлық саласында қолданылатын әдеби тілмен тығыз байланысты: мемлекеттік мекемелерде, ғылым, өндіріс, мәдениет саласында, баспасөзде, күнделікті қарым-қатынаста. М. Горькийдің айтуынша, әдеби тіл – өңделген халық тілі. «Тілді халық жасайды. Тілдің әдеби және халықтық болып бөлінуі бізде бар нәрсені ғана білдіреді, яғни «шикі» тіл және шеберлер өңдеген тіл». Тіл – айқындық, анықтық және экспрессивтілік тұрғысынан қарым-қатынастың ең керемет құралы болып табылады [11].

Қарым-қатынас мәселелерімен әртүрлі ғылымдардың өкілдері айналысады: философтар, психологтар, лингвистер, әлеуметтанушылар, мәдениеттанушылар және т.б.

әрқайсысы қарым-қатынасты өз ғылымы тұрғысынан қарастырады, зерттеудің нақты аспектілерін анықтайды және сәйкесінше анықтаманы тұжырымдайды [1].

Біздің өміріміз біртіндеп сәтті немесе сәтсіз болып жатады, бірақ өзгеріс бірер сөз нәтижесінде кенеттен келіп жатады. Мансап, бизнес, неке немесе өмір траекториясының өзгеруіне ешкім кепілдік бермесе де, кез-келген шебер сөз мұны жасай алады. Сөйлеу – бұл қарым-қатынас [8].

Қазақ тіліміз терең зерттеуге және оның қазыналарын мұқият өңдеуге лайық. Тілдік нормаларды сақтау адамдарға адам қызметінің кез-келген саласында бір-бірін тез және жақсы түсінуге көмектеседі [11].

Тілдік (оның ішінде стилистикалық) норма ұғымы өте күрделі. Бір жағынан, нормаға тұрақтылық, қалыптылық оның жұмыс істеуінің негізі ретінде тән болуы керек. Екінші жағынан, тілдік норма әлеуметтік құбылыс ретінде тіл эволюциясының белгілі бір кезеңдерінде өзгере алмайды. Тілдік норманың бұл қозғалғыштығы кейде бір тілдік құбылыс үшін екі балама өрнек нұсқасы болуы мүмкін екендігіне әкеледі (ескі, сөйлеу практикасынан әлі толық өтпеген, жаңа, әлі өз құқығында толық қалыптаспаған), екеуі де дұрыс деп танылған [7].

Норма – бұл жалпы қабылданған ереже, ойды білдірудің ең дәл құралы, заңдастырылған тілдік құбылыс. Норма – бұл көркем әдебиеттің ең жақсы шығармаларында бекітілген және ресми қарым-қатынаста қолданылатын ойды білдірудің үлгілі жалпы қабылданған тәсілі. Тілдік нормаларды сақтау өте маңызды, өйткені оларды бұзу адамдардың қарым-қатынасын қиындатады және түсінбеушілікке әкеледі.

Ертеден бері сөйлеу дұрыстық көзқарасы бойынша ғана емес, эстетикалық тұрғыдан да қарастырылады. Сөйлеудің жағымды сапасы – оның сұлулығы.

Стиль тілді ұқыпты және нәзік өңдеуді, ойды өзгерте білуді, бірқатар синонимдік құралдардың ішінен ең тиімді, дәл, анық және жарқын таңдауды талап етеді. Сөйлеудің жетілуіне, сұлулығына және рақымына қол жеткізу, стиль заңдарын меңгеру үшін «эстетикалық инстинкт» қалыптастыру қажет.

Адамның жалпы дамуына, оның сөйлеу мәдениетінің артуына классикалық көркем әдебиетті мұқият оқу ықпал етеді [11].

Шешен актер немесе декламатор емес. Сондықтан оған көркем сөз оқу қажет емес. Бірақ ол анық және мағыналы сөйлеуге міндетті. Дауыстың дыбысы жағымды болуы керек. Дауыс күші, екпін, тембр, резонанс сол сәттегі жағдайға сәйкес реттеледі.

Артикуляция кезінде негізгі жұмысты тіл мен еріндер орындайды, сондықтан олардың бұлшықеттерінің қозғалысы айқын болуы керек.

Сөйлемнің әуені (дыбыс күшінің өзгеруі) өзгеріссіз қалады, керісінше ол біртіндеп өзгереді, әдетте сөйлемнің басында көтеріліп, соңында түседі.

Екпін-сөйлемнің маңызды құрамдас бөлігі. Әр сөйлемде тек бір екпін шыңы болады. Сөйлеудегі екпіннің ерекше мәні бар: екпін түсірілетін сөздің өзгеруі бүкіл сөйлемнің мағынасын өзгертеді. Екпінді дұрыс қою – бұл дұрыс сөйлеу.

Екпінді белгілеудің үш әдісі бар:

1. Тонның жоғарылауы.
2. Дауыс дыбысын күшейту.
3. Сөйлеудің баяулауы (сөйлеудің баяу қарқыны) [5].

Шешендік – бұл көпшілік алдында сөйлеудің күрделі интеллектуалды және эмоционалды шығармашылығы.

Көптеген заманауи зерттеушілер шешендік өнерді адам қызметінің ерекше түрлерінің бірі ретінде қарастырады.

Әлеуметтік құбылыс ретінде шешендік өнердің пайда болуының объективті негізі қоғамдық маңызы бар мәселелерді жария талқылау мен шешудің шұғыл қажеттілігі болды.

Шешен болғысы келетін, оған ұмтылатын, өздері үшін көп жұмыс істейтін адам ғана жақсы шешен бола алады. Ежелгі діни және философиялық ілімдерде дұрыс сөйлеуге ерекше орын берілді. Ақиқатқа апаратын жолды Будда сегіз бөлікке бөлді: дұрыс тану, дұрыс ойлау, дұрыс сөйлеу, дұрыс әрекет, дұрыс өмір, дұрыс жұмыс, дұрыс естеліктер мен өзін-өзі тәрбиелеу, дұрыс жинақталу. Шындыққа апаратын алғашқы қадамдардың бірі-дұрыс ойлау және дұрыс сөйлеу. Осы шарттарды сақтамай, дұрыс әрекет ету мүмкін емес.

Жалпы шешендерді үш санатқа бөлуге болады: «Бірі тыңдауға болады, келесісі тыңдауға болмайды, үшіншісі тыңдамауға болмайды». Біздің айтқанымыз белгілі бір деңгейді адамдардың бізді тыңдай ма, жоқ па, тіпті тыңдамай тұра алмайтындығын да анықтайды. Бірақ бұл біздің дауысымызға тікелей байланысты [4].

Дауыстың байлығы ой мен қиялдың байлығымен, дыбыстық сөздің эмоционалды байлығымен тығыз байланысты. К.С. Станиславский «Работа актера над собой» деген еңбегінде жақсы дауыстардың сирек кездесетіні туралы жазды. Егер олар табылып жатса, олар күші мен диапазонында жеткіліксіз. «Тіпті табиғатында жақсы дауысты тек ән айту үшін ғана емес, сөйлеу үшін де дамыту керек».

Дұрыс айтылу, жақсы дикция, қалыптастырып дамытқан тыныс және дауыс актерге, режиссерге, мұғалімге, оқырманға сөзбен әрекет ете білу, сендіру, алаңдату, тыңдаушыларды жанашырлық таныту үшін қажет [3].

Сөз жақсы да, жаман да емес; ол көмектесе алады, бірақ зиян келтіруі немесе жоюы мүмкін.

Сөздердің айтылуын анықтайтын ережелер айтылу немесе орфоэпиялық нормаларды құрайды. Оларды сақтаудың тәжірибелік маңызы зор, өйткені олардың бұзылуы тыңдаушыларды сөз мазмұнынан алшақтатады. Орфоэпиялық нормаларды қазақ тілінің әсемдігі мен сұлулығын бағалайтындардың бәрі сақтауы керек.

Сөйлеу мәдениетін игеру сөздердің үлкен қорын жинақтауға, олардың мағыналарын, реңктері мен стилистикалық түстерін білуге, бірқатар синонимдерден дәл таба білуге, орфоэпиялық нормаларды, дәлдікті, образдылықты, фразаны дұрыс құра білуге дейін азаяды [11].

Тілдің лексикалық құралдарын таңдағанда фонетикалық жағына, сөйлеудегі дыбыс мәселелеріне назар аудару керек. Бірдей дыбыстардың сәтсіз үйлесуі немесе жақындығы сөйлеуді қажетті үйлесімділіктен, әуезділіктен айыруы мүмкін.

Қазақ әдеби тілінде енгізілген үлкен мүмкіндіктер сөздер мен сөз тіркестерін таңдауды ең дәл, мақсатты етуге мүмкіндік береді, сөздер әр жағдайда ұсынылған материалдың мазмұнына сәйкес келеді.

Сөздердің сәтсіз орналастырылған тәртібі фразаның мағынасын бұрмалайды, түсініксіздікке әкеледі. Тіл мәдениеті, сайып келгенде, ой мәдениеті. Жақсы жазу және сөйлеу үшін, ең алдымен, дұрыс ойлау керек.

Тілдің немқұрайлылығы бұлыңғыр ойлаудан туындайды.

Сөйлеудің маңызды кемшіліктерінің бірі – көпсөзділік. Көпсөзділік тіпті ең қысқа сөйлемде де артық сөздердің болуымен көрінуі мүмкін [6].

«Көпсөзділіктен сақ болыңдар!» Бұл сөз бүгін де маңыздылығын жоғалтқан жоқ. Көпсөзділік адамды жалықтырады. Сөзге берілген ең пуыр сын мына бір сөйлемде айқын жазылған: «Баяндама сағат сегізде басталды, мен сағатқа он бірінші рет қараған кезде, тоғыз жарым болды». Жалықтыратын шешенді ешқашан, ешқайда да бағаламаған.

«Нағыз шешендік – бұл қажетті нәрсенің барлығын айту; бірақ тек қажеттіні ғана айту» (Ларошфуко). Ежелгі спартиандар көпсөзділікті еш ұнатпайтын. Бірде, аштық кезінде басқа қаладан келген хабаршы ұзақ уақыт бойы сөйлеп бір қап астық сұрады. Спартиандық одан бас тартты: «Біз сіздің сөзіңіз аяқталғанша басында айтқаныңызды ұмыттық, сондықтан сөзіңіздің мәнін түсінбедік» деді. Екінші хабаршы бос сөмкені көрсетті және тек қана: «Көрдіңіз бе: ол бос, өтінемін, оған бірдеңе салыңыз»,– деді. Спартиан тілегін орындады, да

былай деді: «Келесі жолы қысқа сөйлеңіз. Қап бос екенін көреміз, ал оны толтыру туралы айтпауыңызға да болады» [5].

Құқық қорғау органдары қызметкерлерінің сөзіндегі ақаулар, әрине тыңдаушысына кедергі келтіреді. Сондықтан сөйлеуді жетілдіруді мақсат етіп, әр адам қол жеткізу үшін әдеби тілдің нормаларын, тұжырымдарды құру ережелерін, сөйлеу әрекетінің психологиялық заңдылықтарын зерттеу жеткіліксіз екенін түсінуі керек. Маңызды шарт – үнемі өзін-өзі дамыту. Табысқа белгілі бір уақыттан кейін және тек мақсатты жұмыстың арқасында қол жеткізуге болады [4].

Қорытындыласақ, ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениеті бұл сұрақтар белгілі күрделілікті білдіретінін және әрбір білімді тұлғаның өзіне мұқият қарауды қажет ететінін көрсетеді [6].

Тіл мәдениеті сөйлеу мәдениетімен тығыз байланысты. Тіл – білім берудің тиімді құралы және сіз бұл құралды шебер қолдана білуіңіз керек, оны жақсы игеруге тырысуыңыз керек. Мәдениеттің гүлденуі жазбаша және ауызша түрде тіл мәдениетінің дамуымен тығыз байланысты [6]. Тілдің тазалығы, сөйлеудің жоғары мәдениеті, тілдік нормаларды мұқият сақтау үшін шұғыл және күнделікті күрес қажет. Құқық қорғау органдары қызметкерлері тілінің тазалығы, сөздерінің жоғары мәдениеті және тілдік нормаларын мұқият сақтауы үшін күнделікті күрес жалғаса бермек.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика для юристов [Текст]/ Л.А. Введенская Л.А., Л.Г. Павлова. – Р-н-Д.: Феникс. 2009. – 576с.
2. Винокур Г. О. Из беседы по культуре речи [Текст]/ Г.О. Винокур. – М.: Русская речь. 1957. - 329 с.
3. Казачек И.А. Теория и методика формирования речевой культуры [Текст]/ И.А. Казачек. – СПб, 2007. – 200с.
4. Кузнецов И.Н. Современная деловая риторика [Текст]/ – М.: Гроссмедиа, 2008. – 338с.
5. Хайнц Леммерман Учебник риторики. Тренировка речи с упражнениями [Текст]/ – М.: «Интерэксперт». 1999. – 256 с.
6. Розенталь Д.Э. Культура речи [Текст]/ Д.Э. Розенталь – Изд. Московского университета. 1960. – 107 с.
7. Розенталь Д.Э., Голуб И.Б. Секреты стилистики. Правила хорошей речи [Текст]/ Д.Э. Розенталь, И.Б. Голуб – М.: Айрис Пресс. 1998. – 205 с.
8. Скотт С. Разговор по существу [Текст]/ С. Скотт. – М.: Манн, 2014. – 320с.
9. Поль Л. Сопер Основы искусства речи [Текст]/ Л. Поль. 1958. – 311с.
10. Тронский И.М. История античной литературы [Текст]/ И.М. Тронский. – М.: Высшая школа. 1988. – 464 с.
11. Федосов И.А. Культура речи. Издательство Ростовского университета [Текст]/ И.А. Федосов. 1979. – 109 с.
12. Цейтлин С.Н. Речевые ошибки и их предупреждение – М.: Просвещение. 1982. – 128 с.
13. Марк Тулий Цицерон. Три трактата об ораторском искусстве/Пер. с лат. Ф.А. Петовкого, И.П. Стрельниковой, М.Л. Гаспарова.– М: Научно издательский центр «Ладомир», 1994. – 475 с.
14. Чистякова Н.А., Вулих Н.В. История античной литературы. – М.: Высшая школа, 1971. – 455 с.

List of references

1. Vvedenskaya L.A., Pavlova L.G. Rhetoric for lawyers. -576p.
2. Vinokur G. O. From the conversation on the culture of speech. Moscow: Russian Speech. 1957. - 329p.
3. Kazachek I.A. Theory and methodology of speech culture formation. St. Petersburg, 2007. -200p.
4. Kuznetsov I.N. Modern business rhetoric. Moscow: Grossmedia. 2008. -338p.

5. Heinz Lemmermann Textbook of rhetoric. Speech training with exercises. M.: "Interexpert". 1999. - 256p.
6. Rosenthal D.E. Culture of speech. Publishing house of the Moscow University. 1960. -107p.
7. Rosenthal D.E. Golub I. B. Secrets of stylistics. Rules of good speech. Moscow: Iris Press. 1998.— 205p.
8. Scott S. Conversation on the merits. M.: Mann, Ivanov and Ferber. 2014. -320p.
9. Paul L. Soper Fundamentals of the art of speech. 1958. -311p.
10. Tronsky I.M. History of ancient literature. Moscow: Higher School. 1988. -464p.
11. Fedosov I.A. Culture of speech. Publishing house of Rostov University. 1979.109p
12. Tseitlin S.N. Speech errors and their prevention. Moscow: Prosveshchenie. 1982. -128p.
13. Marcus Tullius Cicero. Three treatises on oratory. Moscow: Nauka, 1972. -475p.
14. Chistyakova N. A., Vulikh N. V. History of ancient literature. Moscow: Vysshaya shkola. 1971.-455p.

Автор туралы мәлімет

Ока Ардак – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы кәсіби-психологиялық даярлық және ПО-ын басқару кафедрасының доценті, филология ғылымдарының кандидаты, полиция майоры

Ока Ардак – доцент кафедры профессионально-психологической подготовки и управления ОВД Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, кандидат филологических наук, майор полиции

Ока Ардак – associate professor of the Chair of professional-psychological training and management of internal Affairs Bodies of Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Yesbolatov, c.ph.s, major of police

Б.С. Мұхаметжанов¹, Н.Қ. Саттаров¹, Б.Б. Тельтаев¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы

ВЕДОМСТВОЛЫҚ ЖОО-ҒЫ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МЕН СПОРТ – ӘЛЕУМЕТТІК ФЕНОМЕН

Мақалада дене шынықтыру мен спортты әлеуметтік феномен ретінде анықтай отырып, дене шынықтырудың, спорттың, дене тәрбиесінің, дене дамуының, кәсіби-қолданбалы дене шынықтырудың, сауықтыру-оңалту дене шынықтыруының, гигиеналық және рекреативті дене шынықтырулардың түсініктері мен олардың қолданылуы нақтыланады.

Мотивациялық құнды және конструктивті құраушы бөліктердің дене шынықтыруға қатысты қажеттілігі сипатталады. Мотивациялық құнды құраушы бөліктердің теориялық, әдістемелік және практикалық білімдер, сендіру, қажеттілік, ниет, қызығушылық, қарым-қатынас, құнды бағдарлар, эмоциялар, ерік, күш-жігер сынды жіктемелері зерделенеді. Конструктивті құраушы бөліктердің дене тәрбиесінің кәсіби бағыты, қоғамға қажетті жеке қажеттіліктер, объективті және субъективті көрсеткіштер тектес элементтері зерттеледі.

Дене шынықтыру мен спорт қажеттіліктерінің жүйесі негізінде туындайтын ниеттің түрлері қарастырылады. Спорттық және дене шынықтыру қызметінің ниеттері мен мақсаттары негізінде туындайтын қызығушылық басты тетіктері анықталады. Тұлғаның қалыптасқан дене шынықтыру деңгейі туралынақты нысандар тұжырымдалады.

Түйінді сөздер: дене шынықтыру, спорт, қозғалыс, дене тәрбиесі, дене дайындығы, дене дамуы, спорттық қажеттілік, спорттық қызығушылық, спорттық ниет, спорттық ерік, күш-жігер.

Физическая культура и спорт в ведомственных вузах – как социальные феномены

В статье, определяя физическую культуру и спорт как социальный феномен, уточняются понятия физической культуры, спорта, физического воспитания, физического развития, профессионально-прикладной физической культуры, оздоровительно-реабилитационной физической культуры, гигиенической и рекреативной физической культуры и их применение.

Характеризуется потребность мотивационно-ценностных и конструктивно составляющих частей в отношении физической культуры. Изучаются теоретические, методические и практические знания составляющих мотивационную ценность частей, таких как убеждение, потребность, мотив, интерес, общение, ценностные ориентации, эмоции, воля, сила. Исследуется профессиональная направленность физического воспитания конструктивно составляющих частей, личностные потребности, необходимые обществу, элементы объективных и субъективных показателей.

Рассматриваются виды мотивов, возникающие на основе системы потребностей физической культуры и спорта. Определяются основные механизмы интереса, возникающие на основе мотивов и целей спортивной и физкультурной деятельности. Формулируются конкретные формы сформированного уровня физической подготовленности личности.

Ключевые слова: физическая культура, спорт, движение, физическое воспитание, физическая подготовка, физическое развитие, спортивная потребность, спортивный интерес, спортивный мотив, спортивная воля, сила.

Physical culture and sports in departmental universities-as social phenomena

In the article, defining physical culture and sport as a social phenomenon, the concepts of physical culture, sports, physical education, physical development, professionally applied physical culture, health-improving and rehabilitation physical culture, hygienic and recreational physical culture and their application are clarified.

The need for motivational-value and constructive components in relation to physical culture is characterized. Studied are theoretical, methodological and practical knowledge of the parts that make up the motivational value, such as belief, need, motive, interest, communication, value orientations, emotions, will, strength. The professional orientation of physical education of constructive components, personal needs necessary for society, elements of objective and subjective indicators are investigated.

The types of motives arising on the basis of the system of needs of physical culture and sports are considered. The main mechanisms of interest, arising on the basis of the motives and goals of sports and physical culture, are determined. Concrete forms of the formed level of physical fitness of a person are formulated.

Key words: physical culture, sports, movement, physical education, physical fitness, physical development, sports need, sports interest, sports motive, sports will, strength.

«Шынықтыру» түсінігін қызметтің әртүрлі салаларындағы тұлғаның басым мүмкіндіктерін ашу деңгейі ретінде анықтауға болады.

Дене шынықтыру – жалпы адамзат мәдениетінің органикалық бөлігі, оның ерекше өзіндік саласы.

Өзінің негізінде дене шынықтыру -қажетті ілімдер мен дағдыларды, дене сапасын тиімді қалыптастыруға және де денсаулықтың жай-күйі мен жұмысқа қабілеттілікті оңтайландыруға мүмкіндік беретін дене жаттығулары нысанындағы қозғалыс қызметі.

Қозғалыс ілімдері мен дағдыларын жетілдірудің дене дайындығы мен дәрежесі, дене күші дамуының жоғары деңгейі, спорттық жетістіктер, міне-құлықтық, эстетикалық және зияткерлік даму – дене шынықтырудағы қызмет нәтижесі болып табылады.

Осыған орай, *дене шынықтыру* – бұл қоғаммен адамның дене дайындығын дамыту, оның денсаулығын жақсарту мен дене белсенділігін жетілдіру мақсатында құрылатын және қолданылатын, рухани және материалды құндылықтар жиынтығын білдіретін әлеуметтік қызметтің саласы, мәдениеттің құрамдас бөлігі.

И.В. Герасимовтың пайымдауынша, *спорт* – бұл адамның басым мүмкіндіктері салыстырыла отырып бағаланатын, бәсекелестік жарыс қызметін қолдану мен оған дайындық үрдісіне негізделген дене тәрбиесінің құралы мен әдісі, дене шынықтырудың құрамдас бөлігі [1, 13 б.]. Осы ретте адам өзінің мүмкіндіктерінің шегін кеңейтуге ұмтылады, бұл жетістіктер мен сәтсіздіктерден туындайтын эмоционалдық сезімдердің ортасы, жантебіренетін көрініс, адамды тәрбиелеудің және оның өзін-өзі тәрбиелеу құралы, сонымен қатар, осы кезде адамдар арасындағы қарым-қатынастардың күрделі үрдістері бірге жүреді. Спорт – бұл бәсекелестік сипатқа ие жарыс қызметі және оған арнайы дайындық. Ол нақты ережелер мен жүріс-тұрыс нормаларына сәйкес іске асырылады. Оның барысында адамның дене дайындығы, психикалық және мінез-құлықтық сапаларын жұмылдыруды талап ететін жеңіске деген ұмтылыс пен жоғары жетістіктерге жету жарқын көрініс табады. Сондықтан да, жарыстарда өзін жақсы қырынан көрсеткен адамдардың спорттық ұстанымы мен мінезі оң бағасын табады. Соған сәйкес, спортпен шұғылдану – дене дайындығы мен рухани қажеттілік болып саналады.

А.И. Ивановтың пікіріне сүйенетін болсақ, *дене тәрбиесі* – өмірге қажетті маңызды қозғалыс ілімдері мен дағдыларын алу, дене қабілеттері мен мүмкіндіктерін жан-жақты дамыту сияқты адамдардың дене дайындығының негізін сипаттайды [2, 37 б.]. Дене жаттығулары мен оларды орындау ережелерінің көмегімен адамда қозғалыстарды сараланған түрде басқару мен оларды әртүрлі үйлесімдерде қолдану қабілеттерінің қалыптасуы; кеңістікте қозғалуда (жаяу жүрудің, жүгірудің, жүзудің, конькимен және шаңғымен жүгірудің және т.с.с. негізгі тәсілдері), кедергілерден өтуде (қылыштасуда, ауыр снарядтарды көтеруде және тасымалдауда, волейбол, баскетбол, гандбол, футбол, теннис және басқа да ойын түрлерін ойнауда) дене күшін біркелкі қолдануға арналған жаттығулар жүйесі дене тәрбиесінің негізгі элементтері болып табылады.

В.А. Овчинников *дене дамуын* – «бұл адам өмірінің барысындағы оның ағзасының құрылуының биологиялық үрдісі, жаратылыстық морфологиялық және функционалдық қасиеттерінің өзгерісі» деп түсінеді [3, 128 б.] (денесінің өлшемі мен салмағы, кеуде қуысының өлшемі, өкпесінің сыйымдылығы, оттегіні жұмсауы, жылдамдығы, төзімділігі, икемділігі және т.б.).

Дене дамуын басқаруға болады, себебі, оның негізінде ағзаны жаттықтырудың биологиялық заңы мен оның нысандары мен қызметтерінің біртұтастық заңы қызмет етеді.

Кәсіби-қолданбалы дене шынықтырудың септігінен қандай да болмасын мамандықты игеру мен жұмысты тиімді орындаудың жаңа бағыттары қалыптасады [4, 17 б.]. Іс жүзінде бұл бастапқы гимнастика, дене шынықтыру үзілістері, дене шынықтыру жаттығулары, жұмыстан кейінгі оңалту жаттығулары және т.б. Кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру құралдарының мазмұны мен құрамы, оларды қолдану тәртібі жұмыс үрдісінің ерекшеліктеріне қарай анықталады. Ішкі істер органдары қызметкерлерінің қызметі шарттарында ол қызметтік-қолданбалы дене шынықтыру сипатына ие болады.

Ю.В. Мухановтың пікірінше, *сауықтыру-оңалту дене шынықтыруы* сырқат, жарақат, күйзелу және т.б. себептердің салдарынан бұзылған немесе жоғалған ағза қызметтерін қалпына келтіру мен ауруларды емдеу құралдары ретінде дене жаттығуларын қолданумен байланысты [5, С. 28]. Емдік бағыттағы дене шынықтыру оның бір түрі болып табылады. Ол бәсең, сатылы, жаттығу және т.б. түрде қолданылуы мүмкін, оның нысандары ретінде жеке сеанстар мен процедуралар, жаттығу түріндегі сабақтар және т.б. болуы мүмкін.

Дене шынықтырудың басқа да түрлеріне *гигиеналық және рекреативті дене шынықтыруларды* жатқызуымызға болады. Гигиеналық дене шынықтыру күнделікті тұрмыс шеңберінде жүзеге асырылады, яғни, таңертеңгі жаттығу, серуендеу және де елеулі күш түсірілумен байланысты күнделікті басқа да дене жатығулар. Рекреативті дене шынықтыру белсенді демалыс барысында іске асырылады, яғни, туризм, дене шынықтырумен және емдеумен байланысты көңіл көтерулер.

Дене шынықтыру құралдары ретінде дене жаттығулары, табиғаттың сауықтыру тылсым күштері (күн, ауа мен су, олардың шынықтыру әсерлері), гигиеналық факторлар (жеке гигиена – күн тәртібі, ұйқы гигиенасы, тамақтану режимі, еңбектену тәртібі, дене гигиенасы, спорттық киім гигиенасы, дене шынықтырумен және еңбекпен шұғылдану орнының гигиенасы, зиян әдеттер бас тарту) қолданылады. Аталғандардың кешенді ықпал етуі сауықтыру және дамыту эффектісін қамтамасыз етеді.

Қазақстан Республикасы ПО-ғы дене дайындығы – бұл ПО қызметкерлерінің жедел-кәсіби қызметтерінің ерекшеліктерін ескере отырып жүзеге асырылатын, оларды дене тәрбиесі тұрғысынан жетілдірудің мақсатты басқарылатын үрдісі.

Тұлғаның дене шынықтыруы – бұл жеке тұлғаның жалпы және кәсіби мәдениетінің өзгеруінен бастау алатын әлеуметтік-мәдени тұрмыс негізі. Ол адамға қатысты білімдердің, пайымдаулардың, құнды бағдарлардың біртұтастығынан және оларды практикада сіңіруден көрініс таба отырып, мотивациялық құнды және конструктивті құраушы бөліктерден тұрады.

Мотивациялық құнды құраушы бөлік дене шынықтыруға қатысты қажеттіліктен туындаған білімдердің, пайымдаулардың, қызығушылықтар мен ниеттердің, тұлғаның ұйымдастырушы және бағыттаушы ерік-жігерінің, дене шынықтырудың құндылықтарын игеруге бағытталған танымдық және практикалық қызметтің, салауатты өмір сүру салтына ұмтылудың, дене жетілдірілуінің белсенді жағымды эмоционалды қарым-қатынастарына көрсетеді.

Дене шынықтыру аясындағы тұлғаның ой-өрісін оның *білімдері* анықтайды. В.А. Овчинников оларды *теориялық, әдістемелік және практикалық* түрлерге бөліп қарастырған [6, 149 б.]. Теориялық білімдер дене шынықтырудың даму тарихын, қозғалыс қызметіндегі адам ағзасы жұмысының және қозғалыс әрекеттерін орындаудың заңдылықтарын, дене шынықтыру тұрғысынан өзін-өзі тәрбиелеу мен өзін-өзі дамытуды

камтиды. Бұл білімдер «Неге?» деген сұрақпен байланысты және оған жауап беру үшін, тиісті түсінік беру үшін қажетті. Әдістемелік білімдер «Теориялық білімдерді практикада қалай қолдануға болады?», «Дене шынықтыру тұрғысынан қалай өз бетімен білім алуға, дамуға, жетілдірілуге болады?» деген сұрақтарға жауап не түсінік алуды қамтамасыз етеді. Практикалық сұрақтар «Қандай да болмасын дене жаттығуларын, қозғалыс әрекеттерін қалай тиімді орындауға болады?» деген сұрақтың жауабы мен түсінігін сипаттайды.

Білімдер дене шынықтыру мен спорт қызметі үрдісінде тұлғаның жеке танымы үшін қажетті. Бұл алдымен, өзін-өзі тануға қатысты, яғни, өзін жеке тұлға ретінде тануға, өзінің қызығушылықтарын, мүдделері, ұмтылыстарын, уайымдарын тануға байланысты. Өзін-өзі танумен бірге жүретін әртүрлі эмоцияларды уайымдау жеке тұлғаның өзіне деген қарым-қатынасты және оның өзіндік бағасын қалыптастырады.

Оның мазмұнды (білім) және эмоционалды (қарым-қатынас) деп аталатын екі қыры болады. Өзі туралы білімдер басқалар туралы және үлгі тұтарлық тұлғалар туралы білімдермен арақатынаста болады. Нәтижесінде жеке тұлғада басқалардан салыстырмалы түрде алғанда не артық, не кем деген және де үлгі тұтарлық тұлғаларға қалай сәйкес келу керек деген пікір пайда болады. Сондықтан да өзін-өзі бағалау – бұл жекелеген мүмкіндіктерді жай ғана мәлімдеу емес, ал өзін-өзі салыстармалы түрде тану нәтижесі.

Сендіру дене шынықтыру аясындағы жеке тұлғаның бағамдаулары мен көзқарастарын бағыттауды анықтайды, оның белсенділігін оятады және де оның жүріс-тұрыс қағидалары болып бекиді. Олар білім алушылардың дүниетанымын көрсетеді және олардың іс-әрекеттеріне ерекше маңыздылық пен бағыттылықты береді.

Дене шынықтырудағы қажеттіліктер – бұл тұлғаның жүріс-тұрысындағы басты ынталандырушы, бағыттаушы және реттеуші күш. Олардың ауқымы кең болып келеді, яғни, қозғалыс пен дене жүктемесіне, қарым-қатынас орнатуға, сөйлесуге, бос уақытты достарының ортасында өткізуге, ойындарға, сауықтарға, демалысқа, эмоционалды босануға, өзінің тұжырымын бекітуге, өзіндік пікірін бекітуге, танымға, эстетикалық рахаттануға, спорттық дене шынықтыру жаттығуларының сапасын жақсартуға, жайлылыққа және т.б. қажеттілік.

Қажеттіліктер – уайымдау, жағымды және жағымсыз сезім, рахаттану немесе наразылық таныту эмоцияларымен тығыз байланысты.

Қажеттіліктерді қанағаттандыру жағымды (қуану, бақыт), қанағаттандырмау – жағымсыз (үмітсіздік, көңілі қалу, қайғы) эмоциялармен ілесіп жүреді. Адам әдетте, туындаған қажеттілікті қанағаттандыруға және жағымды эмоцияларды алуға мүмкіндік беретін қызмет түрін таңдайды.

Қажеттіліктер жүйесі негізінде туындайтын *ниет* – жеке тұлғаның бағыт-бағдарын анықтайды, оны белсенділік танытуға ынталандырады және жұмылдырады [7, 83 б.]. *Ниеттің* келесідей түрлерін бөлім қарастыруға болады:

- өзін-өзі дамыту екпінін тездетуге, өзінің ортасында лайықты орын алуға, сый-құрметке қол жеткізуге ұмтылумен байланысты дене шынықтыру тұрғысынан жетілдірілу;

- достарымен бірге болу, олармен қарым-қатынаста болу, ынтымақтастықта болу тілегімен ұласатын достық сыйластық;

- дене шынықтыру бойынша сабақтарға қатысу, оқу бағдарламасы талаптарын орындау қажеттіліктерімен байланысты міндеттілік;

- өзінің ортасында ерекшеленуге, өзін көрсетуге, беделге ие болуға, өзінің бағасын көтеруге, өз қатарында бірінші болуға, неғұрлым көп жетістікке жетуге деген ұмтылысты сипаттайтын бәсекелестік;

- спорттық дене шынықтыру қызметінде жетістікке жеткен немесе жаттығулар нәтижесінде ерекше сапа мен жетістіктерге жеткен тұлғаларға ұқсауға деген ұмтылыспен байланысты еліктеушілік;

- қандай да болмасын маңызды нәтижеге қолжеткізуге деген ұмтылысты анықтайтын спорттық қайсарлық;
- қызмет нәтижесіне емес, жаттығу үрдісіне зейін қойылған процессуалдық;
- ойнау, жүйкені демалдыру, демалыс ретіндегі ойын-сауықтық;
- қолайлы және т.б. жағдайларда дене шынықтыру жаттығуларымен шұғылдануға деген ниетті анықтайтын жайлылық.

Дене шынықтыру мен спорттық жаттығуларға курсанттар мен тыңдаушылардың мүдделігін оятуда *қызығушылық* тетігінің маңызы зор. Олар маңыздылық пен эмоционалды тартымдылыққа ие объектіге тұлғаның селективті көзқарасын көрсетеді. Қызығушылықты бағамдау деңгейі төмен болған кезде, эмоционалды тартымдылық басымдылыққа ие болады. Бұл деңгей неғұрлым жоғары болатын болса, объективті маңыздылық соғұрлым елеулі мәнге ие болады. Қызығушылықта жеке тұлғаның қажеттіліктері мен оларды қанағаттандыру тетіктері көрініс табады. Егер де қажеттілік белгілі бір затты иемдену ниетін тудырса, онда онымен жақын танысу қызығушылығы пайда болады.

Қызығушылық құрылымында *эмоционалды, танымдық және мінез-құлықтық* құраушы бөліктер жіктеледі. Біріншісі, жеке тұлғаның белгілі бір объектіге немесе қызметке қарым-қатынасы қандай да болмасын сезімге бой алдыратынымен байланысты. Рахаттану, қанағаттану, қажеттілік ауқымы, жеке бағамының маңыздылығы, өзіндік менмендігінің қанағаттануы және т.б. оның көрсеткіштері болуы мүмкін. Екінші құраушы бөлік, объектінің қасиеттерін сезінумен, қажеттілікті қанағаттандыру үшін оның жарамдылығын түсінумен, сонымен қатар, туындаған қажеттілікті қанағаттандыру үшін қажетті тетіктерді іздеумен және таңдаумен байланысты. Спорт және дене шынықтыру жаттығуларының қажеттілігіне сенімділік, жаттығулардың жеке-дара қажеттілігін сезіну, белгілі бір білім деңгейі, танымға деген ұмтылыс және т.б. бұл құраушы бөліктің көрсеткіштері болуы мүмкін. Мінез-құлықтық құраушы бөлікте қызметтің ниеті мен мақсаттары, сонымен қатар, қажеттілікті қанағаттандырудың түпкілікті тәсілдері көрініс табады.

Қызығушылықтар әдетте спорттық және дене шынықтыру қызметінің ниеттері мен мақсаттары негізінде туындай отырып, төмендегілермен байланысты болады:

- жаттығу үрдісін қанағаттандырумен (бірқалыптылығы, эмоционалдылығы, жаңашылдығы, әртүрлілігі, қарым-қатынас орнатылуы және т.б.);
- жаттығулардың нәтижелерімен (жаңа білімдерді, ілімдер мен дағдыларды алу, әртүрлі қозғалыс әрекеттерін игеру, өзін-өзі сынау, көрсеткішті жақсарту және т.б.);
- жаттығулардың келешегімен (жеке қасиеттерді дене шынықтыру тұрғысынан жетілдіру, үйлесімді түрде дамыту, тәрбиелеу, денсаулықты нығайту, спорттық біліктілікті көтеру және т.б.).

Егер де тұлғаның спорттық және дене шынықтыру қызметінде ешқандай мақсаты болмаса, онда оның оған деген қызығушылығы жоқ.

Қарым-қатынас өмірдегі дене шынықтырудың пәндік бағдарын нақтылайды, оның әлеуметтік және жеке маңыздылығын анықтайды. Белсенді-жағымды, бәсең-жағымды, бей-тарапты, бәсең-жағымсыз және белсенді-жағымсыз қарым-қатынас түрлері бөліп қарастырылады.

Құнды бағдарлар – өмірдегі және кәсіби қызметтегі дене шынықтыруға деген жеке тұлғаның қарым-қатынастар жиынтығын көрсетеді.

Эмоциялар – құнды бағдарлардың мазмұны мен мәнін тереңінен сипаттайтын маңызды құраушы бөлік. Эмоцияның көмегімен рахаттану, қанағаттану, қажеттілік аумағы, жеке маңыздылықтың бағамы, жеке менмендіктің қанағаттануы көрініс табады.

Ерік, күш-жігер қойылған мақсаттар мен қабылданған шешімдерге сәйкес жеке тұлғаның жүріс-тұрысы мен қызметін реттейді. Ерік, күш-жігер ниеттің беріктігімен анықталады, яғни, егер де мен мақсатқа жеткім келсе, онда неғұрлым қарқынды, неғұрлым ұзақ ерік пен күш-жігерді көрсетемін.

Адам әртүрлі дене жаттығуларын игеріп және оларды белсенді қолданып, өзінің дене жай-күйі мен дайындығын жақсартып, денесінің шынықтырылуын жетілдіреді. Денесінің шынықтырылуын жетілдіру – өзінің басым күштерін толығымен іске асыруға мүмкіндік беретін тұлғаның дене мүмкіндіктерінің дәрежесін көрсетеді.

Денесінің шынықтырылуын жетілдіруді спорттық және дене шынықтыру қызметінің таңдалған түрі арқылы тұлғаның толық дамуға ұмтылысын сипаттайтын динамикалық жай-күй ретінде қарастыруға болады. Осыған сәйкес, тұлғаның морфологиялық-функционалдық және әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктеріне, оның жеке-даралық тұрғыдан ашылуы мен дамуына мейлінше сәйкес келетін құралдарды таңдау қамтамасыз етіледі. Сондықтан да, дене шынықтыру тұрғысынан жетілу тек болашақ маманның сапасы ғана емес, ал оның жеке құрылымының қажетті элементті болып табылады.

Конструктивті құраушы бөлік өз құрамына білім алушыларға қажетті, спорттық және дене шынықтыру қызметінің негізгі түрлерін кірістіреді, яғни, бұл қоғамдық және жеке мүдделерді біріктірудің тиімді механикаларының бірі – қоғамға қажетті жеке қажеттіліктерді қалыптастыру [8, 372 б.]. Жеке тұлғаның дене шынықтыру және рухани аясын дамытатын, оның ережелерімен, үлгілік нысандарымен және құнды бағдарларымен аясы кеңітін қарым-қатынастар оның ерекше маңызы болып табылады. Осы орайда, оның маңызды күштері сыртқы нәтижеге айналу үрдісі жүреді. Осы тектес қызметтің толық сипаты оны жеке тұлғаның әлеуметтік белсенділігін көтерудің құралына айналдырады.

Тұлғаның дене шынықтыруы құрылымының негізгі құраушылары *дене тәрбиесінің кәсіби бағытынан* өзінің көрінісін табады.

Тұлғаның қалыптасқан дене шынықтыруы туралы пікір білдіру критерийлері ретінде объективті және субъективті көрсеткіштерді атап өтсе болады. Оларға арқа сүйей отырып, қызметтегі дене шынықтырудың маңызды қасиеттері мен көрініс табу шектерін анықтауға болады. Оларға келесілерді жатқызуға болады:

- дене шынықтырудағы қажеттіліктер мен оларды қанағаттандыру тәсілдерін ұғыну дәрежесі;

- спорттық және дене шынықтыру қызметіне қарқынды қатысу (уақыт бөлу, үнемі);

- аталған қызметтің күрделілік сипаты мен шығармашылық деңгейі;

- спорттық және дене шынықтыру қызметінде жеке тұлғаның эмониналды ерік, күш-жігерінің және мінез-құлық көріністерінің айқындалуы (өзінділік, бірбеткейлік, мақсаттылық, өзін-өзі ұстай білуі, ұжымшылдық, патриотизм, еңбексүйгіштік, жауапкершілік, тәртіптілік);

- қанағаттану дәрежесі және орындалатын қызметке қатынасы;

- дене шынықтырудағы өзін-өзі қызметпен қамтуының, өзін-өзі ұйымдастыруының, өзі білім алуының, өзі тәрбиеленуінің, өзін-өзі жетілдіруінің көрініс табуы;

- дене бітімін жетілдіру деңгейі және оған қатынасы;

- дене бітімін жетілдіру үшін қажетті құралдарды, әдістерді, ілімдер мен дағдыларды игеруі;

- спорттық және дене шынықтыру қызметінің практикасында шығармашылық бағытта қолдану үшін дене шынықтыру бойынша ғылыми-практикалық білімдерді игеру жүйелілігі, тереңдігі мен икемділігі;

- оқу және кәсіби қызметте салауатты өмір салтын ұйымдастыруда спорттық және дене шынықтыру қызметінің білімдерін, ілімдерін, дағдылары мен тәжірибесін қолдану диапазонының ауқымы мен жүйелілігі.

Қорыта келгенде, ішкі істер органдары қызметкерлерінің қалыптасқан дене шынықтыру деңгейі туралы дене тәрбиесіне деген және оның құндылықтарына деген жеке қатынастар көрініс табатын нақты нысанда тұжырымдауға болады. Ішкі істер органдары қызметкерлерінің қажеттіліктері мен оның қабілеттерінің күрделі жүйесі – қоғамның дене шынықтыруды игеру шарасы ретінде, сонымен бірге, оған деген шығармашылықты көрсету шарасы ретінде нақтыланады.

Пайдаланылган дереккөздер тізімі

1. Герасимов И.В. Формирование морально-волевых и психологических качеств сотрудников ОВД в процессе занятий по физической подготовке [Текст]: Научно-практическое пособие/ И.В. Герасимов. – Екатеринбург: Урал. юрид. ин-т МВД России. – 2011. – 28 с.
2. Иванов А.И. Организация физической подготовки на этапе начальной профессиональной подготовки сотрудников ОВД [Текст]: Учебно-методическое пособие/ А.И. Иванов – Волгоград: МВД РФ ВА. – 2010. – 118 с.
3. Овчинников В.А. Управление профессионально-прикладной физической подготовкой курсантов и слушателей высших образовательных учреждений МВД России [Текст]: Монография/ В.А. Овчинников – Волгоград: Волгоградская академия МВД России – 2010 г. – 304с.
4. Методика обучения силовым упражнениям на гимнастических снарядах: учебно-методическое пособие. – СПб.: СПб УМВД РФ, 2008. – 24 с.
5. Муханов Ю.В. Средства и методы восстановления работоспособности курсантов – спортсменов после физических нагрузок [Текст]: Учебно-методическое пособие/ Ю.В. Муханов. – Белгород: Бел. ЮИ МВД России. – 2010. – 35 с.
6. Овчинников В.А. Теоретические основы физического воспитания [Текст]: Курс лекций/ В.А. Овчинников. – Волгоград: Волгоградская академия МВД России. – 2011. – 210 с.
7. Организация и методика проведения занятий по специальной физической подготовке в образовательном учреждении МВД России: учебно-методическое пособие – М.: ЦОКР МВД России, 2008. – 214 с.
8. Физическая культура и физическая подготовка [Текст]: Учебник – М.:ЮНИТИ – ДАНА, 2009. – 432 с.

References:

1. Gerasimov I.V. Formirovanie moral'no-volevyh i psihologicheskikh kachestv sotrudnikov OVD v processe zanyatij po fizicheskoj podgotovke: Nauchno-prakticheskoe posobie. - Ekaterinburg: Ural. jurid. in-t MVD Rossii. - 2011. - 28 s.
2. Ivanov A.I. Organizaciya fizicheskoj podgotovki na etape nachal'noj professional'noj podgotovki sotrudnikov OVD: Uchebno-metodicheskoe posobie: - Volgograd: MVD RF VA. - 2010. - 118 s.
3. Ovchinnikov V.A. Upravlenie professional'no-prikladnoj fizicheskoj podgotovkoj kursantov i slushatelej vysshih obrazovatel'nyh uchrezhdenij MVD Rossii: Monografiya. – Volgograd: Volgogradskaya akademiya MVD Rossii - 2010 g. – 304 s.
4. Metodika obucheniya silovym uprazhneniyam na gimnasticheskikh snaryadah: uchebno-metodicheskoe posobie. – SPb.: SPb UMVD RF, 2008. – 24 s.
5. Muhanov YU.V. Sredstva i metody vosstanovleniya rabotosposobnosti kursantov – sportsmenov posle fizicheskikh nagruzok: Uchebno-metodicheskoe posobie. – Belgorod: Bel. YUI MVD Rossii. – 2010. – 35 s.
6. Ovchinnikov V.A. Teoreticheskie osnovy fizicheskogo vospitaniya: Kurs lekciy. – Volgograd: Volgogradskaya akademiya MVD Rossii. – 2011. – 210 s.
7. Organizaciya i metodika provedeniya zanyatij po special'noj fizicheskoj podgotovke v obrazovatel'nom uchrezhdenii MVD Rossii: uchebno-metodicheskoe posobie – М.: СОКР МВД России, 2008. – 214 с.
8. Fizicheskaya kul'tura i fizicheskaya podgotovka: Uchebnik – М.: YUNITI – DANA, 2009. – 432 s.

Авторлар туралы мәліметтер

Мұхаметжанов Біржан Сайлаубекұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы дене шынықтыру дайындығы кафедрасы бастығының орынбасары полиция подполковнигі

Саттаров Нұрлан Қадырғажыұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы дене шынықтыру дайындығы кафедрасының аға оқытушысы полиция подполковнигі

Тельтаев Бекжан Бекенович – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы дене шынықтыру дайындығы кафедрасының аға оқытушысы полиция подполковнигі

Мұхаметжанов Біржан Сайлаубекұлы – заместитель начальника кафедры физической подготовки Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова подполковник полиции

Саттаров Нұрлан Қадырғажыұлы – старший преподаватель кафедры физической подготовки Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова подполковник полиции

Тельтаев Бекжан Бекенович – старший преподаватель кафедры физической подготовки Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова подполковник полиции

Mukhametzhonov Birzhan Sailaubekuly – Deputy Head of the Department of Physical Training of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makan Esbulatov, Police Lieutenant Colonel

Sattarov Nurlan Kadyrghazyuly – Senior Lecturer of the Department of Physical Training of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makan Esbulatov, Police Lieutenant Colonel

Teltaev Bekzhan Bekenovich – Senior Lecturer of the Department of Physical Training of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makan Esbulatov, Police Lieutenant Colonel

A.K. Baiseitova¹

¹Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after Makan Esbulatov

LEGAL REGULATION OF ONLINE EDUCATION DURING PANDEMIC

The article discusses the main issues on the organization of distance learning in educational institutions in the context of the World Pandemic of Coronavirus COVID-19. The author studied foreign experience, analyzed regulations regulating the use of remote educational technologies in the educational process, conducted a social survey among teachers and students. The main problems have been identified as well as ways to solve issues regarding distance learning, interaction problems between teachers and students, and conduction of midterm, final control and feedback. The application of methodical forms of training taking into account technical possibilities have been proposed. Recommendations have been made to improve distance learning for teachers and students during the pandemic in educational institutions in Kazakhstan.

Keywords: education, distance learning, student, professors, distance learning technologies, pandemic, educational process, regulations, legal acts.

Пандемия кезіндегі онлайн білім беруді құқықтық реттеу

Мақалада дүниежүзілік covid-19 коронавирусы пандемиясы жағдайында білім беру мекемелерінде қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру бойынша негізгі мәселелер қарастырылады. Автор шетелдік тәжірибені зерттеді, оқу процесінде қашықтықтан білім беру технологияларын қолдану қызметін реттейтін нормативтік-құқықтық актілерге талдау жасады және оқытушылармен студенттерге әлеуметтік сауалнама жүргізді. Қашықтықтан оқытудың, оқытушының білім алушылар мен аралық, қорытынды бақылау және кері байланысты жүзеге асыру, техникалық мүмкіндіктерді ескере отырып сабақтарды өткізудің әдістемелік нұсқаларын қолдану сияқты негізгі проблемалары анықталды және оларды шешу жолдары ұсынылды. Қазақстан Республикасының Білім беру мекемелеріндегі пандемия кезеңінде оқытушылармен білім алушылар үшін қашықтықтан оқыту жұмысын жетілдіру бойынша ұсынымдар ұсынылды.

Түйінді сөздер: білім беру, қашықтықтан оқыту, студент, профессорлық-оқытушылық құрам, қашықтықтан білім беру технологиялары, пандемия, білім беру процесі, нормативтік актілер, құқықтық актілер.

Правовое регулирование онлайн-образования в период пандемии

В статье рассматриваются основные вопросы по организации дистанционного обучения в образовательных заведениях в условиях Всемирной пандемии коронавируса COVID-19. Автором, изучен зарубежный опыт, проведен анализ нормативно-правовых актов регламентирующих деятельность использования дистанционных образовательных технологий в учебном процессе, проведен социальный опрос преподавателей и обучающихся. Выявлены основные проблемы и предложены пути решения дистанционного обучения, преподавателя с обучающимися, такие как осуществления промежуточного, итогового контроля и обратной связи, применения методических форм проведения занятий с учетом технических возможностей. Предложены рекомендации по совершенствованию работы дистанционного обучения для преподавателей и обучающихся в период пандемии в образовательных учреждениях Республики Казахстан.

Ключевые слова: образование, дистанционное обучение, студент, профессорско-преподавательский состав, дистанционные образовательные технологии, пандемия, образовательный процесс, нормативные акты, правовые акты.

Currently, the educational process requires constant improvement, as there is a change in priorities and social values; scientific and technological progress is highly recognized as a means of achieving a level of production that best meets the constantly accelerating needs of a person, the development of spiritual wealth of the individual. Therefore, the current situation in the training of specialists requires a radical change in the strategy and tactics of training in educational institutions. The main characteristics of a graduate of any educational institution are their competence and mobility. In this regard, the emphasis in the study of academic disciplines is transferred to the process of learning itself, the effectiveness of which depends entirely on the cognitive activity of the student.

Success in achieving this goal depends not only on what is learned, but also on how it is learned: individually or collectively, in authoritarian or humanistic settings, based on attention, perception, memory, or the entire personal potential of a person, using reproductive or active learning methods [1].

In the context of the global coronavirus pandemic, our country is undergoing many changes in all spheres of life. In this regard, all educational institutions have been transferred to the distance learning format, and special attention is paid to the quality of the organization, forms and methods of distance learning.

The concept of distance learning, like many others, came to us from the West. Distance learning – interaction between teachers and students at a distance, reflecting all the components inherent in the educational process: goals, content, methods, organizational forms, learning tools and implemented by specific means of Internet technologies or other means that provide interactivity. The essence of distance learning is that it is an independent form of learning; information technology in distance learning is the leading tool [2].

In the Republic of Kazakhstan, the organization of the educational process using distance learning technologies is carried out on the basis of state mandatory standards of education of the corresponding levels of education. Distance learning (distance learning) is a form of education that provides purposeful and methodically organized guidance of educational and cognitive activities and development of individuals who are far from educational organizations, through electronic and telecommunication means [3].

In accordance with paragraph 25 of article 5 of the Law of the Republic of Kazakhstan dated July 27, 2007 «on education» - «The authorized body in the field of education: directs and coordinates the conduct of educational and methodological work, approves the rules for organizing and implementing educational and methodological work in educational organizations, with the exception of educational organizations in the field of culture, rules for organizing the educational process on credit training technology, develops and approves the rules for organizing the educational process on distance educational technologies [4].

According to this document, forms of distance learning are video lectures, television lectures, radio lectures, multimedia lectures, video conferences, tele conferences, independent work of students on electronic educational publications (electronic textbooks, multimedia training programs, simulators, information and reference systems), virtual laboratory workshops (simulation models), computer testing systems, consultations through forums, chats and e-mail.

In order to ensure the quality of education in the transition to distance learning technologies in the period of the pandemic coronavirus infection COVID-19, declared by the world health organization, on the basis of the decision of the Chief state sanitary doctor of the Republic of Kazakhstan from March 12, 2020 No. 20, pursuant to protocols No. 1, dated March 16, 2020 and No. 2 of March 7, 2020 meeting of the State Commission for emergency situations of the Republic of Kazakhstan issued a decree of the Minister of education and science A. K. Aymagambetova «On additional measures to ensure the quality of education during the transition to distance education technologies for the period of the COVID-19 coronavirus pandemic» dated 04.05.2020, No. 179. As part of the implementation of these measures, automated measures were organized to monitor the

distance learning process and organize control, instructions were developed for organizing current control, intermediate and final certification of students, and instructions for technical support of academic processes [5].

For the teaching staff, the management of educational institutions organized and conducted introductory training courses on familiarization with technologies and the distance learning system. Several applications for distance learning have been proposed with the help of modern opportunities offered by digital technologies, in particular the Internet. Conducting online classes via Zoom, Skype, Google Meet, Moodle, Microsoft Teams, True Conference.

But despite all the activities carried out, the teaching staff and students faced some difficulties, since in the traditional training mode, all the processes of managing and monitoring students are clear and controlled, but in a situation where the entire teaching staff and students go to remote work, such processes as the quality of teaching and providing students with knowledge through the educational portal, they pass into the category of difficult-to-manage and difficult-to-control processes [6]. When performing independent tasks with a deadline due to network congestion, students can not upload the results of their independent work and as a result, they do tasks in notebooks, and then send the teacher photos of their work in WhatsApp or Viber, or start calling each other to answer the teacher, which is obviously not very convenient. At the same time, when teaching in specialized educational institutions (Academies of the Ministry of internal Affairs, institutes of the national security service), there is such a problem as explaining materials marked with secrecy, explaining the main methods of investigation, etc. Therefore, the management structure could not remain the same, it required adjustments that were appropriate to the situation.

With all the shortcomings and to prepare for the new school year, to ensure the quality of distance learning during a pandemic coronavirus infection COVID-19, in accordance with subparagraph 2 of article 5 of the Law of the Republic of Kazakhstan dated 27 July 2007 "On education" and paragraph 1 of article 3 of the Law of the Republic of Kazakhstan dated February 18, 2011 "On science" in order to further the development of higher education and science . On July 21, 2020, by Order No. 312 of the Minister of education and science of the Republic of Kazakhstan A.K. Aimagambetov, a working group was established to develop a Methodological guide for the 2020-2021 academic year to ensure the quality of distance learning in the context of the COVID-19 coronavirus pandemic in organizations of higher and (or) postgraduate education and The program for the development of the higher education and science system". [7] when implementing this methodological guide, on August 28, 2020, order No. 374 of the Minister of education and science of the Republic of Kazakhstan A. K. Aimagambetov was issued. «On amendments to the order of the Minister of education and science of the Republic of Kazakhstan dated March 20, 2015 No. 137» on approval of the Rules for organizing the educational process in remote educational technologies»». These rules explain the time standards, the categories of students who are subject to distance learning technologies, and the types of educational work when planning and organizing the educational process using DOT(Distance learning technologies) [8].

During his speech at the online briefing, the Minister of education and science A. K. Aimagambetov noted: «At the same time, DOT uses mixed learning - it is the organization of the educational process based on a combination of traditional face-to-face training with online training, which uses special e-learning materials posted on the educational portal of the educational organization» [9].

At the same time, it should be noted that the teaching staff of educational institutions is actively working on the creation and use of electronic resources, and the content of distance learning is more qualitative and diverse. But there is still a shortage of educational materials, tasks for interactive work, a lack of digital educational resources in academic disciplines, and it should be noted that there are very few materials in the state language. The lack of normative algorithms for the actions of joint interactive work of students and teachers in the digital environment also complicates the process of distance learning. As the analysis of the first wave of the COVID-19 coronavirus pandemic shows, not all teachers have the skills and abilities to develop competence-oriented tasks,

tasks with feedback and for independent work of students. It is important to develop requirements for compliance with the principles of academic integrity when performing tasks, which will avoid plagiarism in the educational process. Thus, it is necessary to continue methodological work on the formation and development of digital literacy of teachers themselves, and high-quality methodological support for distance learning, to develop and implement a number of legal acts that ensure safe content, the algorithm of actions of the teacher with the student.

Сведения об авторе

Bayseitova Aigerim Kubeykyzy – Lecturer of the Department of Criminal Procedure and Criminalistics of the Makan Esbulatov Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan police captain

Байсеитова Айгерим Күбейқызы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық процесс және криминалистика кафедрасының оқытушысы полиция капитаны

Байсеитова Айгерим Күбейқызы – преподаватель кафедры уголовного процесса и криминалистики Алматинской академии МВД Республики Казахстан капитан полиции

А.Т. Дайырова¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы

ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫНДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ РОБОТТАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНЕ ЖҮГІНУ

Мақалада роботтандырылған кешендердің интеллектуалдау деңгейлерін анықтауға арналған өлшемдер мен стандарттарды ұйымдық-құқықтық тұрғыдан анықтау қажеттілігі дәлелденді және осы мәселені шешудің мүмкін болатындай тәсілі ұсынылды. Роботтандырылған жүйелерді автономды немесе қашықтықтан басқару құралдарына арналған функционалдық және функционалдық емес талаптар құқық қорғау органдары міндеттерінің ерекшеліктерін ескере отырып анықталады.

Құқық қорғау органдарының қызметінде роботтандырылған жүйелерді қолданудың орындылығы персонал мен жабдықтың шығындарын азайту мүмкіндігімен анықталады, олар көбінесе функционалдық міндеттерді шешу тиімділігінің артуына байланысты. Сонымен қатар, робототехника бірқатар табиғи шектеулерге байланысты адамдар бұрын қол жеткізе алмаған жаңа тапсырмаларды орындау мүмкіндігінің пайда болуына ықпал етеді. Айтылған мәліметтерді ескере отырып, автор робототехника туралы заңнаманы құру және әзірлеу кезінде бірнеше құқық салалары жүйесіндегі реттеуді және робототехникалық кешендерді интеллектуализация деңгейін ескеру қажет деген қорытындыға келді.

Түйінді сөздер: құқық, роботтандырылған кешен (РК), жасанды интеллект, құқық қорғау органдары, міндеттері, талаптары, интеллектуализация деңгейі.

Обращение к функциональным возможностям интеллектуальных роботов в правоохранительных органах

В статье обоснована необходимость организационно-правового определения критериев и стандартов определения уровня интеллекта робототехнических комплексов и предложен возможный путь решения данной проблемы. Функциональные и нефункциональные требования к автономному или дистанционному управлению робототехническими комплексами определены с учетом специфики задач правоохранительных органов. Целесообразность использования роботизированных систем в правоохранительных органах определяется возможностью снижения затрат на персонал и оборудование, что часто связано с повышением эффективности решения функциональных задач. Кроме того, робототехника дает возможность выполнять новые задачи, которые раньше не могли быть выполнены людьми из-за ряда естественных ограничений. Принимая во внимание приведенные выше данные, был сделан вывод, что при разработке и развитии законодательства о робототехнике необходимо учитывать уровень регулирования и интеллектуализации робототехнических комплексов в нескольких правовых системах.

Ключевые слова: право, робототехнический комплекс (РУ), искусственный интеллект, правоохранительные органы, задачи, требования, уровень интеллектуализации.

Referring to the functionality of intelligent robots in law enforcement

The article substantiates the need for an organizational and legal definition of criteria and standards for determining the level of intelligence of robotic systems and suggests a possible way to solve this problem. Functional and non-functional requirements for autonomous or remote control of robotic systems are determined taking into account the specifics of the tasks of law enforcement agencies. The feasibility of using robotic systems in law enforcement agencies is determined by the possibility of reducing the costs of personnel and equipment, which is often associated with an increase in the efficiency of solving functional

problems. In addition, robotics makes it possible to perform new tasks that previously could not be performed by humans due to a number of natural limitations. Taking into account the above data, it was concluded that when developing and developing legislation on robotics, it is necessary to take into account the level of regulation and intellectualization of robotic systems in several legal systems.

Keywords: law, robotics complex (RC), artificial intelligence, law enforcement agencies, tasks, requirements, level of intellectualization.

Құқық қорғау органдарында роботтандырылған жүйелерді пайдалану үшін құқықтық негіз құру қажеттілігін қалыптастыру осы жұмыста негізгі мақсат болып табылады.

Робототехникалық кешендер біздің өміріміздің ажырамас бір бөлігіне айналууда. Алайда көптеген елдерде, соның ішінде Қазақстанда робототехника саласындағы мамандандырылған заңнамалар жоқтың қасы. Көптеген елдердегі заң шығарушылар роботтарды құқықтық субъектілер ретінде қарау мүмкіндігі туралы әлі күнге дейін пікірталас жүргізуде.

Оңтүстік Корея роботтандырылған жүйелерді құру мен қолдануда жетекші елдердің біріне айналды. Мұның алғышарты сонау 2008 жылы «Ақылды роботтарды дамыту мен тарату туралы» заңды әзірлеуінде. Корей заң шығарушылары технологиялық прогресс пен қоғам мүдделерін теңестіру қажеттілігін уақытылы түсінді. Роботтарды пайдалану қауіпсіздігін қамтамасыз ету қажеттілігі заңнамада айқындалған және көрсетілген. Заң «ақылды робот» терминіне былай анықтама береді, яғни қоршаған ортаны қабылдауға, ол жұмыс істейтін жағдайларды тануға және мақсатты түрде дербес қозғалуға қабілетті механикалық құрылғы [2, 198 б].

Роботтардың бірнеше буындары бар екенін атап өткен жөн:

1-буын - қатаң бағдарламалық басқаруда жұмыс жасайтын роботтар. Шындығында, бұл бағдарламаланатын манипуляторлар.

2-ші буын - сенсорлық құрылғылардың ақпаратына негізделген адаптивті басқаруға ие роботтар.

3-ші буын - өзін-өзі ұйымдастыратын немесе ақылды роботтар [1, 80 б].

Осылайша, заң үшінші буындағы ақылды роботтарын қарастырады. Сондықтан жасанды интеллект пен роботтар ұғымдарының арақатынасы туралы мәселені бөліп қарауға болмайды. Сонымен қатар басқа да елдерде мысалы, 2016 жылдың ақпанында АҚШ-тың Ұлттық автомобиль жолдары қозғалысы қауіпсіздігі басқармасы заңды түрде өзін-өзі басқаратын автомобильді басқару жүйесін тірі жүргізушімен теңестірді. Ресейде 2016 жылдан бастап РФ Мемлекеттік Думасының бейіндік комитетінде робототехниканың құқықтық аспектілері тақырыбын белсенді талқылау басталды, оның барысында әуелі роботтың іс-әрекетінен келтірілген зиян үшін азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің құқықтық аспектілеріне аса мән берілген. Заң жобасы роботтар үшін қос мәртебені алады. Роботтардың белгілі бір бөлігі құқық субъектілері ретінде танылуы мүмкін, яғни азаматтық айналымға дербес қатысады, жеке меншікке иелік ете алады және сотқа келеді. Авторлар мұндай роботтарды арнайы тіркеуге қосуды ұсынады. Екінші жағынан, робот заңның объектісі, яғни зат бола алады [3, 90 б].

Осы заңға толығырақ тоқталып өтсек. Заң жобасында келесі негізгі тұжырымдама енгізілген: робот - сыртқы ортаның ақпаратын өңдеу нәтижелері бойынша адамның толық бақылауынсыз әрекет ете алатын, оның әрекеттерін анықтайтын және олардың салдарын бағалай алатын құрылғы. Бұл тұжырымдама жасанды интеллект элементтерінің сөзсіз болуын білдіреді. Сонымен бірге роботтардың интеллектуалдылық деңгейлерін анықтайтын көрсеткіштерді анықтау өте маңызды [2, 200 б].

Елімізде робототехникалық кешендер әлі де дами қоймағандықтан заң жобасы әзірге әр түрлі жағдайларда роботтардың әрекеттеріне жауапкершілік туралы ең күрделі сұрақтарды шешуге тиісті тұжырымдама ғана. Роботтың іс-әрекетінен зиян келтірілген жағдайда кім жауапкершілікке тартылуға міндетті? Сондай-ақ, ақылды роботтардың сыни жағдайларда мінез-құлқын анықтайтын ережелер жасау қажет.

Біз құқық салалары арасындағы бәсекелестік мүмкіндігін болжай аламыз. Сонымен, ақпараттық құқық пен азаматтық құқық роботтандырылған жүйелерді пайдалану кезінде құқықтық қатынастар мәселелерінде бәсекеге түсе алады. Бұл жағдайда роботты мүлік ретінде қарастыруға болады және ол үшін жануарларға немесе заңды тұлғаларға қолданылатын ережелердің әр түрлі ұқсастықтарын қолдануға болады. Мысалы, жеке күтім роботтарына қойылатын қауіпсіздік талаптарын анықтайтын мемлекеттік стандартта келесі терминология қолданылады. Робот дегеніміз екі немесе одан да көп осьтер бойынша бағдарламаланған, белгілі бір дербестікке ие, өзінің жұмыс аймғында қозғала алатын және мақсатқа сай тапсырмаларды орындайтын жетек механизмі. Робот басқару жүйесі мен басқару жүйесінің интерфейсін қамтиды. Басқару жүйесі - бұл бақылауға, роботтың механикалық құрылымын бақылауға және қоршаған ортамен (жабдықтармен және пайдаланушылармен) байланыс орнатуға мүмкіндік беретін логикалық басқару және қуат функциялары жиынтығы.

Робот – ұғымын анықтайтын модельге қарамастан, бұл бағдарламалық және аппараттық бөліктердің жиынтығы. Бағдарламалық жасақтаманың ақпараттық бөлігі роботтың дербес әрекет ету қабілетін, дербестігін және өздігінен оқуды қамтамасыз етеді. Жасанды интеллект технологияларын қолдану ақпараттық құқық саласында ерекше заманауи тәсілді қажет етеді.

Бұл жанашылдық бізге мынадай мүмкіндіктер беретінін түсінуіміз қажет. Құқық қорғау органдарын роботтандырудың негізгі мақсаттары - тапсырмаларды орындау тиімділігін арттыру, шығындарды азайту және қаржылық шығындарды азайту мақсатында қолданылатын құралдарға жаңа сапа беру. Бұл ретте адам мен технологиялық мүмкіндіктердің ұтымды үйлесуіне ерекше назар аударылады [4, 65 б].

Роботтандырылған жүйелердің қажеттілігін анықтаған кезде, ең алдымен, оның шешімі адамға физиологиялық және интеллектуалды шектеулеріне байланысты қол жетімсіз болған ішкі істер органдарының міндеттерінің ерекшеліктеріне тоқталу керек. Қазіргі уақытта басты міндет - бірыңғай роботтандырылған платформаларды құрудың техникалық жолдары мен экономикалық орындылығын анықтау, сонымен қатар роботтандырылған кешендерді басқару және байланыс жүйелеріне енгізу мәселелерін шешу.

Робототехника дамуының қол жеткізілген деңгейі роботтандыру саласында жүйелі тәсілді жүзеге асыруға және жеке үлгілерді жасаудан робототехникалық кешендер отбасын дамытуға кезең-кезеңмен көшуге мүмкіндік береді.

Бастапқыда пилотсыз ұшу аппараттарын пайдалануды заңды түрде анықтау қажет. Пилотсыз ұшу аппараттарымен авиациялық жүйелерді құру әлемдік робототехника саласында байқалатын жетекші тенденциялардың бірі болып табылады. Пилотсыз ұшу аппараттарына деген қызығушылық олардың басқарылатын әуе кемесіне қарағанда әлеуетті мүмкіндіктері мен артықшылықтарына байланысты, оған мыналар кіреді:

–терроризмге қарсы операциялар кезінде қымбат авиациялық жабдықтар мен ұшу экипаждарының мүмкін шығындарын азайту;

–ұшу аппараттарының ұшу ұзақтығы мен режимдерінің адамның физиологиялық мүмкіндіктерінен тәуелсіздігі;

–пилотсыз ұшу аппараттарымен салыстырғанда ұшқышсыз ұшу аппараттарын құру және пайдалану шығындары айтарлықтай төмен;

–дамыған тірек инфрақұрылымы болмаған кезде пилотсыз ұшу аппараттарын пайдалану мүмкіндігі;

–минималды экономикалық шығындармен мақсатты тапсырмалардың кең ауқымын орындау мүмкіндігі;

–басқарылатын әуе кемелерінің ұшу персоналын даярлаумен салыстырғанда ұшу аппараттарының құрлықтағы экипаждарын оқуға салыстырмалы түрде қарапайым және құны төмен.

Сонымен қатар құқық қорғау органдарында терроризмге қарсы тұру үшін жоғары трафикті және орналасу дәлдігін қамтамасыз ететін қашықтықтан немесе интерактивті

басқарумен көпфункционалды мобильді робототехникалық кешендер құру қажет. Олардың жекелеген түрлері құқық қорғау органдарына, мысалы, абсолюттік қараңғылық жағдайында өте нашар көрінетін орындардағы жағдайды бағалауға көмектесе алады. Жасақты күдіктілер жасыруы мүмкін қараңғы пәтерге жібермес бұрын, олар көбінесе сипаттамалары 40 см, салмағы - 0,5 кг, шу - бар-жоғы 22 децибелді құрайтын роботты іске қосады. Арнайы оптикалық жүйенің арқасында робот басқару пультінде отырған операторға адам қолы жетпейтін нәрсені анық көруге мүмкіндік береді. Бұл тәуекелді операцияларды жүргізуді айтарлықтай жеңілдетеді [5, 21 б].

Сурет-1. Робототехниканы құқық қорғау органдарында қолданудың артықшылықтары

Робот-патруль берілген аймақта қозғала алады және нақты уақыт режимінде датчиктерін қолдана отырып мәліметтер жинай алады. Ол нөмірлерді, сондай-ақ адамдардың бет-әлпеті мен қимыл-қозғалысын тани алады. Роботтар кешенінен алынған деректерді талдайды, содан кейін бағдарламалық жасақтама адамдарға болуы мүмкін проблемалар туралы есеп беру керек пе екенін анықтайды. Қиын жағдай туындаған кезде барлық датчиктер қосылып, бейнебақылау басқару панеліне кезекшіге нақты уақыт режимінде беріледі. Тіпті ақылды патрульдік қызметкер төтенше жағдайды байқап қана қоймай, оған оңай араласуы мүмкін - электрошок қаруын немесе көзден жас ағызатын газды пайдаланып, құқық бұзушының артынан қуып барады. Сонымен қатар, ол зардап шеккендердің айқайларына жауап бере алады.

Құқық қорғау органдарының жұмысындағы интеллектуалды автономды роботтардың функционалдық мүмкіндіктерін талдау барысында робототехника туралы заңнаманы құру және әзірлеу кезінде құқықтың бірнеше салалары жүйесінде реттеуді ескеру қажет деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Робототехника саласындағы қатынастар сөзсіз ақпараттық кеңістікке әсер етеді, өйткені роботтар міндетті түрде ақпараттық интеллектуалды жүйенің болуын білдіреді. Егер елімізде роботтардың функционалдық мүмкіндіктеріне жүгінетіндей жағдай болса, онда ұсынылып отырған зеттеу жұмысында «Ақпараттық, ақпараттық технологиялар және ақпаратты қорғау туралы», «ІЮ туралы заң», «Қазақстан Республикасының құқық қорғау туралы», «Қару-жарақ туралы», «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» заңдардың негізгі ережелері де ескерілуі керек.

Арнайы мақсаттар үшін жасалған робототехникалық жүйелерде бастапқыда енгізілген және оларды өзгертуге болмайтын халықаралық гуманитарлық құқықтың ережелеріне сәйкес шектеулер болуы керек. Мұндай роботтарды бейбіт тұрғындарға зиян келтіру үшін қолдануға болмайды. Атыс қаруымен қаруланған және автономды әрекет ететін роботтар жасамау туралы келісім болуы керек. Бұл жағдайда қаруды қолдану туралы шешім әрқашан адамның әрекеті болуы керек.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Андреев С.В. Вопросы тактики применения боевых наземных РТК военного назначения при выполнении подразделениями специального и особого назначения органов внутренних дел Российской Федерации и внутренних войск МВД России, возложенных на них оперативно-служебных (боевых) задач // Тр. воен.-науч. конф. «Роботизация Вооруженных Сил Российской Федерации». – М., 2016. – С. 80-83.

2. Балуков А.А., Зайцев А.В., Канушкин С.В. Модель движения беспилотного летательного аппарата с использованием интеллектуальных технологий // Тр. воен.-науч. конф. «Роботизация Вооруженных Сил Российской Федерации». – М., 2016. – С. 198-203.

3. Бугаков И.А. О необходимости разработки методологии, теории и универсальной технологии интеллектуализации робототехники военного и специального назначения // Тр. воен.-науч. конф. «Роботизация Вооруженных Сил Российской Федерации». – М., 2016. – С. 89-102.

4. Бугаков И.А., Царьков А.Н. Базовая универсальная технология интеллектуализации ВВСТ: концептуальные идеи // Известия Института инженерной физики. – 2015. – № 2. – С. 65 – 72.

5. Назарова И.С., Шеншин В.М. Правовые аспекты применения мер принуждения сотрудниками правоохранительных органов // Право в вооруженных силах – Военно-правовое обозрение. – 2017. – №7. – С. 21 – 29.

List of sources used

1. Andrienko S.V. Issues of tactics of using military ground-based robotic systems for military purposes when special and special-purpose units of the internal affairs bodies of the Russian Federation and internal troops of the Ministry of Internal Affairs of Russia carry out operational and service (combat) tasks assigned to them // Tr. military-scientific conf. "Robotization of the Armed Forces of the Russian Federation". М., 2016. P. 80 - 83.

2. Balyukov A.A., Zaitsev A.V., Kanushkin S.V. Model of motion of an unmanned aerial vehicle using intelligent technologies // Tr. military-scientific conf. "Robotization of the Armed Forces of the Russian Federation". М., 2016. P. 198 - 203.

3. Bugakov I.A. On the need to develop a methodology, theory and universal technology for intellectualization of military and special-purpose robotics // Tr. military-scientific conf. "Robotization of the Armed Forces of the Russian Federation". М., 2016. P. 89 - 102.

4. Bugakov I.A. Tsar'kov A.N. The basic universal technology for the intellectualization of VVST: conceptual ideas // "News of the Institute of Engineering Physics". – 2015. – № 2. – P. 65 – 72.

5. Nazarova I.S., Shenshin V.M. Legal aspects of the use of coercive measures by law enforcement officials // Law in the Armed Forces - Military Legal Review. – 2017. – №7. – P. 21 – 29.

Автор туралы мәлімет

Дайырова Айжан Тлеубекқызы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы ІО ақпараттық-техникалық қамтамасыз ету кафедрасының аға оқытушысы полиция капитаны

Дайырова Айжан Тлеубекқызы – старший преподаватель кафедры информационно-технического обеспечения ОВД Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова капитан полиции

Daiyrova Aizhan Tleubekkyzy – senior lecturer of the Department of information and technical support of the internal affairs bodiesAlmaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov, police captain

**ШЕТЕЛДЕРДІҢ
ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ
ҚЫЗМЕТІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІ**

**ОПЫТ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН**

**EXPERIENCE IN LAW
ENFORCEMENT ACTIVITIES
IN FOREIGN COUNTRIES**

Л.В. Лазарева¹

¹Владимирский юридический институт ФСИН России, Россия, г. Владимир

ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ УЧАСТИЯ СПЕЦИАЛИСТА В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

В данной научной статье рассматриваются вопросы участия специалиста в уголовном судопроизводстве.

Автор анализирует участие специалиста как субъекта правоприменительной деятельности, обращает внимание на ее двусторонний характер. Так, Л.В. Лазарева отмечает, что специалист привлекается для разъяснения сторонам вопросов, входящих в его компетенцию (ч. 1 ст. 58 УПК РФ). Однако сторона защиты ограничена в использовании специальных знаний посредством привлечения специалиста. Несмотря на этот очевидный факт, по ее мнению, заключение специалиста чаще используется стороной защиты в отличие от следователей, которые используют возможность получения доказательственной информации из такого источника не так часто, как хотелось бы.

В итоге автор приходит к мнению, что нет ничего удивительного, что в правоприменительной практике наблюдаются серьезные затруднения в этом сегменте, которые ограничивают возможности использования специальных знаний в достижении истины по уголовному делу и обращает внимание на некоторые наиболее значимые проблемы.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство, специалист, раскрытие и расследования преступлений, специальные знания, уголовный процесс.

Қылмыстық сот ісін жүргізудегі маманның қатысуының жекелеген мәселелері

Бұл ғылыми мақалада маманның қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысу мәселелері қарастырылады.

Автор маманның қатысуын құқық қолдану қызметінің субъектісі ретінде қарастыра отырып, оның екі жақты сипатына назар аударады. біздің білуімізше, маман өзінің құзыретіне кіретін мәселелерді тараптарға түсіндіру үшін қосылады (рф кіжк 58-бабының 1-бөлігі). алайда, қорғау жағы маманды тарту арқылы арнайы білімді қолданумен шектеледі. осы айқын фактке қарамастан, маманның тұжырымын қорғаныс жағы жиі қолданады, тергеушілерден айырмашылығы, мұндай дереккөзден дәлелдер алу мүмкіндігін жиі пайдаланбайды, қалай еді.

Автор бұл сегментте құқық қолдану тәжірибесінде елеулі қиындықтар бар екендігі таңқаларлық емес деген пікірге келеді және қылмыстық іс бойынша шындыққа қол жеткізуде арнайы білімді пайдалану мүмкіндігін шектейді және осы баптың аясында кейбір маңызды проблемаларға назар аударады.

Түйінді сөздер: қылмыстық іс жүргізу, мамандар, қылмыстарды ашу және тергеу, арнайы білім, қылмыстық процесс.

Individual issues of specialist participation in criminal proceedings

This scientific article deals with the issues of participation of a specialist in criminal proceedings.

Considering the participation of a specialist as a subject of law enforcement activity, the author draws attention to its bilateral nature. As we know, a specialist is involved to explain to the parties the issues within its competence (part 1 of article 58 of the code of criminal procedure of the russian federation). However, the defense party is limited in the use of special knowledge through the involvement of a specialist. Despite this obvious fact, the expert's opinion is more often used by the defense side, in contrast to the investigators, who use the opportunity to obtain evidentiary information from such a source not so often, as i would like.

In summary, the author comes to the conclusion that it is not surprising that in law enforcement practice there are serious difficulties in this segment, and limits the possibility of using special knowledge in

achieving the truth in a criminal case and, within the framework of this article, draws attention to some of the most significant problems.

Keywords: criminal justice, specialists, detection and investigation of crimes, special knowledge, criminal procedure.

Участие специалиста в раскрытии и расследовании преступлений является средством познавательной деятельности, поскольку им оказывается содействие органам предварительного расследования в установлении обстоятельств, имеющих значение для уголовного дела. Многообразие форм использования специальных знаний при расследовании и раскрытии преступлений, которое имеет место в действительности, подтверждает тезис о необходимости шире использовать в правоохранительной деятельности достижения различных отраслей науки и техники. Однако, вводя в уголовный процесс различные формы использования специальных знаний, необходимо руководствоваться не только интересами процессуальной экономии, но и учитывать последствия применения таких форм. Безусловно, только процессуальная форма может максимально обеспечить гарантированные права, свободы и интересы всех участников уголовного процесса, при этом грамотно распределить возможности сторон на использование специальных знаний, как в ходе предварительного расследования, так и судебного разбирательства.

Анализ положений действующего законодательства, научной литературы и следственной практики позволяет выделить некоторые проблемы использования специальных знаний в уголовном процессе: отсутствие общего понимания по поводу процессуального порядка участия специалиста в уголовном деле, в частности, при производстве следственных действий, отсутствие общепризнанности заключения специалиста как средства доказывания. Поэтому нет ничего удивительного, что в правоприменительной практике наблюдаются серьезные затруднения в этом сегменте, что ограничивает возможности использования специальных знаний в достижении истины по уголовному делу. В рамках настоящей статьи обратим внимание на некоторые, наиболее значимые, на наш взгляд, проблемы.

Рассматривая участие специалиста как субъекта правоприменительной деятельности, стоит обратить внимание на ее двусторонний характер. Как известно, специалист привлекается для разъяснения сторонам вопросов, входящих в его компетенцию (ч.1 ст. 58 УПК РФ). Однако сторона защиты ограничена в использовании специальных знаний посредством привлечения специалиста. Несмотря на этот очевидный факт, заключение специалиста чаще используется стороной защиты в отличие от следователей, которые используют возможность получения доказательственной информации из такого источника не так часто, как хотелось бы.

В настоящее время в уголовно-процессуальной науке существует позиция, заслуживающая внимания, согласно которой заключение специалиста предстает перед следователем в готовом виде и никакому процессуальному формированию не подлежат. В этой связи отпадает необходимость специальных процессуальных процедур, направленных на формирование этого доказательства. Как справедливо отмечает С.Б. Россинский, речь следует вести о его процессуальной легализации, введении в уголовное дело посредством представления, истребования или изъятия как элемента некоторых следственных действий [1, с. 28-29].

Заслуживает интерес предложение, представляющее не только научный, но и практический интерес, выдвинутое Ф.Г. Аминевым, согласно которому следует «взять все прогрессивное, что имеется в УПК зарубежных стран, адаптировать, закрепить в УПК РФ и применить на практике, а именно, ввести в УПК РФ ст. 204.1 «Заключение специалиста» [2, с. 28]. Кстати, подобные идеи уже получили воплощение в некоторых государствах на постсоветском пространстве. В частности, ст. 117 УПК Республики Казахстан называется «Заключение и показания специалиста». И хотя процессуальный порядок получения данного доказательства выглядит поверхностным, по крайней мере, в статье определена его структура и содержание. Полагаем, что российскому законодателю также следует пойти по этому пути и, опираясь на исследования ученых, закрепить в УПК РФ общие требования к этим источникам доказательств и детально регламентировать каждый из них в отдельной статье.

Объем настоящей публикации не позволяет остановиться на этом вопросе более подробно, тем более что обозначенные проблемы и наше к ним отношение уже были подробно освещены в других наших работах [3, с. 108-112].

Говоря об участии специалиста, не стоит оставлять без внимания один немаловажный вопрос – кем определяется, что лицо является специалистом. К сожалению, этот, казалось бы, простой вопрос вызывает сложности у правоприменителя. Напомним, что специалистом может быть лицо, которое ориентируется в области знаний и умений, по которым он привлекается для оказания содействия сторонам, а также для дачи заключения или показаний по специальным вопросам. Однако в современных условиях становится актуальным изучение требований, которые предъявляются к компетенции специалиста. Отметим, что в настоящее время наблюдается интеграция существующих подходов к пониманию профессиональных компетенций, что обусловлено внедрением компетентностного подхода к профессиональному образованию. Применительно к конкретному специалисту, как участнику уголовного процесса, особое значение приобретает его компетентность, т.е. характеристика конкретного человека, получившего квалификацию, которая определяется его профессиональным уровнем. Компетентность, как профессиональная характеристика специалиста, основана на его профессиональных качествах, интеллекте и опыте. Безусловно, что объем необходимых специальных знаний будет различаться в зависимости от ситуации и решаемых специалистом задач.

Так, при производстве таких следственных действий, как осмотр, выемка, обыск, сопровождающиеся изъятием электронных носителей информации и копированием с них информации (ст.164.1 УПК РФ), требуются специалисты, которые обладают умениями и навыками пользоваться цифровыми технологиями, обладать только цифровой грамотностью уже недостаточно.

Наиболее распространенной формой привлечения специалиста в уголовном процессе является его участие в следственных действиях. Обращая внимание на необходимость привлечения специалиста, законодатель оставляет решение данного вопроса на усмотрение правоприменителя. Вопреки данной рекомендации среди практических работников распространено мнение о необязательном привлечении специалиста к производству следственных действий. Объясняется это, прежде всего, недостаточным регулированием механизма привлечения специалиста. Полагаем, что подобная позиция правоприменителя основана исключительно на субъективном восприятии ситуации и нежелании отдельных сотрудников «осложнять себе жизнь» выбором специалиста. С нашей точки зрения, потребность правоприменителя в использовании специальных знаний в различных сферах деятельности сегодня – объективная реальность. В этой связи представляется вполне очевидным, что практика производства отдельных следственных действий, в ходе которых осуществляется обнаружение и изъятие следов преступления, была бы иной в случае обязательного участия специалиста. Это обстоятельство, на наш взгляд, представляет собой объективную реальность одного из важнейших элементов повышения эффективности расследования преступлений. Данное положение дел можно объяснить недостатком профессиональных кадров. Дело в том, что у следователей имеются затруднения в выборе специалиста, они не всегда точно знают, какими именно компетенциями должен обладать привлекаемый ими специалист, достаточно ли его знаний для производства следственных действий. По этой причине в качестве специалистов, обладающих нужными компетенциями, для участия в следственных действиях приглашаются чаще всего профессиональные эксперты, то есть сотрудники экспертно-криминалистических подразделений правоохранительных органов, реже сотрудники сторонних организаций.

Причем при выборе того или иного работника в качестве специалиста нужно учитывать некоторые обстоятельства. Сотрудник того же ведомственного учреждения, что и правоприменитель, приглашенный в качестве специалиста, может быть связан профессиональными или личными отношениями, а это уже является основанием для отвода такого специалиста в уголовном деле. В то же время специалисты, являясь сотрудниками сторонних организаций,

не обладают юридическими знаниями, не знают даже основ материального, процессуального права, криминалистики, судебной экспертизы. Это обстоятельство не позволяет им в полной мере выполнять функции специалиста, связанные с обнаружением, фиксацией, изъятием и исследованием следов преступления.

Еще одной набирающей популярность в последнее время формой участия специалиста в уголовном процессе является его консультация при назначении экспертиз. На наш взгляд, следователем следует обращаться за помощью к специалисту при назначении любых экспертиз, и в обязательном порядке при назначении сложных экспертиз (например, фоноскопических, особенно, если объект исследования зафиксирован на цифровом носителе; криминалистических экспертиз материалов, веществ и изделий; судебно-строительных; судебных финансово-экономических; судебно-бухгалтерских и др.). Например, консультация специалиста при назначении следователем судебно-технической экспертизы документов поможет выяснить, что современные технологии изготовления печатей и штампов позволяют изготовить практически неограниченное количество печатных форм, имеющих одинаковые общие и частные признаки, и дать категоричное заключение – одной ли печатной формой был нанесен исследуемый оттиск, либо несколькими, но изготовленными по одной технологии или с использованием компьютерной верстки, – практически невозможно. Помощь специалиста позволит поставить перед экспертом дополнительные вопросы, что повысит доказательственное значение судебной экспертизы.

Специалист привлекается также и для оказания помощи в оценке заключения эксперта. Привлечение специалиста для рецензии заключения эксперта, облеченное в форму заключения, могло бы быть во многих случаях весьма полезным. Это, в свою очередь, должно стимулировать органы следствия к более тщательному изучению заключения эксперта, оценки его с точки зрения наличия доказательственной информации, в случае необходимости проведения допроса эксперта, назначения повторной (дополнительной) экспертизы.

Привлечение специалиста к оценке заключения эксперта несет в себе консультационное начало и отвечает функции специалиста, участвующего в процессе. Однако пределы компетенции специалиста в этом случае ничем не регламентированы и на практике такого рода заключения специалиста представляют собой либо методический разбор текста заключения эксперта, либо повторение ранее проведенного экспертом исследования, сопровождающегося таким разбором. К сожалению, к рецензированию прибегает, как правило, сторона, которую не устраивают выводы эксперта, проводившего судебную экспертизу по уголовному делу. Основная цель привлечения специалиста в этом случае – оспорить заключение эксперта и таким образом повлиять на его судебную оценку. Для выполнения этой работы привлекаются специалисты из негосударственных экспертных структур, которые готовы отвечать на вопросы, сама постановка которых весьма сомнительна, например: «Обоснованы ли выводы эксперта в представленном тексте заключения..?», «Соответствует ли представленное заключение требованиям методик, установленным для данного вида экспертиз и исследований и действующему законодательству, регламентирующему производство экспертиз..?» Не вызывает сомнения, какие ответы на эти вопросы будут даны.

Резюмируя сказанное, приходим к выводу, что основополагающим фундаментом для создания необходимых условий использования специальных знаний в различных формах при расследовании уголовных дел является действующее законодательство, которое нуждается в дальнейшем совершенствовании, которое должно пойти по пути более четкого регулирования вопросов привлечения специалиста и использования в доказывании заключения и показаний специалиста.

Список использованных источников

1. Россинский С.Б. Следственные действия [Текст]/ С.Б. Россинский. – М.: Норма, 2018. – 240 с.
2. Аминев Ф.Г. Теория и практика использования специальных знаний в расследовании преступлений [Текст]/ Ф.Г. Аминев – Уфа: РИЦ БашГУ, 2015. – 166 с.

3. Лазарева Л.В. Собираение доказательств посредством использования специальных [Текст]: Журнал Библиотека криминалиста. Научный журнал / Л.В. Разарева. – №1 (30). – 2017. – С. 108-112.

References

1. Rossinsky S. B. Investigative actions [Text] / S. B. Rossinsky. - M.: Norm, 2018. - 240 p.
2. Aminev F. G. Theory and practice of using special knowledge in the investigation of crimes [Text] / F. G. Aminev-Ufa: RIC BashSU, 2015. - 166 p.
3. Lazareva L. V. Collecting evidence through the use of special [Text]: Journal Library of a criminalist. Scientific journal / L. V. Razareva. – №1 (30). – 2017. – Pp. 108-112.

Сведения об авторе

Лазарева Лариса Владимировна – профессор кафедры уголовно-процессуального права и криминалистики Владимирского юридического института ФСИН России, доктор юридических наук, полковник внутренней службы

Лазарева Лариса Владимировна – Ресей ФСИН Владимир Заң институтының қылмыстық іс жүргізу құқығы және криминалистика кафедрасының профессоры, заң ғылымдарының докторы, ішкі қызмет полковнигі

Lazareva Larisa Vladimirovna – Professor of the Department of Criminal Procedure Law and Criminalistics of the Vladimir Law Institute of the Federal Penitentiary Service of Russia, Doctor of Law, Colonel of the Internal Service

ЖАС МАМАНДАР СӨЗ АЛАДЫ

СЛОВО МОЛОДЫМ

A WORD TO THE YOUNG

С.Ә. Коспаев¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, Алматы

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ В ОРГАНАХ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

В статье рассмотрены вопросы правовой регламентации управления органов внутренних дел, его задач и функций как необходимого элемента, фиксирующего полномочия органа и закрепляющего их деятельность.

Орган внутренних дел раскрывается как разновидность социальной системы управления, который, являясь составной частью правоохранительных органов, выступает и объектом управления, и субъектом управления по отношению к подчиненным органам, подразделениям и учреждениям.

Важное внимание уделяется процессам принятия управленческих решений, основанных на нормах права, его особенности в системе органов внутренних дел. Затронут вопрос роли личности руководителя органа при достижении цели управленческих решений.

Автором отмечена необходимость свежего взгляда на существующие проблемы в правоприменительной практике, связанного с формированием принципиально новой модели органов внутренних дел – модели социализированного типа.

Ключевые слова: наука управления, правовой акт, организация, органы внутренних дел, управленческое решение, правовая основа, правотворчество.

Ішкі істер органдарындағы басқарудың құқықтық негіздері

Мақалада ішкі істер органдарын басқаруды құқықтық реттеу мәселелері, оның міндеттері мен функциялары органның өкілеттіктерін белгілейтін және олардың қызметін бекітетін қажетті элемент ретінде қарастырылады.

Ішкі істер органы әлеуметтік басқару жүйесінің бір түрі ретінде ашылады, ол құқық қорғау органдарының ажырамас бөлігі бола отырып, басқару объектісі де, бағынышты органдарға, бөлімшелер мен мекемелерге қатысты басқару субъектісі де болады.

Құқық нормаларына, оның ішкі істер органдары жүйесіндегі ерекшеліктеріне негізделген басқарушылық шешімдер қабылдау процестеріне ерекше назар аударылады. Басқару шешімдерінің мақсаттарына қол жеткізудегі орган басшысының жеке тұлғасының рөлі туралы мәселе көтеріледі.

Автор ішкі істер органдарының түбегейлі жаңа моделін – әлеуметтендірілген типтегі модельді қалыптастыруға байланысты құқық қолдану практикасындағы проблемаларға жаңа көзқарас қажет екенін атап өтті.

Түйінді сөздер: басқару ғылымы, құқықтық акт, ұйым, Ішкі істер органдары, басқарушылық шешім, құқықтық негіз, заң шығару.

Legal basis of management in the internal affairs bodies

The article deals with the issues of legal regulation of the management of internal affairs bodies, its tasks and functions as a necessary element that fixes the authority of the body and fixes their activities.

The internal affairs body is revealed as a kind of social management system, which, being an integral part of law enforcement agencies, acts as both the object of management and the subject of management in relation to subordinate bodies, divisions and institutions.

Special attention is paid to the processes of making managerial decisions based on the norms of law, its features in the system of internal affairs bodies. The question of the role of the personality of the head of the body in achieving the goal of management decisions is raised.

The author notes the need for a fresh look at the existing problems in law enforcement practice associated with the formation of a fundamentally new model of internal affairs bodies – a model of the socialized type.

Keywords: management science, legal act, organization, internal affairs bodies, management decision, legal basis, law-making.

Общепризнанно, что наука управления изучает социальные системы с целью приведения их в соответствие с познанными объективными закономерностями и законами общественного развития.

Различают два вида управления: государственное и общественное, которые дополняя друг друга, образуют целостную систему социального управления.

Так, государственное управление – это управление делами общества, осуществляемое политической системой государства.

Когда управление делами осуществляется политическими партиями, профессиональными союзами и иными негосударственными организациями – это общественное управление.

К элементам управления относятся: субъект управления, объект управления, прямая и обратная связь между ними, которые в целом составляют систему управления.

При анализе понятия «управление» важно установление назначения, сущности, объективного характера управляемого объекта, что позволит подойти к проблеме организации управления с научных позиций. Организация управления, представляющая собой систему мер структурного, функционального, кадрового, методологического воздействия, напрямую зависит от управляемого объекта. Как подчеркнул В.М. Марчук, управление – обоюдосторонний процесс.

Управление представляет собой отношение двух субъектов, один из которых воздействует на волю и поведение другого. Воздействие при этом выражается в:

- а) формировании цели и определении задач по ее достижению;
- б) образовании служб, аппаратов, подразделений, призванных решать поставленные задачи;
- в) установлении компетенции субъекта, в отношении которого осуществляется управление, и круга его полномочий по решению поставленных задач;
- г) осуществлении контроля качества выполняемых функций, целенаправленности действий и, в случае необходимости, их корректировки.

Органы внутренних дел – разновидность социальной системы управления, которые, являясь составной частью правоохранительных органов, выступают объектом управления, вместе с тем являются субъектом управления по отношению к подчиненным органам, подразделениям и учреждениям.

Организация и координация деятельности органов внутренних дел, нормативное правовое регулирование, кадровое, материально-техническое и финансовое обеспечение, учет и анализ результатов деятельности, мониторинг их качества – это функции, обеспечивающие работу органов внутренних дел как единого сложного механизма. Сущность управления заключается в обеспечении согласованного взаимодействия всех ее структурных элементов, в целенаправленном воздействии на службы, аппараты, подразделения для организации выполнения ими возложенных функций.

В системе ОВД, как и в других государственных органах, установлены различные уровни управления, между которыми существует система информации, закрепляющие координационные отношения и взаимодействия в системе управления. Полномочия руководителей всех уровней определены и законодательно утверждаются.

Министерство внутренних дел является центральным исполнительным органом Республики Казахстан, возглавляющим единую систему органов внутренних дел. Первый руководитель министерства – Министр внутренних дел, назначаемый на должность и освобождаемый от должности Президентом Республики Казахстан. Согласно пп.10 статьи 9 Закона «Об органах внутренних дел Республики Казахстан», министр внутренних дел «от имени министерства внутренних дел издает правовые акты, обязательные к исполнению органами внутренних дел, в пределах своей компетенции - нормативные правовые акты, обязательные к исполнению и иными государственными органами, физическими и юридическими лицами» [1].

Таким образом, министр внутренних дел осуществляет руководство единой системой органов внутренних дел.

Процесс создания системы предполагает обязательное нормативное закрепление организационных отношений, то есть разрабатываются положения об органах и подразделениях внутренних дел, где фиксируются их цели, задачи, функции, компетенция, организационно-штатная структура, номенклатура должностей, права и ответственность должностных лиц.

При разработке перечня функциональных обязанностей руководителей, их заместителей, всех сотрудников органа внутренних дел, необходимо учитывать конкретные виды их работы, права, обязанности и ответственность (определять компетенцию), организационные отношения руководства и подчинения, служебные взаимосвязи сотрудников и др. Утвержденные руководством функциональные обязанности сотрудников, где прописаны специальные функции и задачи, являются правовым документом, неисполнение которых предусматривает дисциплинарную ответственность.

Организованной системе свойственно отклонение от заданных параметров с учетом изменяющихся внешних и внутренних условий ее функционирования. В этой связи необходима бывает корректировка, то есть регулирование, с целью устранения образующихся отклонений системы для дальнейшего обеспечения его нормального функционирования.

Как функция управления, регулирование является организаторской деятельностью, где субъект управления посредством распоряжений устного или письменного, оперативно управляет системой, реагируя на обстановку, налаживая повседневную работу подразделений и сотрудников, контролируя механизм взаимодействия структурных звеньев в конкретных ситуациях. Также процесс регулирования включает обучение и воспитание *кадров*. Регулирование конкретизирует управление, способствуя успешному решению оперативно-служебных задач.

Правовой основой процесса регулирования субъектами управления ОВД РК является их функциональная обязанность и права, предусмотренные законом «Об ОВД Республики Казахстан».

Правовая регламентация управления органов внутренних дел, его задач и функций является необходимым элементом, который фиксирует полномочия органа и закрепляет их деятельность, придавая им упорядоченность и целеустремленность.

Применение юридических норм создает правовые отношения, стабилизируя связи между различными подразделениями в управленческой деятельности ОВД.

Право обеспечивает процесс управления различными методами и формами воздействия. Организующее воздействие права выражается в установлении дозволений, запретов, реализация которых обеспечивается мерами убеждения и принуждения.

Право определяет внутреннюю управляющую подсистему, закрепляет процесс управленческого воздействия, является средством организации и совершенствования процесса управления, гарантией его законности, обеспечения надлежащего выполнения управленческих функций компетентными органами управления.

Для оказания на соответствующие объекты управленческого воздействия субъекты управления используют правовые средства, обеспечивающие разработку и принятие правовых актов.

Основным элементом механизма правового регулирования и завершающей конститутивной стадией формирования права считается правотворчество. Концепция правотворчества была разработана еще в период советской эпохи. В понимании современного научного сообщества этот процесс определен как особая форма деятельности государства, которая состоит в установлении, а также изменении или отмене правовых норм.

Если рассмотреть категорию «правотворчество органов внутренних дел», оно включает в себя весь спектр полномочий, связанных с правотворческой сферой и проявляющихся в различных формах: деятельность по созданию и изменению, отмене, толкованию и система-

тизации нормативно-правовых актов уполномоченными субъектами органов внутренних дел, а также заключение ими нормативных соглашений или договоров в рамках их компетенций.

Одним из инструментов процесса управления является управленческое решение, принимаемое субъектом управления.

Существует многообразие управленческих решений, принимаемых и реализуемых органами внутренних дел. Без сомнения, выработка решения – процесс творческий, требующий от руководителя глубоких профессиональных знаний, исключения стереотипов мышления и ограниченного видения проблем, правильного использования разносторонней информации, умения сочетать коллегиальность и единоначалие при выработке решений.

Применительно к управленческой деятельности в органах внутренних дел управленческое решение можно определить как основанный на законах и подзаконных актах, анализе и оценке оперативной обстановки волевой акт руководителя, содержащий постановку целей, обоснование путей и средств их осуществления, имеющий директивный (властный) характер, принятый в установленном порядке, обеспечивающий организационную устойчивость и совершенствование деятельности органов внутренних дел при решении возлагаемых на них задач [2].

Задачи анализа и организационного обеспечения управленческих решений, принимаемых начальником органа, в территориальных органах внутренних дел осуществляют штабы, на которые возложены эти функции для повышения уровня внутриорганизационного управления.

В органах внутренних дел субъектом подготовки и принятия решения являются руководители органа внутренних дел, аппаратов, служб, а субъектом принятия текущих, оперативных решений являются практически все работники органов внутренних дел.

Управленческое решение принимается в установленном порядке. Процедура принятия решений регламентируется соответствующими нормативными актами [3].

Управленческое решение, принимаемое субъектом управления и носит обязательный характер для объекта управления, а его неисполнение влечет наступление ответственности, что свидетельствует о его правовом статусе.

И тут необходимо отметить, что очень важное значение играет способность руководителей правильно оценивать и учитывать индивидуальные особенности исполнителей, умение выбрать соответствующий метод воздействия для достижения целей. От личности руководителя, его социально-психологических свойств, приобретенных навыков работы и опыта, во многом зависит эффективность любой социальной организации. Руководитель обладает правом принимать решения, однако, он может и не воспользоваться этим правом, учитывая конкретную ситуацию и имея возможность использовать метод убеждения, нежели метод принуждения, основанного на применении правовых актов.

Рассмотрим формы управленческих решений в системе органов внутренних дел:

Приказ – акт субъекта управления, имеющий высшую юридическую силу и регламентирующий организацию и деятельность органов, подразделений, должностных лиц.

Положение – это нормативный акт, в котором систематизировано излагаются правовые нормы. В них определяются порядок образования, задачи, функции, оргструктура, права. Обязанности и организация работы подразделения, а также его руководителя.

Инструкция – представляет собой документ длительного действия, содержащий систематизированные нормы по организации деятельности органов, подразделений, должностных лиц. Структура инструкции существенно различается в зависимости от ее вида.

Указание – это такая форма управленческого решения, в котором излагаются конкретные предписания по отдельным вопросам оперативно-служебной деятельности разового характера.

Решение коллегии (совещания) является особой формой нормативного или индивидуального акта, регулирующего деятельность органа и подразделения по частным или общим

вопросам, принятого в особом порядке на основе коллективного обсуждения тех или иных вопросов организации и деятельности ОВД.

Плановые решения – особая разновидность управленческих решений в форме различного назначения планов и программ. После их утверждения соответствующими руководителями ОВД, они приобретают силу акта управления и обязательны для исполнения.

Формой принятия управленческих решений являются правовые акты. В соответствии с Законом Республики Казахстан «О правовых актах», правовой акт – это письменный официальный документ установленной формы, содержащий нормы права или индивидуальные властные правовые предписания, принятый на республиканском референдуме либо уполномоченными органами [4].

Правовые акты делятся: нормативные правовые и ненормативные правовые.

Способы, формы, методы правоприменительной деятельности субъектов управления зависят от компетенции органов, установленной нормой права. Правоприменительные акты являются формой управленческого воздействия и служат средством обеспечения нормативных правовых актов.

Все правовые акты содержат, как правило, запреты, предписания, ограничения, требования и дозволения, соблюдение которых обязательно для объектов управления – в этом заключается сущность реализации права.

При разработке правового акта необходимо учитывать предусмотренные требования к содержанию и стилю изложения. Так, текст правового акта излагается с соблюдением норм литературного языка, юридической терминологии и юридической техники, его положения должны быть предельно краткими, содержать четкий и не подлежащий различному толкованию смысл. Текст не должен содержать положения декларативного характера, не несущие смысловой и правовой нагрузки. Не допускается употребление устаревших и многозначных слов и выражений, эпитетов, метафор, сокращений слов. Норма права, изложенная в структурном элементе нормативного правового акта, не излагается повторно в других структурных элементах этого же акта. Поручения в нормативных правовых актах должны адресоваться государственным органам либо, при необходимости, их руководителям. По отношению к государственным органам, не подчиненным лицу, дающему поручение, поручения в нормативных правовых актах должны излагаться в рекомендательной форме либо по согласованию с ними. В последнем случае после наименования государственного органа указывается пометка «(по согласованию)».

В целях обеспечения простоты и лаконичности текста нормативного правового акта допускается сокращение наименований государственных органов и иных организаций с расшифровкой значения сокращения либо аббревиатуры в самом тексте нормативного правового акта.

Нормативный правовой акт – письменный официальный документ на бумажном носителе и идентичный ему электронный документ установленной формы, принятый на республиканском референдуме либо уполномоченным органом, устанавливающий нормы права, изменяющий, дополняющий, прекращающий или приостанавливающий их действие [4].

Существует понятие – «производные нормативные правовые акты», к которым относятся: положение; технический регламент; стандарт государственной услуги; регламент государственной услуги; правила; инструкция.

Законодательными актами Республики Казахстан могут быть предусмотрены иные формы нормативных правовых актов производного вида

Ненормативный правовой акт – письменный официальный документ, не содержащий норм права, изданный (принятый) уполномоченным органом в пределах своей компетенции, применяющий и (или) реализующий установленные законодательством права и обязанности индивидуально определенных лиц либо разъясняющий нормы, содержащиеся в нормативном правовом акте, а также правовые акты в области системы государственного планирования.

К ненормативным правовым актам относятся:

- 1) акты официального разъяснения нормативных правовых актов;
- 2) правовые акты индивидуального применения;
- 3) правовые акты в области системы государственного планирования[4].

Ненормативные правовые акты принимаются уполномоченными органами на основе нормативных правовых актов и в целях их реализации.

Поэтому в юридической литературе их нередко именуют правоприменительными актами [5].

Нормативные правовые акты по существу являются результатом правотворческой деятельности субъекта управления, посредством которого происходит процесс воздействия на управляемые процессы.

Применение в своей деятельности действующих нормативных правовых актов, их распространение на объекты управления характеризуют *правоприменительную деятельность* субъектов управления. Сущность правоприменительной деятельности заключается в издании субъектом управления индивидуально-конкретных предписаний в отношении персонально определенных объектов управления.

К примеру, как субъект управления, начальник департамента полиции на основе правовых установок, содержащихся в нормативном правовом акте, в пределах своих полномочий принимает управленческое решение в форме приказа о наказании сотрудника за неисполнение служебных обязанностей в дисциплинарном порядке. Приказ начальника ДП является ненормативным, но правовым актом, обеспечивающий реализацию норм права, указанных в статьях 56-57 Закона РК «О правоохранительной службе» и является результатом управленческого воздействия на управляемый объект – сотрудника, совершившего дисциплинарный проступок.

Надо полагать, что впредь, для оспаривания принятого управленческого решения, сотрудник имеет право обжаловать решение в вышестоящем органе, согласно принятой нормы досудебного обжалования по новому административному процедурно-процессуальному кодексу Республики Казахстан от 21.06.2020 года, который вступает в силу 1 июля 2021 года. При принятии неблагоприятного акта вышестоящим органом, обращается в административный суд.

Следует отметить, что компетенция, функции и задачи государственных органов в области государственного регулирования общественных отношений, установлены в нормативных правовых актах в соответствии с действующим законодательством Республики Казахстан об административных процедурах с четким разграничением по уровню государственного управления. Кроме того, в Законе прописано, что «компетенция, полномочия, функции и задачи государственного органа устанавливаются в Конституции, законах и иных нормативных правовых актах, принимаемых Президентом, Правительством, вышестоящим центральным государственным органом по отношению к нему» [6].

Данный закон теряет силу с момента вступления в законную силу административного процедурно-процессуального кодекса Республики Казахстан, но основные его положения сохранены и перенесены в новый кодекс.

Таким образом, правоприменительная и правотворческая деятельность органов внутренних дел является неотъемлемой частью правового регулирования.

Нормотворчество и правоприменение являются правовыми формами управления, обуславливающими наступление или изменение юридических фактов. Это юридический способ выражения управленческого воздействия и ее организации, главным свойством которого является способность действовать, обуславливать определенные правовые последствия. Сущность правовой формы управления заключается в обеспечении должного оформления назначения и содержания управленческой деятельности, принимаемых управленческих решений, упорядоченности управленческого воздействия на управляемые объекты. Она вносит орга-

низованность в процесс управления, а принятым управленческим решениям придает обязательный характер и государственную гарантированность.

К неправовой форме управления в системе органов внутренних дел можно отнести: оперативно-организационные мероприятия, инструктирование, консультирование, материально-техническое обеспечение. Их назначение состоит в создании условий по выполнению полномочий субъектами и объектами управления.

Разработка и принятие нормативных (правотворчество) и ненормативных (правоприменение) правовых актов, оперативно-организационные мероприятия, инструктирование, консультирование, материально-техническое обеспечение и т.д. относятся к общим элементам структуры управления [7].

Органы внутренних дел работают сегодня в новом концептуальном и правовом поле, что требует свежего взгляда на существующие проблемы в правоприменительной практике. Пересмотр нормативных правовых основ, регламентирующих деятельность органов внутренних дел, – действия, направленные, в первую очередь, на реализацию главной политической задачи – формирование принципиально новой модели органов внутренних дел – модели социализированного типа, весьма важен на современном этапе.

Основные изменения в законодательстве, определяющие право в системе органов внутренних дел произошли в начале 2000 годов. Вместе с тем, в рамках реформирования и перехода на новую модель сервисной полиции, необходима разработка концепции, определяющей новый подход к системе управления органами внутренних дел, закрепляющая правовое регулирование изменяющихся процессов, по принципу ориентированного на обслуживание населения в целях обеспечения их безопасности. Право, являясь средством организации и совершенствования процесса управления, гарантией его законности, также определяет внутреннюю управляющую подсистему, закрепляет процесс управленческого воздействия.

Таким образом, в целях эффективного управления территориальными органами внутренних дел требуется не только в совершенстве владеть всем арсеналом управленческих воздействий и навыками, накопленным передовой практикой, но и в полной мере грамотно использовать результаты правотворчества, гарантирующие законность управленческих решений на всех уровнях.

Список использованных источников

1. Об органах внутренних дел [Текст]: Закон Республики Казахстан от 23 апреля 2014 года.
2. Организация управления органами внутренних дел [Текст]: под общей редакцией доктора юридических наук, профессора А.М. Кононова и кандидата юридических наук, доцента И.Ю. Захватова. – М.: Академия управления МВД России, 2017. – 421 с.
3. Основы управления в органах внутренних дел [Текст]: Учеб. пособие /Под ред. А.П. Коренева. – М., 1988. – С.89-91.
4. О правовых актах [Текст]: Закон Республики Казахстан от 6 апреля 2016 года № 480-V
5. Дюрягин И.Я. Право и управление [Текст]/ И.Я. Дюрягин. – М.: Юридическая литература, 1981. – С.58.
6. Об административных процедурах [Текст]: Закон Республики Казахстан 27 ноября 2000 года N 107.
7. Культемирова Л.Т. Административная деятельность органов внутренних дел. Общая часть [Текст]: Учеб. Пособие/ Л.Т. Культемирова – Алматы: ООНИиРИП Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М.Есбулатова, 2018. – 168 с.

List of references

1. Law of the Republic of Kazakhstan dated April 23, 2014 "On internal affairs bodies".
2. Organization of management of Internal Affairs bodies: under the general editorship of Doctor of law, professor A. M. Kononov and candidate of Law, Associate Professor I. Y. Zakhvatov. Moscow: Academy of management of the Ministry of internal affairs of Russia, 2017. – 421 P.

3. fundamentals of Management in internal affairs bodies: training. tool/ Ed. A. P. Korenev. MOSCOW, 1988. - PP. 89-91.
4. Law of the Republic of Kazakhstan dated April 6, 2016 No. 480-V "on legal acts"
5. Duryagin I. Ya. law and management. Moscow: legal literature, 1981. - p. 58.
6. law of the Republic of Kazakhstan dated November 27, 2000 N 107 on administrative procedures.
7. Kultemirova L. T. Administrative activities of internal affairs bodies. General part: reading. benefits. - Almaty: Oonirir M. Esbulatova of the Almaty Academy of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan, 2018. – 168 P.

Сведения об авторе

Коспаев Самат Адилбекович – магистрант профильной магистратуры Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова майор полиции

Коспаев Самат Әділбекұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы академиясының бейінді магистратурасының магистранты. М. Есболатова, полиция майоры

Kospayev Samat Adilbekovich – Master's degree student of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov, police major

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН АҚПАРАТ

«Қазақстан Республикасы ИМ Алматы академиясының ғылыми еңбектері» журналына мақала электрондық және 1 дана қағазда басылған түрде ұсынылады. Қағазда басылған нұсқасында автордың (-лардың) қолдары қойылған болуы керек.

Қабылданатын материалдарға мынадай талаптар қойылады: мақаланы Word редакторында теру қажет, бет үлгісі – А4; қаріп (шрифт) түрі – Times New Roman (KZ Times New Roman), қаріп (шрифт) өлшемі – 14; жаңа жол басындағы бос жер – 1 см., мәтін ені түзуленген, беттер нөмірленбеген, жолдар аралығы – біржарымдық; беттің өлшемдері (сол және оң жағы, жоғары, төменгі жақтары) – 2 см, мақала көлемі 7 беттен аз болмау қажет.

Мақалаға қосымша:

1. Авторлар туралы толық мәлімет: аты-жөні, жұмыс орны, лауазымы, шені, атағы, ғылыми дәрежесі қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде берілу керек (шетел авторлары үшін орыс және ағылшын тілдерінде).

2. Мақала тақырыбының алдында сол жақ бұрышына индекс УДК және МРНТИ жазылады.

3. Қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде мақаланың тақырыбы және мақаланың қысқаша негізгі мазмұнын беретін түйін (аннотация). Түйін мәтіні 100 (жүз) сөзден кем болмауы қажет.

4. Қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде мақалада қолданылған негізгі сөздер тізімі (6-7 сөзден кем емес), (шетел авторлары үшін орыс және ағылшын тілдерінде).

5. Қолданылған дереккөздер тізімі ағылшын тіліне аударылуы керек.

6. Мөрмен расталған ғылым кандидатының, докторының немесе PhD докторының мақалаға берген пікірі. Бір пікір автор қызмет ететін мекеме қызметкері болып табылмайтын маманнан (ғылыми дәрежесі бар) болуы тиіс.

7. Бөлімше (кафедра, бөлім) жиналысының хаттамасынан мақаланы басылымға ұсыну туралы бөлімше бастығының қолы қойылып, мөрмен расталған үзінді.

Мәтін ішінде әдеби дереккөздерге сілтемелер ретімен төртбұрыш жақшада араб цифрымен беріледі. Қолданылған дереккөздер тізімі ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления» сәйкес рәсімделеді.

Суреттер (графиктер, үлгілер, диаграммалар) компьютерде орындалуы тиіс. Суреттің астында нөмірі, жұмыстың авторы және тақырыбы жазылуы керек, қажет жағдайда суреттің мәтінде орналасатын орны көрсетіледі.

Журналға мақала қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде қабылданады. Автордың аты-жөні, мақаланың тақырыбы және түйін үш тілде ұсынылуы қажет. Мәтін мұқият түрде тексеріліп өткізілуі тиіс. Мақаланың қағазда басылған данасына барлық авторлардың қолдары қойылуы керек.

Ұсынылған талаптарға сәйкес келмейтін мақалалар басылымға жіберілмейді. Қолжазбалар авторға қайтарылмайды. Баспадан шыққан материалдар үшін қаламақы төленбейді. Мақаланың мазмұны үшін автор (авторлар) жауап береді. Редакция ұжымы мақаланы жариялауға немесе қолжазбаны қабылдамауға құқылы. Мақаланы қайта басуда журналға сілтеме жасау міндетті.

Мекен-жайымыз: 050060,

Алматы қ., Өтепов көш., 29

e-mail: gylymi_bolim@mail.kz

Қазақстан Республикасы ИМ Мақан Есболатов атындағы ҒЗЖРБЖҰБ

тел: (8-727) 3378086

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ

Статья в журнал «Ученые труды Алматинской академии МВД Республики Казахстан» представляется в электронном и распечатанном виде (на бумаге в одном экземпляре. Распечатанный вариант статьи должен быть подписан).

Требования к принимаемым материалам следующие: статью следует набрать в редакторе Word, формат листа – А4, шрифт Times New Roman (KZ Times New Roman), размер шрифта – 14, абзацный отступ – 1 см, текст выровнен по ширине и без нумерации страниц, межстрочный интервал одинарный, поля (верхнее, нижнее, левое, правое) – 2 см, объем статьи не менее 5 страниц.

К статье прилагаются:

1. Сведения об авторах: фамилия, имя и отчество автора полностью, место работы, должность, звание, ученая степень на русском, английском и казахском языках (для зарубежных авторов на русском и английском языках).

2. Индекс УДК и МРНТИ приводится в левом верхнем углу статьи перед названием.

3. Название статьи и аннотация (резюме) с изложением основных результатов исследования на казахском, русском и английском языках. Текст аннотации должен быть не менее 100 (ста) слов.

4. Ключевые слова на казахском, русском и английском языках (6-7 слов).

5. Список использованных источников должен быть переведен на английский язык.

6. 2 рецензии, подписанные доктором, кандидатом наук или доктором PhD, заверенные печатью по месту работы. Одна рецензия должна быть от специалиста (имеющего ученую степень), не являющегося сотрудником той организации, в которой работает автор.

7. Выписка из протокола заседания подразделения о рекомендации к публикации научной статьи с подписью начальника подразделения, заверенная печатью.

Ссылки на литературные источники даются в тексте статьи арабскими цифрами в квадратных скобках по мере упоминания. Список использованных источников должен оформляться согласно ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

Иллюстрации (графики, схемы, диаграммы) должны быть выполнены на компьютере. Перед рисунком проставляются его номер и название рисунка, при необходимости указываются верх и низ рисунка, место его размещения по тексту.

Статьи в журнал принимаются на казахском, русском и английском языках, причем фамилия авторов, название статьи и резюме должны быть представлены на трех языках (для зарубежных авторов на русском и английском языках). Текст должен быть тщательно выверен. Распечатка статьи должна быть подписана всеми авторами. Электронный вариант статьи должен быть назван фамилией автора.

Статьи, оформление которых не соответствует указанным требованиям, к публикации не допускаются. Рукописи авторам не возвращаются. Гонорар по опубликованным материалам не выплачивается. Ответственность за содержание статьи несет автор (авторы). Редакционная коллегия журнала оставляет за собой право публикации или отклонения рукописи. Ссылка при перепечатке на журнал обязательна.

Адрес: 050060,

г. Алматы, ул. Утепова, 29

ООНИиРИП Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова

e-mail: gylymi_bolim@mail.kz

тел: (8-727) 3378086